

Драган Петровић
Драган Ђукановић

Стубови спољне политике Србије - ЕУ, Русија, САД и Кина

Београд, 2012.

Институт за међународну политику и привреду

Др Драган Петровић
Др Драган Ђукановић

Стубови спољне политике Србије – ЕУ, Русија, САД и Кина

Институт за међународну политику и привреду

Др Драган Петровић
Др Драган Ђукановић

Стубови спољне
политике Србије – ЕУ,
Русија, САД и Кина

Београд, 2012.

Др Драган Петровић
Др Драган Ђукановић

Стубови спољне политике Србије – ЕУ, Русија, САД и Кина

Издавач

Институт за међународну политику и привреду
Македонска 25, Београд

За издавача

др Душко Димитријевић

Рецензенти:

Проф. др Саша Кицошев
др Игор Јанев
др Душко Димитријевић

Лектор и коректор
Марина Ристановић

Компјутерска обрада и дизајн корица
Снежана Војковић

Штампа
„Желнид”, Београд

ISBN 978-86-7067-165-2

Монографија је настала у оквиру пројекта „Србија у савременим међународним односима: „Стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти”, финансираног од стране Министарства просвете и науке Владе Републике Србије (евиденциони број: 179029), а реализује се у Институту за међународну политику и привреду у периоду од 2011. до 2014. године.

Први део

Садржај

I) Уводно поглавље	9
Теоретско-методолошки увод	10
Стубови спољне политике Србије	12
Основне поставке међународних односа у првим годинама XXI века	14
Међународне организације у условима глобализације	15
Водеће светске силе и центри моћи	18
Пораст значаја ресурса у XXI веку	20
II) Европска унија	23
Србија и водеће земље ЕУ	34
III) Русија	39
Русија и Балкан	60
IV) Следињене Америчке Државе (САД)	67
Позиција САД као једине суперсиле у савременом свету – монополарни поредак (1991–2008)	72
САД као водећа сила у мултиполарном светском поретку	74
V) Кина	97
Економија савремене Кине	101
Геополитичка позиција Кине у савременом свету	103

VI) САВРЕМЕНИ СВЕТ И СРПСКИ ИНТЕРЕСИ	109
Промене у геополитичком окружењу	109
Резиме могућности спољнополитичке сарадње Србије са великим центрима моћи у савременом свету	117
Позиција и перспективе у савременом свету ЕУ, Русија, Кина – и остале чланице БРИК, САД и несврстани	117
Економска сарадња Србије са земљама ЕУ, БРИК, САД и несврстаним	122
Политичка сарадња Србије са земљама ЕУ, БРИК, САД, несврстаним	125
Безбедоносна питања сарадње Србије са земљама ЕУ, БРИК, САД, несврстаним	126
Национални интерес Србије и национални интереси великих сила	128
VII) ЗАКЉУЧНО ПОГЛАВЉЕ	131
Предвиђања развоја општих трендова у међународним односима	131
Закључак	149
Резиме	155
Summary	157
Литература	159
Белешка о аутору	169
Индекс личности	173

I – УВОДНО ПОГЛАВЉЕ

Рад „Стубови спољне политике Србије — ЕУ, Русија, САД и Кина” представља научну монографију рађену у складу са макронаучно-истраживачким пројектом Института за међународну политику и привреду у Београду, „Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти”, финансираног на основу плана основних истраживања Министарства просвете и науке Републике Србије. Имајући у виду комплексност теме рада, и у правцу њене темељније обраде, определили смо се за коауторски рад. У савременом глобализованом свету, издвајају се четири велика центра моћи, која у исто време представљају и привредна средишта, покретаче различитих облика међународних интеграција, средишта и дифузионих упоришта култура и то у време технолошко информационог повезивања планете. Србија се налази у транзиционом процесу и тражењу свог места у глобалном свету. Она покушава да заштити своје есенцијалне националне интересе, изгради привредни амбијент и одбрани социјални програм у земљи, те изврши еластичну спону и мост између традиционалних одредница које чине идентитет и самосвојност, а са друге стране укључивање у међународне и глобализоване токове савременог света. Без обзира на мању или већу успешност у овим настојањима, последњих влада Србије, прокламована су у спољној политици начелно четири стуба — центра светске моћи, које свака влада у Београду мора озбиљно да респектује — ЕУ као целина и посебно њене најважније земље чланице понаособ као примарна оријентација земље у оквиру ЕУ интеграција; Русија, као велика сила у успону, енергетско-ресурсни фактор број један у савременом свету и што је посебно важно — традиционални савезник и покровитељ Срба кроз историју; САД као најснажнија сила у савременом свету, која ће то место задржати и у следећим годинама; Кина као сила у успону и будућа прва економија света. Уводно поглавље рада се састоји од опште анализе међународне ситуације у свету и посебно места Србије и српског фактора у целини и теоретско-методолошког увода.

Теоретско-методолошки увод

Предмет рада се односи на спољнополитичке приоритете Србије у међународним односима, а то су четири најважнија центра моћи у савременом свету — ЕУ, САД, Русија и Кина. Без обзира на унутрашњо-политичку ситуацију, те укупно посматрајући и турбуленције у спољнополитичком окружењу, Србија као савремена и озбиљна држава, мора располагати основним правцима своје спољне политике, који нису предмет краткорочних осцилација. У том смеру се начелно формиран концепт спољнополитичке оријентације земље на четири стуба који чине најзначајније светске силе — ЕУ, САД, Русија и Кина чини оправданим. Сасвим је друга тема, да ли спољна политика Србије последњих година чини и у прагматској политици адекватан и макар приближно равномеран ослонац на ова четири стуба спољне политике. У овом раду даје се анализа оправданости начелног спољнополитичког ослонаца Србије на наведена четири стуба спољне политике, при чему је дакле неопходно упустити се и у анализу основних међународних кретања у савременом свету, укључујући и извесна предвиђања.

Рад припада области политичких наука, поглавито области међународни односи. Предмет рада је разматрање међународне позиције четири центра светске моћи — ЕУ, САД, Русије и Кине, те посебно и однос и перспективе даљих релација Србије и српског фактора са њима. Циљ рада је друштвени и научни. Друштвени циљ је у виду објављивања рада као научне монографије и као таквог у презентирању стручно-научној и широј читалачкој публици. Научни циљ је неуједначен, односно разноврстан, имајући у виду да у различитим деловима рада преовлађује више нивоа научног сазнања. Углавном је реч о научној дескрипцији која је највише заступљена, у оквиру презентације садашње, а у мањој мери и анализе историјске позиције четири центра светске моћи који се посматрају у овом раду, што важи и за односе који српски фактор има према њима. Научна класификација, као нешто виши ниво научног сазнања се јавља у оним деловима рада где долази до разврставања и класификовања центара светске моћи по различитим параметрима, као и у неким другим случајевима. Научно објашњење као виши ниво научног сазнања, јавља се у оним деловима рада где се тумаче каузалитети релација у

савременом свету, превасходно у односима центара светске моћи међусобно и посебно у односу на српски фактор. Најзад, научно предвиђање као највиши ниво научног сазнања, јавља се у самом завршном поглављу, као могућност антиципације главних токова у међународним односима превасходно везаних за позицију центара светске моћи и посебно њихове релације према српском фактору.

Општа хипотеза рада би била: Четири центра моћи у савременом свету — ЕУ, САД, Русија и Кина формулисани су у спољној политици Србије као најважнији стубови приоритета сарадње у међународним односима, имајући у виду значај који поседују како у светској политици и привреди, тако и у односу на српски фактор, па је претпоставка да ће значај ових сила и односа према Србији и у будућности задржати своју важност и чак вероватно и приоритет у међународним односима, без обзира на унутрашњополитичку динамику и Србије и посматраних центара светске моћи.

Резултати истраживања поводом ове теме су разноврсни у српској науци, али превасходно везани за историјска посматрања, те анализе писане у оквиру мањих радова — чланака и периодичних анализа. Поред тога, узимајући у обзир савременост теме те скорију формулацију четири стуба спољне политике Србије, већи и дубљи радови на ову тему нису рађени, посебно не у обиму научне монографије. Научна монографија „Српски народ и велике силе — културно историјски процеси”, превасходно је окренута прошлости и анализи великих сила у целини. Како је рецимо конституисање ЕУ као међународне целине новијег датума, посебно имајући у виду њену садашњу кохерентност и институционалну доградњу, али и кризу у коју је запала, те скорији пораст утицаја Кине и у нашем региону, савременост теме добија на значају у односу на резултате ранијих истраживања.

Као литература за рад била је од користи сва она која нам је била доступна у вези са темом рада, пре свега на српско-хрватском језичком подручју, као и на страним језицима којима се може користити аутор рада (енглески, француски, руски).

Структура рада је у оквиру следећих целина.

Прво поглавље је уводно, састављено из две потцелине. Прва је теоретско-методолошки увод, какав и приличи научним радовима.

Друга је крагак преглед општег стања у међународним односима, пре свега позиција српског фактора, која је битно одређена утицајем стубова моћи у савременом свету, који су формулисани као четири најважнија која су и предмет истраживања у овом раду.

Друго поглавље се бави позицијом ЕУ као међународне организације која окупља највећи део држава „старог континента” чему тежи у интеграционом правцу и Србија.

Треће поглавље се бави Русијом, најпространијом земљом света, која обилује ресурсима и која традиционално има посебно блиске односе са Србима у целини.

Четврто поглавље је посвећено позицији и релацијама са САД, као најмоћнијом силом у савременом свету. САД су чак, након распуштања ВУ и распада СССР остале једина суперсила у свету. Међутим последњих година је у току процес преласка монополарног светског поретка ка мултиполарном, где поред и даље појединачно гледано најјаче Америке, важност и утицај добијају и друге велике силе, што све заједно доводи до јачања мултиполаризма и постепеног укидања монополаризма у светским односима.

Пето поглавље је посвећено узлету Кине, која постепено преузима примат у економском домену, пре свега имајући у виду да се ради о земљи са најбројнијом популацијом на свету и да је њена привреда у сталном успону већ више од три деценије, те да није погођена великом кризом.

Шесто поглавље се бави анализом најважнијих трендова у савременом свету и на синтетички начин посматра однос Србије са великим центрима моћи.

Седмо поглавље је закључно и састоји се од две потцелине. Прва је предвиђање даљих трендова у позицији посматрана четири центра моћи у међународним односима и посебно корелација односа српског фактора према њима. Следи закључак рада.

Стубови спољне политике Србије

Након нестанка Источног блока и СССР-а, свет се нашао у епохи монополаризма, са изразитом доминацијом само једне суперсиле, САД.

Управо током деведесетих година долази до распада друге Југославије, што је праћено оружаним сукобима, али и директним мешањем међународног фактора, пре свега самих САД. Управо је страни фактор у овом периоду био можда пресудан чинилац, да се из сукоба на простору экс Југославије, српски фактор нађе углавном у улози губитника. Не само да се српској заједници која је била конститутиван елемент република Хрватске и Босне и Херцеговине, онемогућава демократско право за избор свог даљег пута након једностраних сецесија ових република из састава СФРЈ, већ се од стране Америке и неких других западних земаља подстиче и чак признаје сепарација Косова и Метохије из састава Србије. Овоме треба додати и подстицај од стране истих да се Црна Гора отцепи од заједничке државе са Србијом, што је и реализовано на сумњиво спроведеном референдуму 2006. године. Најзад иако је над српским народом на подручју бивше социјалистичке републике Хрватске и аутономне покрајине Косова и Метохије извршено етничко чишћење, тако да су они у односу на стање пре ратова деведесетих десетковани, не само да се хрватским и албанским лидерима који су то иницирали и спровели не суди на међународним судовима за геноцид, већ се као парадокс и врхунски еуфемизам светских моћника, а пре свега самих САД, за геноцид суди комплетном српском политичком и војном руководству са свих српских простора. Док су међународне организације које су под утицајем Америке, Британије и неких других западних земаља, веома критичне кад су у питању људска права на српским просторима, таква критичност потпуно изостаје у погледу заштите идентитета српском народу у Црној Гори, где се спроводи уникатан експеримент од стране Ђукановићевог режима, који покушава да преобрати вековни српски карактер црногорског народа.¹

Савремени свет се последњих година налази у процесу преласка из монополарног ка мултиполарном, где паралелно егзистира више великих сила, од којих су САД и даље водећа, али не више у ситуацији да самостално креирају главне правце планетарне политике, без

¹ У том правцу се ствара назив за „нови језик”, писмо, црква, а онај део Црногораца који задржава српски идентитет се излаже најразличитијим притисцима и обесправљивањима.

сагласности и утицаја других светских сила. Нарочито је светска економска криза утицала да се убрза овај процес, јер је Америка и неке друге западне силе, највећи губитник ове кризе. Стога је за државу Србију, и српски народ у целини, веома важно да пратећи међународну ситуацију, покуша да на што адекватнији и за себе повољнији начин, реши преостала своја важна државна и национална питања у региону, где је свакако питање Косова и Метохије најважније. Ту је и питање очувања суверености Републике Српске, те позиција Црне Горе, као традиционално српске државе, где и поред свих притисака, српски народ чини приближно трећину целокупне популације, српски језик је већински у републици, а Српска православна црква (Митрополија црногорско-приморска) има највише верника. Културно обједињавање српског народа у региону, уз очување територијалног интегритета Републике Србије су државни циљеви који се могу решавати само уз максималну рационалност и пробитачност у праћењу и вођењу међународне политике. У том правцу су прокламовани „стубови спољне политике Србије” важни постулати који се не могу везивати само за једну владу или персонална решења. Иако се у овом раду не улази у оцену успешности спољне политике Србије последњих година, може се начелно прихватити да су Европска унија, Русија, САД и Кина најважнији фактори у међународним односима савременог света и као такве респектабилне силе о којима се свакако мора водити рачуна.

Основне поставке међународних односа у првим годинама XXI века

Савремени свет се креће у правцу глобализације као неупитног процеса „згушњавања Планете”, односно технолошко-информационе револуције која значајно умањује фактор просторног хоризонта и просторне удаљености континента и народа. Регионалне интеграције доприносе бољем укључивању земаља и народа у међународну поделу рада. Еколошки проблеми се такође морају решавати на нивоу Планете и у договору националних држава, које на тај начин у прилог универзалног добитка у будућности можда понешто жртвују краткорочно по неким питањима економског развоја и увођења, на нивоу света, договорених стандарда. Далеко од тога да су међународни односи

руковођени знатно више него раније афилијативношћу, филантропијом и другим племенитим побудама политичких руководстава земаља. Поред очигледних помака и у овој области, чешће се ради о спознаји да у глобализованом свету и еколошки угроженој Пλανети, те од више земаља поседовања оружја за масовно уништење, једино општи договори у међународним организацијама и доношење универзалних стандарда по питањима смањења наоружања, поштовања еколошких стандарда и ограничења употребе силе (те међусобне солидарности и сарадње), може доћи до општег бољитка за све, и у исто време до превентиве од апокалиптичних пројекција будућности човечанства по низу проблема. Позицију савремене Србије у међународном окружењу можемо лакше спознати, пошто укратко сагледамо најважније токове међународних односа током протеклог периода што је процес који узима у савременом свету све више маха и који на свој начин обухвата фактички све земље света.²

Међународне организације у условима глобализације

Међународне организације се налазе у фази великих изазова у периоду глобализације. Глобализација изазива постепено еродирање моћи националних држава, што је знатно спорији процес од најављивања и очекивања мондијалних кругова, али ипак на дуже стазе

² Из мноштва литературе, домаће и стране везано за феномен глобализације у свету, као и њеног развоја на српским и јужнословенским просторима видети у: Милош Кнежевић (приређивач), *Време глобализације*, ДКСГ, Београд, 2006; Мирко Д. Грчић и Николај А. Слука, *Глобални градови*, Географски факултет БУ и Географски факултет МГУ „М. Б. Ломоносов”, Београд, 2006, стр. 204; Сорош Џорџ, „Критика глобалног капитализма”, Б 92, Београд, 2000, стр. 189; Soros George, *George Soros on Globalization*, New York, Public Affairs, 2002; Baylis John, and Steve Smith (eds), *The Globalization of World Politics*, 2 ed, New York: Oxford University Press, 2002; Мандер Џери и Голдсмит Едвард, *Глобализација*, аргументи против, Клио, Београд, 2003, стр. 517; Данилченко В. М., *Глобализациј и образование в XX века*, Высшее образование сегодня, Москва, 2004; Зоран Видојевић, *Куда иде глобализација*, Филип Вишњић, Београд, 2005; *На ивици. Живети са глобалним капитализмом*, зборник приредили Вил Хатон и Ентони Гиденс, Плато, Београд, 2003, стр. 302.

очљив и препознатљив тренд. Глобализација у политичкој равни није равномеран процес. Он се са једне стране може сагледати у процесу јачања различитих видова регионалне сарадње, рецимо на примеру Европе у облику ширења и постепеног јачања интеграционих процеса ЕУ. У Северној Америци НАФТА има далеко мањи интеграциони капацитет који је ограничен на САД, Канаду и Мексико и то само у економској сфери, за разлику од ЕУ која има и културно-цивилизацијску и политичку димензију. Са друге стране, међународне организације највишег ранга на планетарном нивоу као ОУН, доживљавају извесну ерозију свог утицаја и могућности деловања, посебно у кризним ситуацијама, због честих блокада и опструкција у пракси већ донетих решења (*de jure*) од неких најмоћнијих држава света. Рецимо такође, еколошки споразум планетарног значаја у Кјоту, опструира се и *de jure* (у фази потписивања) и *de facto* (у фази спровођења), најчешће од најразвијенијих и највећих држава света. ОУН представљају и даље, поред свих ограничења и извесног еродирања њихове моћи, још увек најснажнију међународну организацију. Српски правник из области међународних односа Душко Димитријевић, сматра да су извесне промене у оквиру Савета безбедности чак потребне, али да већ дужи низ година, најважније државе света не могу да се договоре око тога.³ Са сличним проблемима се суочавају и покушаји прихватања ингеренција светског суда у Хагу, као и неких других институција на нивоу Планете. Више успеха имају светске организације економског и финансијског значаја, попут ММФ, СТО, Светске банке.⁴ Ово можемо објаснити и тиме, да са једне стране „економија теже прихвата границе и територијална ограничења” када је у питању њено простирање и сарадња међу државама и регијама. Са друге стране не треба заборавити да иза ових организација, а нарочито ММФ, па и СТО, стоји подршка и интерес САД и неких других великих сила, пре свега у економском домену (Јапана на пример), што није случај увек са напред наведеним и већ деценијама признатим институцијама светског значаја, као што су ОУН, Светски суд, Споразум из Кјота и др.

³ Душко Димитријевић, *Реформа Савета безбедности ОУН*, ИМПП, Београд, 2009.

⁴ Јанев Игор, *УН и међународне финансијске и економске организације*, Институт за политичке студије, Београд, 2004, стр. 404.

Са друге стране технолошки напредак, нарочито у домену високих технологија, компјутеризације и информатике је у сталном напретку. Иако су носиоци ових технолошких промена, како у фази проналазака и увођења нових технологија, тако и у фази производње, углавном најразвијеније земље света, и најзначајнији део осталих земаља, од којих су неке и из редова најсиромашнијих и у развојном погледу релативно заостале, све више се укључује у ове технолошке процесе, постижући притом и изузетно запажене резултате (далеко-источни регион и „азијски тигрови”, али делом и Индија и неке друге земље које предњаче у увођењу модерних технологија попут компјутеризације и информатике, у односу на сразмерно низак друштвени производ по глави становништва).

Иако су националне економије још увек задржале своју важност у порасту је међународно економско и финансијско повезивање:

- На основу већ споменутих регионалних економских интеграција где би од важнијих поред ЕУ, НАФТЕ, могли да се спомену и Царински савез, Заједнички економски простор и ЗНД на постсовјетском простору, Шангајски споразум на нивоу (Евро)Азије, БРИК (БРИКС), различите интегративне облике у Латинској Америци и др.
- Путем Транснационалних компанија које делују на различитим континентима и утичу на умањивање утицаја државних, па чак и регионалних економија.

Напред наведеном треба додати и деловање Невладиних организација и јачање тзв. цивилног сектора друштва, што све заједно даље еродира значај и утицај суверених држава. У већини држава света се поред и даље убедљиво најбројнијих слојева становништва који су заинтересовани да делују и подржавају суверенитет својих националних држава, стварају и танки слојеви стручњака, најчешће менаџера, али и политичара као и сарадника НВО, који своју каријеру виде и остварују на интернационалном нивоу и који нису посебно везани за земљу свог рођења и националног порекла. Та интернационализирана и мондијализована елита, теологију свог деловања и постојања види често у параметрима друштвене и политичке моћи коју остварује од међународних фондова, трансационалних компанија, али често и у интересној сфери остваривања политике највећих држава света. У томе

свакако предњаче САД, али и Велика Британија и неке друге земље претежно англо-саксонског већинског становништва. Оне у мондијализацији и губитку националних суверенитета држава, виде шансу за наметање америчког и свог утицаја на планетарном нивоу. У пракси чак и када је реч о земљама покретачима тих процеса, попут САД и Велике Британије, утицај и интерес у мондијалном политичком процесу треба разликовати од латентног и свеprisутног процеса глобализације који своје утемељење има у евидентном процесу повезивања регионалне и светске економије. Он се очитује пре свега у технолошком и изнад свега компјутерско-информатичком нивоу, саобраћајно-транспортним достигнућима, међузависношћу држава света у борби за еколошку равнотежу Планете, борби против светског тероризма и криминала, што напред набројано постепено свет све више повезује у тзв. „глобално село”. Из овога можемо видети да главну улогу подлоге глобализма у наведеним англосаксонским силама заправо има само танак слој владајуће елите. Та елита је делом утемељена у носиоцима највиших позиција власти у легалним институцијама, и често је демократским путем смењива, што је у пракси углавном појава.⁵

Водеће светске силе и центри моћи

Након завршетка хладног рата у периоду 1989–1991. САД су се профилисале као једина светска суперсила. То је поред неоспорне снаге ове мегасиле исказане како елементима „тврде” (величина територије, број становника, величина друштвеног бруто производа, војна моћ и др.) тако и елементима „меке” моћи (утицај културе, снага медија дотичне земље у односу на окружење и др.) било унајвеће условљено распадом

⁵ Са друге стране постоји и запажање да та, на први поглед, транспарентност демократског система и институција има и своје наличје. Тако рецимо, по две партије у САД или Британији које се наизменично смењују на власти, имају релативно подударне ставове око неких кључних питања националног значаја. Томе треба додати и део естаблишмента у безбедоносним структурама, научним и другим установама националног значаја које нису директно подложне страначком утицају. Посебно је важан део елите, у функцији крупног капитала које делује на политику ових замаља на неформалан начин или путем различитих елитистичких организација.

Источног блока и самог СССР. То је условило да НАТО савез остане без одговарајуће противтеже у војно-политичком утицају у свету, а слично томе да и САД остану једина суперсила у међународним односима.⁶

Последњих година на светској сцени је све незауостављивији тренд развоја процеса преласка монополарног светског система ка мултиполарном, где паралелно постоји више центара светске моћи поред САД, које су појединачно гледано и даље водећа сила у међународним односима. Нарочито је велика светска економска криза настала крајем лета 2008, са својим несагледивим последицама све до данашњих дана, имала свој узрок и највеће последице по структурално устројство САД економије и привреде неких других снажних западних држава и Јапана. То све условљава и промене које убрзавају прелазак светског система од монополарног ка мултиполарном. У исто време земље БРИК које поседују колосалне факторе тзв. „тврде моћи” (величина територије и становништва, ресурсни, војни и економски потенцијал) бележе велики напредак и перспективе убрзаног развоја следећих година. Пацифички регион, полако у перспективи преузима водећу улогу у светској привреди, у односу на досадашњу епоху када је ту позицију заузимао северни Атлантук.

Европска унија наставља своје интегративне процесе и развој институција, без обзира на повремение проблеме на које наилази. Финансијска криза делује и на ЕУ, где поред старе диференцијације на чланице тзв. „старе Европе” и „нове Европе”, постоји и интерна поларизација на Немачку, која заједно са Француском и неким другим развијеним привредама вуче економски напред читаву Унију и чак на различите начине дофинансира остале чланице, посебно оне сиромашније.

САД поред и даље водеће улоге у међународним односима, где захваљујући снази своје привреде, улози долара као водеће валуте у светском промету (истина све мање израженом, пошто евро и неке друге

⁶ О апсолутној доминацији САД у свету, током деведесетих година XX века видети и у: Егон Манцер, *Монополарни светски поредак*, О социоекономској доминацији САД, Досије, Београд, 2003, стр. 204; такође политиколошка анализа савремених међународних односа у: Чарлс В. Кегли, Јр и Јудин Р. Виткоф, *Светска политика*, Тренд и трансформација, Центар за студије ЈЕ, ФПН и Дипломатска академија, Београд, 2004, стр. 954.

валуте добијају све већи простор у међународној трговини и прекограничном плаћању), интеграционим процесима са Америком на челу где водећу улогу има НАТО (али и НАФТА и др.), те доминантном улогом у неким финансијским организацијама Планетарног карактера (ММФ, СТО, Светска банка и др.), са снажним иновативнонаучним комплексом у креирању нових технологија и највећим улагањем у војнобезбедоносни комплекс, задржавају, истина значајно умањену него претходних година — улогу водеће светске силе. Нарочито је НАТО остао и даље моћно оружје у рукама Вашингтона ка креирању светске политике. Лисабонско заседање НАТО 2010, потврдило је водећу улогу САД у овој организацији, и њено прерастање од војноодбрамбеног савеза из времена биполаризма ка општем војнополитичком блоку западног света у коме изразито доминира Америка. На тај начин Америка, (бар за сад) значајно ублажава већ уочени процес еродирања њене моћи и пораста снаге других великих сила, а пре свега земаља БРИК.

Пораст значаја ресурса у XXI веку

Током XXI века све више ће расти значај природних ресурса. Технолошки развој и убрзани пораст популације Планете, све више убрзава степен експлоатације природних ресурса. Иако се технолошким средствима повећава могућност експлоатације и откривања преосталих резерви важних природних ресурса, јасно је да највећи део њих није обновљив, а да се супститути за њих тешко, а у неким случајевима готово никако и не проналазе. У том правцу борба за очување и стицање најважнијих природних ресурса постаће све значајнији фактор у XXI веку. Тако ће посебан значај добити земље које располажу налазиштима најважнијих ресурса, а то су пре свега земље БРИК, а међу њима првенствено Русија. Кина и Индија захваљујући изузетно бројном становништву, неких ресурса немају довољно за сопствене потребе, попут енергената, али начелно се могу сматрати богатим државама када су налазишта природних ресурса у питању, што важи можда још више за Бразил (када сагледавамо његове потребе и изворе). САД, које имају највећу потрошњу ресурса у свету, и поред изузетног богатства резерви, све више су у дефициту, што се посебно односи на нафту и гвоздену руду, што је и један од покретачких мотива америчке амбициозне и чак

агресивне политике у међународним односима протеклих година. Суседна Канада која је културно и политички под великим утицајем свог јужног суседа, располаже веома респектабилним резервама важних природних ресурса, што временом може бити респектабилна допуна, пре свега потребама америчке привреде. Са друге стране земље Европске уније су у великом дефициту у односу на своје растуће потребе како за енергентима, тако и за већином руда метала и неметала, за дрветом и др. У још тежој ситуацији по том питању је Јапан, који већ сад у највећем уделу увози природне ресурсе за потребе своје привреде. Током следећих деценија очекује се пораст значаја, до сада мање запажених и тражених ресурса, попут дрвета, чисте питке воде, обрадивих површина, у чему обилује пре свега Русија, у односу на своје суседе и земље Европе, Азије, северне Африке.

Већ сада се може рећи да западне силе, а изнад свих САД користе своју војну и политичку доминацију, за извлачење све већих користи, пре свега добављање природних ресурса из других земаља света, укључујући и претње и оружане интервенције, по узору на случај Либије. НАТО представља важан адут у рукама Америке и њених најближих коалиционих партнера да што дуже задрже моћ и утицај на планетараном нивоу. Са друге стране интеграциони процеси на постсовјетском процесу чији је центар Русија, повезивање земаља БРИК, али и врло осетљиви односи у троуглу светских сила САД-Русија-Кина, указују на сложену ситуацију и у будућности. Велике силе су принуђене да међусобно сарађују и поред низа противречности које постоје између њих.

* * *

У том правцу је Србија и српска политика у целини, реално идентификовала као највеће центре светске моћи, тзв. „стубове” и ослонце своје спољне политике, земље ЕУ, САД, Русију и Кину. То су заправо силе, о којима српска спољна политика треба да води највише рачуна. У овом раду је у засебним поглављима анализирана позиција сваког од ових центара моћи, и интерес српског фактора да продуби односе са њима.

II – ЕВРОПСКА УНИЈА

Током савремене историје периодично су се јављале идеје о уједињењу Европе. Тако је истакнути француски политичар у међуратном периоду Аристид Бријан изнео ову идеју на заседању Друштва народа. Разноликост језика и националности, ратни сукоби у историји и ривалства појединих народа, као и различите визије остварења институционалне сарадње утицали су на одлагање започињања процеса интеграција.

Идеолошке поделе у Европи након Другог светског рата, као и формирање два међусобно супротстављена војно-политичка блока, отежавале су сарадњу међу државама. У таквом амбијенту највише Француска и СР Немачка показују интерес за тражење тзв. „трећег пута”, односно организовања ван блоковске и идеолошке поделе тадашње Европе. СР Немачка је имала примаран интерес у томе да се на тај начин покуша превазићи тадашња подела Немачке на источну и западну, потом да се ојачају сопствени привредни потенцијали, те да се постепено потиरे свој подређен и поразом у Другом светском рату дефинисан статус. Француска је имала пре свега интерес да се тражењем „трећег пута” избегне замка блоковске поделе Европе, где би Французи били не само у једном од табора, већ би и у њему, дакле западном, били подређени англосаксонској хегемонији, што није одговарало њиховом историјском месту и стремљењима. Са друге стране имати СР Немачку за партнера на том пројекту, значило је и превласт Француске у односу на ратом умањену, условима мира ограничену, и изнад свега подељену Немачку. Са сталним местом у Савету безбедности, Француском заједницом и потом и самосталним нуклеарним оружјем, Француска је имала и прерогативе светске силе, задржавајући притом осетну предност и престиж у односу на Западну Немачку. Поражена у светском рату Италија, која је тражила себе у послератној Европи, такође је радо прихватила могућност стварања европских интеграција са Паризом и Боном, а ту су се придружиле од самог почетка и земље Бенелукса. Тако је шест држава западне Европе

формирало Римским споразумом 1957. Организацију за угаљ и челик, као претечу Европске економске заједнице. У периоду шездесетих пре свега Де Гол и Аденауер су ударили темеље ЕЕЗ заједно са другим лидерима земаља чланица. Де Гол у складу са дефинисаним политичким и геополитичким начелима Пете републике није био спреман да у ЕЕЗ прими и Велику Британију, коју је сматрао превише блиском америчком блоковском и НАТО концепту. Са друге стране Британија, Швајцарска, Аустрија, Португалија, Ирска и скандинавске земље су у том периоду са одређеним успехом развијале ЕФТУ, наизглед ривалску организацију европских интеграција. Међутим, већ почетком седамдесетих, након Де Гола, Помпиду даје сагласност за проширивање ЕЕЗ 1973. са Великом Британијом и другим чланицама ЕФТЕ које су то тражиле. Од тада се Европска заједница проширила придруживањем нових држава чланица и стекла већу моћ. Ова заједница је оформљена под садашњим именом Уговором о Европској унији (више познатим под именом Мастрихтски уговор) 1992. године. Многи аспекти ЕУ су постојали и пре потписивања овог уговора, преко разних организација оформљених 50-их година двадесетог века.

За вишу форму интеграција и преношења више надлежности на наддржавно тело које чини ЕУ тражила се сагласност средином 2000-их на низу референдума и скупштинских одлучивања. Интересантно је да ти референдуми готово редом дају негативан одговор бирачког тела (у Данској, у Француској и Холандији 2005, Ирској...), што говори да постоји извесна разлика између евроентузијазма већег дела националних елита и широких народних маса. Посебно су ентузијастички у том правцу („еврофанатични“) политички представници земаља у заједничким телима, у Бриселу и Стразбуру. Стога су референдуми о даљим питањима везаних за ЕУ постајали све ређи, а те одлуке је углавном преузимао национални парламент, а некада и сама влада. Као изванредан компромис између предложених решења, укључујући и заједнички европски Устав, прихваћен је Лисабонски споразум крајем 2007.

Лисабонским споразумом потписаним децембра 2007. предвиђена је измена дотадашњих споразума како би се кориговале политичке и правне структуре Европске уније. Процес ратификације Лисабонског споразума завршен је у новембру 2009. године. Европска унија је данас међувладина и наднационална унија (заједница) двадесет седам

европских држава. Европска унија ствара јединствено тржиште путем система закона који се примењује у свим државама чланицама, што гарантује слободан проток људи, роба, услуга и капитала. Она задржава заједничку трговинску политику, пољопривредну политику и политику у области рибарства и регионалног развоја. Европска унија је 1999. увела заједничку валуту евро, коју је до сада усвојило 13 држава чланица.

Политичке активности Европске уније се испољавају у многим сферама, од политике здравства и економске политике до иностраних послова и одбране. Контрола пасоша на граничним прелазима држава чланица је укинута Шенгенским споразумом. У зависности од развијености сваке земље понаособ, организација Европске уније се разликује у различитим областима.

ЕУ је дефинисана као:

- федерација у монетарним односима, пољопривреди, трговини и заштити животне средине;
- конфедерација у социјалној и економској политици, заштити потрошача, унутрашњој политици;
- међународна организација у спољној политици. Главна област на којој ЕУ почива је јединствено тржиште које се базира на царинској унији, јединственој монети (усвојеној од стране 12 чланица), заједничкој пољопривредној политици и заједничкој политици у сфери рибарства.

Са скоро 500 милиона становника Европска унија има 31% удела у светском номиналном бруто домаћем производу (15,8 милијарди америчких долара) у 2007. Унија представља своје чланице у Светској трговинској организацији и посматрач је на самитима Групе 8 и Уједињених нација. Чак двадесет и једна чланица Европске уније је и чланица НАТО пакта. Важне институције Европске уније су Европска комисија, Европски парламент, Савет Европске уније, Европски савет, Европски суд правде и Европска централна банка. Грађани Европске уније своје представнике у Европском парламенту бирају сваких пет година.

Европска унија у целини иде напред, убрзано се развијајући економски уз стално политичко јачање, али има и релативно спор развојни пут конституисања и јачања сопствених европских оружаних снага.⁷ Поред сарадње ЕУ и САД у оквиру НАТО, међу њима јављају се све више партикуларни и посебни интереси.⁸ Са друге стране још није позната коначна судбина Европске уније и њене интегративне димензије. О томе очито говори и неуспех референдума у Француској и Холандији за заједнички европски Устав маја 2005, као и они касније одржани у Данској и Ирској. Са друге стране нису познате ни коначне границе ЕУ на истоку и југу.⁹ Подела на „Стару Европу” у коју пре свих спадају Немачка и Француска, али и Италија и Шпанија, која има европску државотворну идеју еманципације и самобитности у односу на „Нову Европу” малих источноевропских земаља под утицајем и доминацијом Вашингтона.¹⁰

Поред посматрања општег пута коме стреми ЕУ као целина, потребно је обратити посебну пажњу њеним најважнијим чланицама. Стога је потребно осврнути се само на неколико важнијих земаља у оквиру ЕУ, као што су Немачка, Француска и у мањој мери Велика Британија.

Немачка је све више не само економски, већ и политички мотор земаља ЕУ. Са преко 80 милиона становника, простором од 356 000 км² и изузетно развијеним свим гранама привреде, а посебно индустријом, она се практично од 1945. године налази у узлазној вертикали развоја. Након уједињења две Немачке 1990, после неколико година консолидације, привреда земље се објединила и путем синергије кренула у још већи развој и креирање привредних резултата.

И поред тога развијање оружаних снага ове земље иде доста спорије од напред наведених области. Немачка је у периоду канцелара Шредера

⁷ Видети: Милош Кнежевић, *Моћ Запада*, Мали Немо, Београд, стр. 245–249; такође: Ули Кремер, *Нови НАТО нови ратови*, Филип Вишњић, Београд, 2000.

⁸ Видети: *Европа или Америка (о будућности Запада)*, Службени лист СЦГ, Београд, 2003.

⁹ О овоме говори и Мишел Фуше у: *Европска политика*, Стубови културе, Београд, 2000.

¹⁰ Thierry de Montbrial, *Quense ans qui boulevarserent le monde*, Dunod, Paris, 2003.

не само ојачала своје партнерство са Француском у погледу даљег вођства у ЕУ, већ је успоставила веома тесне односе са Путиновом Русијом. У исто време је спроведена извесна дистанца према политици САД у Ираку, али и према неким другим америчким параметрима, уз предлог реформе НАТО његовим потенцијалним лабављењем и јачањем самосталних оружаних снага ЕУ. Међутим, после доласка на место канцелара Ангеле Меркел, долази до извесних промена у спољнополитичкој оријентацији ове земље. Нешто су побољшани односи са САД, док су односи са Француском и Русијом остали приближно исти, дакле као и са САД на стратешком нивоу партнерства. Немачка и Француска су стубови ЕУ, а Русија је веома важна као велика евроазијска сила, те моћан енергетско-ресурсни извозник. Русији је Немачка највећи спољнотрговински партнер.¹¹ Најзад Немачка и САД све више развијају своје односе на бази паритета и тежње ка међусобном егалитету, насупротив ранијих деценија изражене доминације званичног Вашингтона над Западном Немачком.

У унутрашњој политици најистакнутије политичке странке су блок конзервативаца, који су на власти већ у другом узастопном мандату и чији представник је и актуелна канцеларка Меркел. Поред њих друга по снази је социјалдемократска странка, тренутно у опозицији, која као да традиционално има нешто више слуха за стратешке односе и са Русијом, док конзервативци, у иначе избалансираној и формираној државној политици Немачке, која је прилично имуна на страначке промене на власти, имају нешто појачану сарадњу са САД и НАТО.

Међутим обе ове велике немачке странке су државотворне са развијеном сарадњом са важним светским политичким субјектима, од Француске која са Немачком представља два основна стуба ЕУ, преко САД и Британије, са којима се сарађује пре свега у оквиру безбедносних питања и НАТО, преко Русије која је стратешки битан економски партнер и важна сила истока Европе.

Француска је територијално највећа држава Западне Европе¹² и једна од ретких која има и даље позитиван (истина минималан)

¹¹ Видети у: Ана Секуловић, *Савремена економија Русије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005, (део Руски извоз и увоз).

¹² Занимљиво је да је Француска територијално велика као Велика Британија и Италија заједно (560 000 км² у односу на 244 000 км² пространства Британије и 301 000 км² Италије).

природни прираштај становништва. Са друге стране у укупном становништву земље значајан удео има управо француско становништво неевропског порекла. Француска, поред стратешког партнерства са Немачком у изградњи ЕУ развија, као и званични Берлин, у суштини повољне односе стратешке сарадње са Русијом. Французи имају традиционално критичан и ривалски однос са англосаксонцима, али и дуге периоде успешне сарадње са њима. Отуда су Французи (чак чешће) од самих Немаца покретачи изградње европских институција, укључујући и самосталне оружане снаге. Политика Француске последњих неколико година је битно измењена победом на председничким изборима 2007. Николе Саркозија, који од тада, заједно са министром спољних послова Кушнером, води нетрадиционалну политику у односу на целокупну историју Пете републике. Она се читава у приближавању САД и Британији, примени неких постулата неолиберализма у унутрашњој политици и економији. Са друге стране, управо је крах неолиберализма на Западу од јесени 2008. условио „промене у ходу” Саркозијеве политике и враћање на неки средњи курс, извесно ближи традиционалној деголистичкој политици. Саркози има снажну опозицију у земљи, и у левици и на десници, укључујући и сопствену странку. То се посебно односи на бившег премијера Доменика де Вилпена који му је лични политички ривал, а чак и премијер Франсоа Филон има аутономну позицију. На изразитој десници Национални фронт са Ле Пеном је изразита опозиција Саркозију, док неугодног противника представља и центриста Франсоа Бајру. У релативно подељеној левици, најозбиљнији опонент режиму је лидер социјалиста гђа Орби, а ту су и неке друге фракције.

Француска је традиционално највише наклоњена Србима од свих западних сила. Постоје стратешке опције даљег позиционирања Француске у међународним односима, где су веома важни предстојећи председнички и парламентарни избори, али ће те дилеме о даљем стратешком путу земље остати макар делом и у наредним годинама. Тај избор је добрим делом условљен међународним окружењем где долази до крупних промена, јер свет након периода монополарног поретка где је доминирала само једна суперсила — САД, улази у епоху мултиполаризма где паралелно егзистира више великих светских сила

и где свакако и Француска има своје место. У том правцу се могу грубо речено издвојити три главна хипотетичка модела даљње спољно-политичке стратешке позиције Француске¹³ од којих би једна била тесна повезаност са НАТО и Америком, где би се у снажној западној коалицији покушало војно-политичким притисцима издејствовати од осталих земаља света што више повластица, пре свега у виду природних ресурса којима су западне силе све дефицитарније. У исто време би се у односу на планетарне економске институције попут ММФ, СТО, Светске банке такође издејствовале повластице захваљујући утицају западне коалиције. Овај концепт подразумева и низ ратних сукоба и оружаних интервенција по угледу на случај Либије. У унутрашњој политици се предност даје неолиберализму који је тек делом коригован од стране Саркозија након неолибералног краха 2008. у свету. Заступник овакве политичке доктрине у прагматској политичкој сцени Француске је садашњи председник Никола Саркози, који начелно заступа ову опцију од како је 2007. изабран на ту функцију, што све представља озбиљан дисконтинуитет у односу на целокупно искуство и основне постулате Пете републике. Ову стратешку опцију подржава англосаксонски капитал и његови представници у Француској, део глобализоване елите и француског крупног капитала, који уз то могу да рачунају на своју превласт у најзначајнијим медијима Француске захваљујући делимично њиховој приватизацији последњих година.

Друга солуција је традиционална политика Пете републике, која полази од самосталне улоге Француске у међународним односима, укључујући и прерогативе светске силе (стално место у Савету безбедности ОУН, самостално нуклеарно оружје, Француска заједница и франкофонија). Европска унија, а посебно савез са Немачком, би остала важна опција, док би НАТО био третиран као прелазно решење, а дугорочно би се тежило сепаратним европским оружаним снагама са лабавим или чак само координирајућим односом са овим пактом, којим доминира САД, док би се са Русијом и другим силама, пре свега БРИК,

¹³ Видети у вези са овим: Драган Петровић, *Француска на раскрићу*, Институт за међународну политику и привреду, Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2011.

проширила сарадња. У случају ЕУ, можда би још вероватније него у случају победе Саркозија, била актуелизована могућност временом институционалне или ванинституционалне поделе ЕУ на елитни клуб и остале. Ову опцију, подржавају највише неодеголистичке снаге у Француској, крило левице које је блиско Митерановом наслеђу, центристи. Када је реч о предстојећим изборима кандидат социјалиста за председника — Оланд има ставове приближно на средини између ове и претходне опције мада још нису познати сви детаљи његовог и опредељења социјалиста, док су карактеристични представници ове стратешке солуције бивши премијер Доменик де Вилпен који је формирао свој Покрет за републику, центриста Франсоа Бајру, трећепласирани на последњим председничким изборима 2007.

Најзад постоји стратешка опција потпуне дистанце према НАТО и САД, условни опстанак у веома лабавој ЕУ, где је акценат на савезу суверених држава и стратешком односу са Немачком. У исто време са Русијом се развија такође стратешки савез имајући у виду значај не само њених природних ресурса већ и безбедносне кооперације. У унутрашњој политици је акценат на синтези државног капитализма и извесних елемената социјалне државе, са рестриктивном мигрантском политиком и фаворизовањем француског националног идентитета насупрот супранационалним и глобалистичким токовима. Политички представник ове опције у Француској је Национални фронт и његова лидерка Марин Ле Пен. У француском друштву овај концепт има присталице у свим слојевима, а посебно у средњем и нижем слоју, али не и међу мигрантима.

Српско-француски односи су традиционално били пријатељски и савезнички, док су се у последњих неколико година, као можда никада до сада у последња два века, нашли у извесној кризи, посебно по питању Косова. Чини се да су на основу анализе, за српске интересе у будућем опредељењу Француске повољније све варијанте спољно-политичке стратегије, осим ове актуелне коју заступа Никола Саркози. Посебно повољни би били Марин Ле Пен, Де Вилпен, прихватљив и Бајру, док се о ставу према Србима самог Оланда мање зна, али би и то свакако било боље од садашње ситуације, односно реизбора Николе Саркозија.

Велика Британија је све мање велика сила по реалним својим параметрима моћи, а у исто време све мање независан субјекат у међународним односима препознатљив по својој специфичној политици којом би се иоле разликовао од ставова званичног Вашингтона. Наиме када је легендарни политичар из времена његовог одважног и бескомпромисног супротстављања нарастајућој моћи фашистичких сила у Европи тридесетих година XX века Ентони Идн, септембра 1956. године, тада већ као премијер Британије, предузео акцију на Суецком каналу која је доживела политички крах, те убрзо потом поднео оставку, то је историјски гледано остао последњи значајни самосталан међународни потез званичног Лондона до данас. Од тада, већ под следећим премијером Макмиланом, Британија води спољну политику у блиској сарадњи са званичним Вашингтоном, чији је можда врхунац исказан у два мандата Тонија Блера од краја деведесетих година. У свим „хуманим интервенцијама” званичног Вашингтона у том периоду (од значајнијих споменимо напад на СР Југославију 1999, напад на Авганистан крајем 2001, и на Ирак пролећа 2003, укључујући и „одржавање реда” на Косову, Авганистану и Ираку до данас, потом напада на Либију 2011. године) САД су имале за највернијег и често јединог значајног савезника управо Британију премијера Тонија Блера. Кључни британски ставови у односу на Русију, Француску, Немачку, Кину и друге значајне силе, потпуно су идентични са америчким, у већ дужем низу деценија. Не само то, Британија има и подударне стратешке ставове у односу на најважнија друга светска питања, па чак и у односу на ЕУ, позицију Балкана или рецимо српско питање у начелу. Истини за вољу, можемо споменути да су последњих деценија конзервативци показали за нијансу веће разлике од лабуриста у односу на политику САД. У том смислу треба издвојити Маргарет Тачер у акцији на Фокландима, а у балканском питању Мејџорову администрацију. Међутим у питању Фокланда Американци нису имали чврст став и на крају су прихватили британску акцију, а у балканском питању су извршили утицај и изменили дотадашњи британски став који је дотле поштовао и српске интересе.

Британија у односу на ЕУ има традиционално развијену политику евроскептицизма, што је повезано са њеним стратешким партнерством и специјалним везама са Америком, потом управљањем остатака

преуређеног Комонвелта и традиционалне окренутости „ка светским морима”. Међутим, након обављеног процеса деколонизације, закључно са почетком седамдесетих година, Британија је своје бивствовање у оквиру Европске зоне слободне трговине (ЕФТА), заменила амбициознијом интеграцијом у тадашњу Европску економску заједницу. Након тога је, уз пословичну скепсу према континенталним интеграцијама дела британског јавног мњења, са више евроентузијазма настављен процес уобличавања ЕУ под премијером Тонијем Блером. Британија је доживела тежак привредни и друштвени ударац развојем светске економске кризе, што је између осталог отворило и нека унутрашња питања (друштвена превирања на социјалној, па чак и на расној основи; развој сецесионистичког покрета у Шкотској, који још увек чини се не представља најозбиљнију претњу територијалном интегритету земље). У спољној политици, без обзира на најављене промене и у Брауновој, а потом и администрацији премијера Камерона, Британија и даље остаје највернији савезник Вашингтону у низу ратних интервенција широм Планете. Иако је у оба светска рата Британија била на истој зарађеној страни као и Срби, захваљујући својим опште усвојеним постулатима према српском фактору још из вишевековног Источног питања,¹⁴ званични Лондон у том правцу није имао посебно наклоњен став. Сличне ставове према српском фактору по истом обрасцу, након Другог светског рата постепено прихватају и САД, што је нарочито дошло до изражаја у протекле две деценије и развоја југословенске кризе. То је парадокс чињеници да су у претходној историји, а посебно у два светска рата Срби и Американци имали добре и чак савезничке односе.

Овде можемо посматрати Европску унију која упркос институционалној надоградњи путем усвајања модификоване верзије Лисабонског споразума има низ структуралних проблема и неизвесности. Будућност ЕУ није до краја извесна, односно у ком правцу ће

¹⁴ У оквиру Источног питања Британија је успоравала процес ослобађања балканских и блискоисточних православних хришћана од Турске, јер је, рецимо кад су у питању Срби, сматрала да је њихова дугорочна повезаност са Русима (као православни Словени и вековни историјски пријатељи и савезници), непоправљиви елеменат дугог трајања који их повезује примарно са руском политиком, која је опет у очима самог Лондона, идентификована као главна геополитичка препрека у борби за светску владавину.

даље тећи њен развој. Да ли ће то бити у правцу сегментирања саме уније као *de facto* процеса. Односно да ли ће се услед неједнакости интереса и могућности низа земаља и региона ЕУ долазити до груписања њених чланица према различитим основама. Пример је рецимо, током ове прве деценије XXI века која је за нама, груписање на тзв. „Стару Европу” и „Нову Европу”, што је свакако подела која ће бити актуелна и надаље. Она читава језгро земаља старих чланица ЕУ које су у исто време и економско-политички мотор њеног развоја и усмеравања, попут Немачке и Француске, а у нешто мањој мери ту је и Италија. Ове земље, а то се пре свега односи на Немачку и Француску, воде самосталну политику у односу на Вашингтон, што није случај са већим делом земаља источне Европе. Ту је и однос према Русији, где Берлин и Париз, али и Рим, виде ову силу као стратешког партнера и чак савезника, што свакако није случај са политиком Британије и дела нових чланица ЕУ из источне Европе, које по тим питањима често сарађују са Вашингтоном. Са друге стране, савремена ЕУ након светске кризе, и сама улази у кризне економске позиције, где се група земаља налази на ивици банкрота, попут Грчке, али и неких других јужних и источних земаља чланица, као што су Португалија, балтичке земље, Пољска, Ирска, Бугарска, Румунија, потенцијално чак и тако крупна земља као што је Шпанија и др. Попут примера Грчке оне често траже од Немачке, Француске и других сила „Старе Европе” да их финансијски подрже, заправо у односу на стварну економску ситуацију чак спасавају, што оне не гледају са задовољством. У том правцу Србија, са својом економијом у дубоким фазама кризе, тешко да може бити подстрек земљама ЕУ да је привлаче у своју орбиту. Овоме треба додати као важно питање у даљем путу ЕУ различито виђење њених чланица о статусу и улози НАТО. Док Немачка и Француска пре свега, сматрају да је ово све више превазиђен савез и да би морао у највећем бар да рedefинише своју садашњу позицију и правац деловања, низ других земаља, пре свега источне Европе, сматра га још увек неопходним. Још од Сент Малоа траје изградња самосталних европских оружаних снага, што је и даље стратешко опредељење пре свега Немачке и Француске, без обзира да ли се овај пројекат макар у почетној фази посматра као сепаратан у оквиру НАТО или чак паралелно са НАТО, дакле ван

њега. Да не спомињемо традиционалан евроскептицизам рецимо британске политике, потом проблеме у придобијању бирачког тела чланица ЕУ за даље евроинтегративне форме, о чему говори врло скроман биланс резултата досадашњих референдума по том питању, у низу европских земаља. Постоје и велике разлике по питању даљег проширивања ЕУ међу самим њеним чланицама, што посебно долази до изражаја када су у питању неки врло конкретни кандидати попут рецимо Турске и др. Дакле иако се ЕУ све више профилише у институционалном смислу једне целине, велике противречности у испољавању интереса њених чланица остају. Садашња економска криза показује рањивост ЕУ, како у смислу њеног практичног превазилажења, а можда још више по питању постизања консензуса чланица око даљих стратешких праваца.

Србија и водеће земље ЕУ

Србија свакако припада културно-историјски европском кругу и географски обухвата онај део „старог континента” који је био колевка најважнијим античким и средњовековним врелима стварања европске цивилизације. То се односи на старогрчки антички период, епоху хеленизма, стари Рим и византијску миленијумску империју. Истина потпадајући под власт Турака, југоисточна Европа је у периоду од неколико векова била одвојена од цивилизацијских токова остатка „старог континента”, што се негативно одразило на потоњи историјски развој овог простора.

Србија има историјски развијена искуства са најважнијим земљама данашње ЕУ. То се у првом реду односи на Француску са којом је развијала традиционално пријатељство и савезништво. Са Немачком су постојале живе економске и културне везе, али и сукоби у периоду два светска рата. Италија, развија традиционалне везе са српским простором.

Једну од најважнијих европских сила — Француску, која је у исто време још увек и светска сила, Срби традиционално имају за пријатеља и савезника. Од свих западних великих сила, традиционално највише наклоњена Србима је управо Француска. Француска сигурно није више она доминантна европска континентална сила као у највећем делу

европске историје до 1870, а поново још и у периоду између два светска рата у XX веку. Још од периода после пропасти Наполеона, почетком XIX века, Француска и српске земље су у сталној фази пријатељства и сарадње укључујући и ратне сукобе (изузетак је блиц учешће званичне Француске у бомбардовању Србије и Црне Горе 1999, али и тада су Французи на различите начине демонстрирали своје симпатије према Србима). Јасно је и то да је Србима највише у Француској наклоњена доминантна изворна деголистичка странка, потом значајан део левице, а најмање мондијалистички део друштва без обзира да ли припада сорошевској „левици” или неолибералној „десници”. Негде између су малобројни али још постојећи паписти, односно традиционалан слој неокатолика који је обично највеће упориште имао у остацима некадашњих аристократских кругова и који је пословично непропорционално утицајан баш у француској дипломатији и делу крупног капитала.

Ипак, јасно је да Француска без обзира на тренутну или будућу политичку номенклатуру, има оквирно зацртане најважније ставове у спољној политици. Заједно са Немачком Француска је водећа држава Европске уније и тзв. „Старе Европе” где неки још виде и Италију и Шпанију. Француска има традиционално добре односе са Русијом, и независно од постојеће сарадње са САД и Великом Британијом има традиционално ривалство које некада прераста и у антиамериканизам ширих француских маса када је у питању однос према овој великој прекоокеанској сили са великим утицајем у самој Европи.

На Балканском полуострву Француска има традиционално добре односе поред Срба још и са Румунима са којима је и српска страна обично савезник, па и са Грцима. Оно што је веома важно за продубљивање интереса Француске и Србије је чињеница да ова западноевропска сила није спремна да подржи улазак Турске у Европску унију и у том правцу поставља јерменско питање. Управо српска страна има у томе свој велики интерес, јер ни Србији не одговара да Турска поново јача интересе на Балкану што је иначе идеја САД и Британије. Француски умерени однос према сопственом католицизму може да помогне Србима да се и сами приближе и успоставе што коректније односе са Ватиканом управо и преко Француске, пошто им то може значајно користити у супротстављању муслиманском притиску.

Немачка је сигурно она велика сила која у датим односима снага и околностима може да представља судбоносни тег на ваги по многим европским и светским питањима. Она је посебно важна за Србе и српско питање имајући у виду њен географски положај, нарочито ако узмемо у обзир реалност да је и Аустрија традиционално немачка држава. Док је тек уједињена Колова и Геншперова Немачка отворено деловала против српских интереса почетком деведесетих година XX века ставивши се на страну сецесионистичких југословенских република, а пре свега Хрватске, у следећим периодима улога Немаца је за Србе постајала повољнија. У време премијера Герхарда Шредера Немачка заузима све повољнији однос према српском питању, што се делом наставља и у време канцеларке Ангеле Меркел. Позиција Немачке према Србији и српском питању је још увек далеко од наклоности, али је еволуција у односу на почетак деведесетих видљива и за то има више разлога, а могућности у перспективи су још недефинисане.

Прво, Немачка уважава снагу и ресурсе Русије која је традиционална заштитница Срба и за разлику од САД и Британије Немачка не планира, нити има као реалну могућност опхрвавање Русије. То наравно не значи да у неким областима ривалство између Немачке и Русије не постоји, али у званичном Берлину се тешко ко може заносити помишљањем на савладавање Русије као реалним политичким концептом. Односи Русија и Немачке су додатно побољшани због заинтересованости Немачке за увоз руских сировина, посебно енергената. У том правцу је веома значајан пројекат нафтовода између две земље Северни ток који делом иде испод Балтичког мора и тако заобилази Пољску.

Друго, Немачка је све више забринута због евентуалних притисака муслиманских миграторних маса са југоистока и све више прави дистанцу према заинтересованости Турске за улазак у Европску унију. У том правцу гранични положај Србије на југоистоку граница ЕУ је важан за систем безбедности Европске уније и веома је близу немачким земљама. Са друге стране сами Срби су се показали као традиционално јака брана продирању исламског фактора у Европу кроз историју.

Треће, за добре односе Немаца и Срба је веома важан однос између званичних Београда и Загреба имајући у виду покровитељски однос Немачке према Хрватској. Србија и Хрватска имају далеко веће шансе да направе интересни договор око Босне и Херцеговине, за коју обе

стране имају консензус да не желе да она постане унитарна држава и доминантно муслиманска. Дакле управо по питању односа према исламском фактору на Балкану, као и даљем уређењу Босне и Херцеговине и позиције Срба и Хрвата у односу на централну власт у Сарајеву, Србија и Хрватска могу временом, поред већ свакако постојећег *de facto* консензуса око најважнијих питања постићи и *de jure* консензус. Сигурно је да одређеним центрима моћи не одговара битно побољшавање односа између Хрвата и Срба, али то није сигурно. Немачка којој би управо веома много значило да поред традиционалног утицаја које има на Хрватску, стекне и што бољу позицију на простору Србије и српског фактора у целини. Чврст и јасно изражен став Хрватске и Србије по погледу непристајања на даљу централизацију Босне и Херцеговине, распршио би, иначе не посебно јаке, ставове појединих политичких кругова у Немачкој о потреби јачања ове вештачке државне антидемократске творевине и историјског анахронизма који би она представљала као унитарна и централизована држава, против воље већине својих становника (Срби и Хрвати).

Следећа спона између немачког и српског интереса је у заједничком интересу да се каналишу и умање, ако не и потпуно искорене центри светског, а пре свега европског тока криминала на Косову, али и у Црној Гори и Албанији са огранком у Рашкој области, у виду производње (у лабораторијама за прераду сирових наркотика) и широке дистрибуције дроге, те трговином оружја, белог робља и других облика крупног и организованог криминала.

Најзад, не треба заборавити и веома развијени економски интерес сарадње Немачке (и Аустрије) и Србије. Немачка је била најважнији спољнотрговински партнер чак и Краљевини Југославији док је ова била под франкофонским утицајем, а то се наставило и у односима СР Немачке и СФРЈ, све до данашњих дана. Претпоставка је аутора овог рада, да Србија има реалног интереса да управо са Немачком продубљује што више своје спољнополитичке односе, где би се могли отклонити и извесни лошији аспекти постојеће немачке политике према српском простору. Свакако да би у том процесу отклањања одређених неповољнијих аспеката дела немачке политике према српском простору било много тешкоћа, посебно са немачке стране, где постоји и снажна рефлексивна на низ сукоба два народа у протеклом веку (узмимо у обзир

и нека новија лошија искуства немачког капитала у Србији, попут пропуштене прилике за улагање на примеру Сартида¹⁵).

Важну улогу у правцу обостраног задовољавајућег резултата могла би да допринесе и обема земљама наклоњена француска и руска политика и дипломатија. Уколико би се заједничким напорима артикулисала укупна и повољна политика две земље и народа (немачких и српских земаља, те Немаца и Срба укупно гледано) утолико би се са немачке стране могло лакше жртвовати значајан део претходног улагања и очекивања у односу на албански и муслимански фактор на Балкану, што би била кључна карика у прерастању односа Берлин-Београд у стратешко партнерство. Са друге стране уз значајне друге добитке, за званичну Немачку би испуњавање претходно наведеног политичког програма у односу на српско питање, не само резултирало претварањем Срба у своје значајне политичке (поред већ постојеће развијене привредне и културне сарадње) савезнике, већ и даље продубљивање и операционализација стратешког партнерства са Француском и Русијом.

Званична политика Србије, уз све тешкоће које постоје на њеном путу приближавања ка ЕУ и тежњама да временом постане и пуноправни члан Уније, и даље задржава то опредељење као свој примаран спољнополитички циљ. Међутим, чини се да са једне стране проблеми и услови који се на том путу постављају од стране званичног Брисела, укључујући и питање Косова и Метохије, чине велике препреке ка остварењу тог циља. Са друге стране и сама ЕУ је у извесној кризи, која је чак вишедимензионална — економска, идентитетска, делом и политичка. У том правцу и све већи део јавног мњења у Србији заузима уздржанији став према неупитном приближавању ка ЕУ, што све заједно представља једну синергију скептицизма ка службеном опредељењу земље да је улазак у Унију примаран спољнополитички циљ државе Србије.

¹⁵ Видети у: Слободан Антонић, *Елита, грађанство и слаба држава*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 280, део „Евалуатори, реформатори и слаба држава: случај Србије”, стр. 31–89.

У овом поглављу се бавимо положајем савремене Русије у свету, основним стратегијским правцима савремене руске политике пре свега на њеном европском правцу, укључујући и однос Москве према Балкану и самој Србији и српском фактору као целини. Русија је у сталном узлету током последње деценије, за разлику од тешке кризе у којој се налазила током деведесетих година XX века. Као резултат јачања земље, долази и до њене истакнутије позиције у међународним односима, а у овом делу рада, посебно је анализирана политика и позиција земље у Европи, имајући у виду да је Русија светска сила и двоконтинентална земља (Евроазијска). Поред примарног интереса који Русија има на простору Заједнице независних држава она у Европи највише пажње полаже стратешкој сарадњи са Немачком и Француском. Русија има низ сукоба интереса са америчком политиком, са којом поред тога има и одређена питања сарадње.

Савремена Русија (Руска Федерација) једна је од ретких двоконтиненталних држава, која се простира и у Европи (4,6 милиона км² и око 106 милиона становника) и у Азији (12,5 милиона км² и близу 40 милиона становника).¹⁶ Важност европског правца је посебно наглашена у руској цивилизацији, геополитици, како у историјском контексту, тако и у савременим стремљењима, пошто се Русија пре свега сматра делом Европе.¹⁷

¹⁶ А.Л. Чепалыга, Г. И. Чепалыга, *Регионы России*, Справочник, Издательско-торговая корпорация „Дашков и К”, Москва, 2004.

¹⁷ О пресудном утицају европског опредељења и идентитета Русије видети у: Драган Петровић, „Русија и Европа” (I), *Свеске*, број 78, октобар 2005, Мали Немо, Панчево, стр. 153–167. и „Русија и Европа” (II), *Свеске*, број 79, јануар 2006, Мали Немо, Панчево, стр. 187–197; а о геополитичком историјском контексту руске позиције у Европи од истог аутора *Русија на почетку XXI века – геополитичка анализа*, Прометеј, Нови Сад и Институт за политичке студије, Београд, Нови Сад, 2007, поднаслов „Геополитички и историјски контекст руске позиције на континентима на којима се распростирала”, и у оквиру њега део „Русија и Европа”, стр. 161–172.

Савремена Русија је у географском смислу саставни део готово половине европског континента са којим је веома прожета и повезана цивилизацијски, историјски и економски. Нарочито је остатак Европе заинтересован за руске ресурсе, од којих су на првом месту енергенти, посебно нафта и гас, али и многе важне руде метала и неметала, дрво, у перспективи и чиста вода. У социолошком смислу Русија је ближа источноевропским земљама у транзицији, него високоразвијеним државама западне Европе, где је средња класа врло стабилна — статусно пре свега, економски и политички. У политичком смислу Русија има веома развијене, чак стратешке односе са најважнијим државама ЕУ, па и са самом ЕУ. Комплексност ситуације за званичну Москву можемо видети у чињеници да САД имају огроман утицај на догађаје у Европи, посебно захваљујући НАТО савезу и да Русија и поред, условно речено, солидних односа са званичним Вашингтоном, има и више нерешених питања од велике важности, од којих је на првом месту на европском простору концепт постављања од стране Америке тзв. Ракетног штита.

После распада СССР, Руска федерација је током деведесетих година XX века, у условима новонасталог монополарног светског поретка у међународним односима и унутрашњег друштвено-политичког процеса транзиције у којима се нашла, покушавала да пронађе своје место у европској и светској политици. У том периоду два председничка мандата Бориса Јељцина, и низа изазова у којима се нашла пре свега у свом транзиционом покушају (пре)наглог преласка из социјалистичко-планског у неолиберални капиталистички друштвено-економски поредак, долази до битног слабљења земље и до озбиљног умањења њеног значаја у међународним односима.¹⁸ Међутим, од краја 1999.

¹⁸ Веома критичан став по питању Јељцинове улоге деведесетих заузео је Сава Живанов у: *Русија у време Јељцина*, ФПН, Београд, 2003; такође Ђорђе Милошевић, *Русија на раскршћу*, Прометеј, Нови Сад, 2003; потом Живојин Ракочевић, *Геополитичко-финансијски лавиринт, прилог критици англосаксонске геополитике*, Самиздат сору right, Београд, 2001. у делу о транзицији Русије деведесетих; изузетно критичан однос према улози Бориса Јељцина и његовог окружења у политици Русије деведесетих у: Soljenitsyne Alexandre, *Le problème russe a la fin du XX siècle*, Fayard, Paris, 1994; и нарочито *Русија у провалији*, Верзалпрес, Београд 1997; такође, Станислав Говорухин, *Велика криминална револуција, има ли Русија будућности*, 1995; сасвим супротне ставове са критиком руског национализма, а похвалан према реформаторима и неолибералима у: Павле Рак, *Националистичка интернационала*, Београд, 2002;

године, и доласка на власт Владимира Путина, прво као премијера, потом од 31. децембра 1999, као вршиоца дужности председника, а од марта 2000. и као изабраног председника Русије, долази до битног преокрета и јачања земље и на унутрашњем и на спољнополитичком плану. Овде ће се посебна пажња посветити позицији Русије у европском окружењу и њеној европској политици. Свеукупно јачање Русије у последњој деценији, те настављање и чак повећавање притисака политике САД ка дубини Евроазије условили су промену политике званичне Москве према Америци и НАТО-у, чија би метафоричка вододелница можда могао бити наступ бившег председника (сада премијера) Владимира Путина, на међународној конференцији у Минхену фебруара 2007. године.

Посматрано историјски, Русија је у Европи имала изражену улогу, која је повремено осцилирала, али је углавном припадала водећим европским, као и светским силама. Кијевска Русија је у највећем делу средњег века била доминантна сила у источној Европи, заснована на цивилизацијској основи Византије. Најезда монголско-татарског освајача је од половине XIII до половине XV века, умањила руски утицај у Европи и негативно деловала на његов цивилизацијски положај, који се у мањој мери осећао и у следећим вековима. Привремени губитак западних руских земаља (Белорусије и Украјине) од стране Пољско-Литванске уније затворио је географски додир Русије са Средњом Европом. Током следећих векова, царска Русија, нарочито од Петра Великог (крај XVII века), форсира свој европски цивилизацијски идентитет паралелно са територијалним ширењем земље и у Европи, али и у Азији (привремено и на Северну Америку). Кључна улога Русије у Источном питању,¹⁹ као

исто али уз опис само СССР и Русије где је захваћен тек почетак транзиције у: Ришард Капушћински, *Империја*, Радио Б 92, Београд, 1997; релативно неутралан однос према Јељцину и реформаторима деведесетих у: Јелица Курјак, *Политичке промене у Русији 1990–1996*, Институт за међународну политику и привреду, Београд 2000; док је приближно исти став заузела и H el ene Carrere D'encausse с тим да се бавила само периодом до краја 1992. године, видети у: *Victorieuse Russis, de l'Academie francaise*, Fayard, Paris, 1992; најзад исти догађаји у мемоарима Бориса Јељцина, *Председнички маратон*, БМГ Дипломатија, Београд, 2002.

¹⁹ Најзначајнији научни радови у којима се може сагледати улога Русије у Источном питању, као и суштина Источног питања су: Васиљ Поповић, *Источно питање*, Службени лист СРЈ и Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996. и Фјодор Успенски, *Источно питање*, Службени лист СЦГ, Београд, 2004.

и у трима деобама Пољске, омогућили су померање граница земље на запад и југ, као никада до тада. Идеја освајања Цариграда, као и улога Русије као „Трећег Рима”, имали су симболичко покриће за геополитички продор на „топла мора”. У периоду Новог века, Русија извесно касни у реформским процесима прелаза из феудалног поретка ка капитализму (ослобађање кметова обављено Крепосним правом тек 1861. године, а напетости између слојева и класа становништва остале наглашене све до Револуције 1917. године). Период СССР омогућио је извесне елементе модернизације друштва (урбанизацију, повећавање писмености и општег образовања, побољшана улога жене и сл.), али у исто време и донео низ негативних процеса (смањење демократских слобода, униформисање друштва и сл.). У периоду после Другог светског рата, СССР је уз проширење својих граница у Европи на запад, признато Париским мировним споразумом 1946, успоставио систем сателитских социјалистичких држава што је институционализовано формирањем Варшавског уговора и СЕВ-а. На тај начин је непосредни утицај тадашње званичне Москве (тзв. „Кремља”) у Европи, распрострањен на читаву Источну и део Средње Европе (укључујући и Источну Немачку).

Распадом СССР, Русија је у односу на период царства и совјетску епоху,²⁰ изгубила низ територија у Европи, као и у Азији, те се нашла у положају тражења новог идентитета, укључујући и одређивање своје нове спољнополитичке улоге. Паралелно са тим она се нашла и у друштвено-производном транзиционом процесу преласка из командно-планске социјалистичке привреде у капиталистички систем.²¹ После кризног периода деведесетих, приближно од доласка на власт председника Владимира Путина, па све до данашњих дана, она се налази у узлазној епохи, практично по свим друштвено-политичким показатељима, укључујући и њену спољнополитичку позицију.

²⁰ Ако посматрамо период СССР изгубљен је и непосредни утицај на простору Источне Европе у облику расформирања ВУ и СЕВ.

²¹ У низу домаће и стране литературе на ову тему споменућемо: Јуриј Бајец, Љиљана Јоксимовић, *Савремени привредни системи*, Економски факултет, Београд, 1997, као и Ана Секуловић, *Савремена економија Русије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005, и од исте ауторке: *Регионална економија Русије*, са практикумом, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд, 2007; Ром В. Я Дронов В. П., *География России, население и хозяйство*, издателский дом Дрофа, Москва 1995.

Овде ћемо посебно посматрати руску позицију на европском правцу, мада је јасно да су њене позиције и у Азији, а и у другим континентима и макрорегијама света у успону.

Позиција Русије у европском окружењу је условљена:

- Узлетом утицаја Русије, захваљујући порасту њене економске снаге, последњих десетак година. Наиме, руска економија је доживљавала изванредан застој и структуралне проблеме још у последњој деценији постојања СССР. Међутим, током деведесетих година, дошло је до својеврсне економске кризе невиђених размера, која је своју кулминацију добила у августу 1998. године, приликом монетарно-финансијског краха чији је само повод била економска криза у источној Азији.²² Већ у следећој влади коју је водио Јевгениј Примаков долази до првих елемената оздрављења,²³ што је настављено, нарочито у периоду два председничка мандата Владимира Путина, и тај узлет још траје и не сагледава му се крај. Привредни раст Русије, током последње деценије (изузев кризне 2009) износи око 7% годишње.
- Паралелно са тим економским узлетом одвија се успон Русије у више других елемената унутрашње политике. Прво, територијалном реорганизацијом извршеном маја 2000. године, Владимир Путин је (користећи огромна овлашћења функције председника државе, која је изборио референдумом — уставним променама још Борис Јељцин очу свог другог председничког мандата), паралелно са постојећим системом егзистирања федерације са преко 80 субјеката (република, аутономних република, области, крајева, округа), поделио земљу на седам федералних округа.²⁴ У ствари, на овај начин у Русији долази

²² У вези са овим видети: Џозеф Штиглиц, *Противречности глобализације*, део „Како смо изгубили Русију”, Београд, 2003.

²³ Видети у вези са овим: Јевгениј Примаков, *Осам месеци плус*, ИГАМ, Београд, 2003.

²⁴ Видети: Драган Петровић, *Русија на почетку XXI века – геополитичка анализа*, Прометеј, Нови Сад и Институт за политичке студије, Београд, Нови Сад, 2007, део „Утицај територијално-административне реорганизације руске државе на регионалне и глобалне односе”, стр. 325–368. Такође истоимени рад објављен у часопису за филозофију Српске органске студије, бр. 1–2 за 2003, стр. 150–180.

до учвршћивања територијалног јединства земље, што нарочито долази до изражаја у сфери привреде, безбедности, саобраћаја.

- Долази до примиривања и чак у неким областима потпуног нестанка појавних облика сепаратизама. То је нарочито видљиво тамо где су ти сепаратизми били изражени, а најекстремнији облик током деведесетих је био у Чеченији, где се чак у неколико наврата водио прави војни сукоб. Поред тога у Татарстану, Јакутији и неким другим областима где је тај сепаратизам био изражен на суптилан начин, (али са тежњом дела становништва титуларне нације ка проширивању ингеренција ових субјеката федерације у односу на федерални центар), долази до примиривања ситуације и чак до процеса потпунијег интегрисања у савезну државу. Овде је веома битан и тај фактор да је удео етничких Руса у тим, као и огромној већини других аутономних субјеката федерације, веома висок, што знатно омета реализацију сепаратистичких пројеката дела елита појединих мањинских нација, које у тим областима Русије имају статус титуларних народа.²⁵ Географски практично све федералне јединице које имају неке од облика сепаратизма у Русији, а имају одређени потенцијал (број и удео становника титуларног народа у укупној популацији области, економску развијеност и значај природних ресурса, величину територије), не граниче се са спољним суседима, већ су окружене осталом територијом Русије. Економско и политичко јачање Русије, такође, иде у прилог умањивању, или чак нестанку досадашњих сепаратизама на њеном тлу последњих година. Најзад, партиципација Руса у укупном становништву Русије (80%, са Украјинцима и Белорусима 83%, а раније је тај удео био и већи), уз напомену да је у читавом европском делу земље, сем на делу северног Кавказа, етничко руско становништво преовлађујуће као већинско на целокупној територији, даје додатну сигурност интегритету земље,

²⁵ У Татарстану Руса и других Источних Словена има тек нешто мање од половине становништва ове руске републике, слично је и у Башкирији, а у Јакутији Руси заједно са Украјинцима и Белорусима чине око 60% становништва у односу на Јакуте којих је свега око 35%. Тако јакутски сепаратизам који је још увек у благом облику развоја и своди се на тражење већих ингеренција у односу на централне власти, нема посебно изражену опасност за интегритет Русије. Ово су најкрупније републике у Русији са аспекта територије, броја становника и природних ресурса који се на њима налазе. Такође, ради се о народима туркофонског порекла.

посматрано и на дужи временски период, чиме се веома релативизује слика о многонационалној држави са мноштвом аутономних области и других федералних јединица. Када је реч о демографским кретањима, ту је негативан природни прираштај настао још током деведесетих година, изузетно енергичним напорима државе и целог друштва, тек последњих неколико година нешто умањен, а демографске тенденције нешто побољшане, али демографски проблем и даље остаје акутан и у следећем периоду.²⁶

- Политичка стабилност у земљи је остварена. У унутрашњој политици и парламентарном животу, изражена је апсолутна превага провадиних политичких странака, како у оба доба парламента тако и на изборима за председника републике.²⁷ Председник Дмитриј Медведев и премијер Путин сарађују као тим, уз напомену да шири део политичке и друштвене елите земље подржава ову политику, која је само персонализована у наведеном тандему вођства земље. Отуда победа Путина на одржаним председничким изборима 2012. представља континуитет, посебно након поновне парламентарне победе Јединствене Русије децембра 2011. Истина, тада је дошло до добитка мање гласова владајуће странке, него 2007, и до незадовољства дела, пре свега ванпарламентарне опозиције, али то није битно умањило чињеницу релативне стабилности постојеће власти.²⁸

²⁶ Опширније о демографским кретањима у Русији у научној монографији: Драган Петровић, *Демографска обележја савремене Русије*, Српско географско друштво, Београд, 2007.

²⁷ Владина странка Јединствена Русија је на парламентарним изборима одржаним крајем 2007. године освојила преко 60 посто бирачког тела и 70 посто мандата у парламенту (315 од 450 у Думи), док је њој блиска Праведна Русија успела да пређе цензус и освојила је 38 мандата. Опозицију чине комунисти са 57 мандата и странка Жириновског са 40 мандата, док су прозападне опозиционе странке Јаболко и Друга Русија освојиле свега неколико процената гласова и остале ван парламента. Један од главних разлога овако убедљиве победе Јединствене Русије је управо у чињеници да је подржава Владимир Путин као и Дмитриј Медведев. Извори: *Роосиска газета* од 8, 9. и 10. децембра 2007; *PBK daily*, дневна делова газета, в сотрудничестве с *Handeisblatt*, 10. XII 2007.

²⁸ На парламентарним изборима децембра 2011. године, опет су само четири наведене странке ушле у Парламент, с тим да је Јединствена Русија сада освојила

- Слојна стратификација становништва је током деведесетих година драстично измењена у односу на пређашње стање, тако да је дошло до осиромашења бројних слојева и до стварања класе веома богатих. Последњих дванаестак година ове разлике се нису продубљивале, већ је дошло до укупног имовинског побољшања, практично свих слојева. У исто време долази до благог заобљавања и умањивања слојних разлика. Ови процеси су резултирали већом стабилношћу руског друштва у односу на претходни период.
- Војна снага Русије је битно ојачана последњих година, између осталог дошло је и до проширивања издвојених средстава за војни буџет до близу 100 милијарди \$ и то непосредних улагања.

Наведени фактори омогућавају унутрашњу стабилност земље, и дају већу маневарску могућност у вођењу спољње политике.

Вишегодишње калкулације о даљем месту у политичком систему Русије њеног ранијег председника, а потом премијера Владимира Путина, прекинули су сами догађаји у пракси где је истакнут само један кандидат за председничке изборе владајуће структуре, а то је управо Путин, који је и тријумфовао на њима са готово две трећине добијених гласова изашлих бирача, док ће Медведев највероватније бити премијер. Тако Путин са Медведевим, али и читавим тимом врха политичке елите земље, води Русију и у следећем периоду. О билансу Путина као председника државе говоре и чињенице да је за два своја председничка мандата²⁹ или тачно 3050 дана на функцији председника државе (2000–2008) постигао следеће резултате: Просечна плата је порасла девет,

нешто преко 49% изашлог бирачког тела, али и даље има натполовичну већину у Думи, док су нешто ојачали комунисти Зјуганова и Праведна Русија. Тзв. „друга Русија” предвођена Каспаровом, Њемцовом, Лимоновим и другим лидерима, није поново прешла цензус од 7% за улазак у Думу, па је кренула са серијом протеста у Москви, али и широм Русије, са малим изгледима да битно утиче на даљи парламентарни и политички живот земље у предстојећем периоду.

²⁹ Тачније, нешто више јер је од 31. децембра 1999. до пролећа 2000. године привремено преузео функцију вршиоца дужности председника од Бориса Јељцина, да би ту функцију вршио у следећа два председничка мандата на која је узастопно биран непосредно од народа пролећа 2000. и пролећа 2004. године, дакле све до пролећа 2008. године, када је ту најзначајнију функцију у постојећем политичком систему Русије преузео Дмитриј Медведев.

а пензија седам пута. За исто време, по проценама ММФ бруто друштвени производ Русије увећан је шест и по пута у номиналном износу (са 196 на 1300 милијарди \$). Путинова Русија постала је и највећи светски произвођач нафте (490 милиона тона годишње). Обим пољопривредне производње повећан је три пута, а стамбене изградње два пута. Извоз је повећан готово пет пута (са 75,6 на 355,5 милијарди \$), а увоз близу шест пута (са 39,5 на 223,4 милијарде \$).

Буџет је повећан десет пута и увек је у суфициту. Девизне резерве су са око 12,5 милијарди \$ почетком 2000, увећане на 534,5 колико су износиле почетком марта 2008. године, по чему је Русија сада трећа у свету. Поврх ових средстава створен је и посебан Стабилизациони фонд са око 200 милијарди \$, предвиђених за улагање у будућности.

Истина, у неким областима нису постигнути тако спектакуларни успеси. У области демографије, заустављено је стрмоглаво опадање становништва на основу негативног природног прираштаја, али он није веома дуго преиначен у позитиван. Тачније, Русија је губила преко 900 000 становника на основу негативног природног прираштаја 1999. године, да би то 2007. било преполовљено, док од 2011. долази до успоставе баланса између рођених и умрлих. Укупна осмогодишња инфлација је износила 131%, а чиновнички апарат у земљи је удвојстручен и он сада има преко 650 000 запослених у државним службама. Земља не стоји најбоље по степену корупције и економских слобода, по проценама неких западних организација, и да је чак у овом периоду по та два параметра дошло и до погоршања.³⁰

У друштву је дошло до обнове поверења у снагу земље, што између многих примера персонификује победање роботском руком титанијумске државне заставе на дно Леденог океана, где се географски налази Северни пол и прошлогодишње тестирање супермоћне нанобомбе.

У последње четири године, када је председник државе био Медведев, а премијер Путин, дошло је до важних промена у геополитици света, пре свега због настанка велике економске кризе, за коју се по узроцима и структури може рећи да је заправо западна криза, која се потом проширила са нешто мањим последицама на највећи део света. У том

³⁰ Подаци из московског листа *Комерсант* за април 2008.

контексту, будући да је сама Русија, као и друге силе пре свега БРИК-а мање захваћена узроцима и последицама кризе, а да је њен епицентар и најтеже последице носе САД и неке друге западне земље и Јапан, произилази да управо ови процеси знатно убрзавају прелазак монополарног светског система ка мултиполарном. Овоме треба додати победу руског оружја на Кавказу лета 2008. над Грузијом,³¹ те комплетну смену политичког руководства у Украјини почетком 2010, када су проамеричке снаге оличене у дотадашњем председнику Јушченку, на демократским изборима замењене Виктором Јануковичем и коалицијом око Партије региона, која је далеко више наклоњена руском фактору.³² Иако сама Русија и даље има низ сопствених проблема са којима се на различите начине и са променљивим успехом опхрвава, чини се да у протекле четири године напред наведени процеси и догађаји утичу на веома изражено побољшавање стратешке позиције Русије у свету, и да су то најизраженије промене од „пада Берлинског зида”. Заиста, поред чињенице да је са аспекта тврде моћи светска економска криза далеко више погодила САД, а потом и неке друге западне силе, са аспекта меке моћи оне су доживеле још већи ударац и губитак адута у односу на Русију и друге силе БРИК, што је тектонска промена незабележена управо од тзв. „пада Берлинског зида”, када је Вашингтон стекао гигантску предност у односу на саму Москву и друге велике силе ван Запада. У том правцу ће Путину бити, након поновног преузимања најважније функције у политичком систему Русије, још повољнија позиција у међународној арени, него што је рецимо то био случај, у време његова два ранија председничка мандата. Међутим, многи проблеми за Русију остају, пре свега оличени у извесном заостатку руске индустрије у односу на западну, што онемогућава веће искоришћавање ресурса планетарног значаја са којима располаже ова сила.

³¹ Овај скорашњи војно-политички сукоб описан је и анализиран у научној монографији Драган Петровић, *Геополитика постсовјетског простора*, Прометеј – Нови Сад и Институт за међународну политику и привреду – Београд, Нови Сад, 2008, део о Грузији стр. 71–99, посебно „Војни сукоби Грузије са Јужном Осетијом, Абхазијом током лета 2008. године, са краткотрајним ратним дејствима и са Русијом у првој половини августа”, стр. 91–99.

³² О овоме више у: Драган Петровић, *Председнички избори у Украјини 2010*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010.

То се посебно види из структуре њеног извоза, где још увек доминирају полупрерађевине и сировине. Најављени Евроазијски савез, још увек је магловит, и он директно зависи од даље успешности Царинског савеза и других интеграционих процеса на постсовјетском простору (али и на ширем простору Евроазије, попут ШОС) у чијем је центру Русија.³³

У спољнополитичкој равни позиција Русије је условљена:

– Системом савеза који Русија има на подручју Евроазије. Ради се о државној унији коју има са Белорусијом, Заједници независних држава, Заједничком економском простору и Шангајском споразуму. Државна унија са Белорусијом, није у потпуности заживела у пракси, али без обзира на одређене политичке разлике које постоје између два руководства (Русије и Белорусије), ситуација је таква да су обе земље повезане вишеструко, и да развијају и заједничку одбрану у односу на треће земље, поред веома тесне, економске, културне и друге сарадње (боље речено интеграције). Становништво Белорусије и близу половине становништва Украјине има поред, евентуално, свог ужег националног одређења и шире проруско, а један део и руско национално одређење. Заједница независних држава још увек функционише на један, углавном успешан начин, док је Заједнички економски простор још увек недовршен савез у којем Украјина пристаје само на постепену надоградњу, и то тек од периода када је на власти Виктор Јанукович.³⁴ Најамбициознији је Царински савез састављен од Русије, Белорусије и Казахстана, и где се Украјина није још изјаснила за спремност да постане пуноправан члан.³⁵

³³ Више у: Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, Пешић и синови; Култура полиса, Београд, 2010.

³⁴ Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, Пешић и синови; Култура полиса, Београд, 2010. стр. 203–204.

³⁵ Наиме Кијев има иницијативу за Царински савез 3 + 1, са посебним статусом за Украјину, за шта остале чланице нису показале разумевање и инсистирају на пуноправном чланству да би пројекат могао успешно да функционише. Видећемо да ли ће будуће време донети разумевање чланица Царинског савеза и Украјине, да се постигне договор са њом о уласку у савез.

Најзад, Шангајски споразум, захваљујући свом јачању последњих неколико година и на војну димензију, представља важан фактор који даје извесну сигурност Русији, да ширење америчког утицаја и НАТО савеза неће моћи да пређе у дубину Азије. Постоји и савез ОДКБ, који чине поред Русије и земаља средње Азије ЗНД, још и Белорусија и Јерменија. Русија поред наведеног система државних унија и савеза, има и специјалне односе и билатералну сарадњу стратешког нивоа са низом земаља и влада у свету, почевши од Сирије, преко Венецуеле, Хондураса, Кубе и др.

- Условно гледано, благонаклоним односом Русије према ЕУ, а нарочито према њеним водећим земљама, попут Немачке, Француске и др. Овај однос према ЕУ, нарочито према неким њеним новијим чланицама на истоку, може да се, такође, условно гледано, делом релативизује после најављеног концепта инсталирања ракетног штита, али и ови потези су везани пре свега за односе Русије према САД. Насупрот томе стратешки интереси између Русије са Немачком и Француском (у знатно мањој мери и са Италијом и Шпанијом), чврсти су и за све ове силе веома важни.
- Сложеним односима према САД, који поред низа међусобно испреплетених интереса, последњих година све директније улазе у суптилан сукоб по више важних питања. У том контексту у држању Русије, важну прекретницу представља Путинов говор у Минхену почетком 2007. године, који је већ тада наговестио озбиљније супротстављање Русије Америци, по низу важних питања где постоји сукоб интереса. И поред тога, сукоб интереса са САД није дефинитивно прерастао у општи сукоб између две државе, већ се и даље ради о моћним партнерима који на глобалној сцени одмеравају однос снага, али у исто време и сарађују по низу важних питања.³⁶
- Сложеним односом са Кином, који је превасходно савезнички, пре свега у односу на америчку политику и НАТО. С друге стране, потенцијалне супротности између Русије и Кине остају, највише у виду руске опрезности у односу на свог југоисточног суседа. Тако у

³⁶ У периоду председничког мандата Барака Обаме, а са друге стране у Москви Дмитрија Медведева, дошло је до извесног приближавања две силе, иако многа нерешена питања и супротности и даље остају.

односу на велика пространства слабо настањеног источног Сибира и Далеког истока, налази се густо настањена Кина.³⁷ Руско-кинески војно-политички савез, иначе дефанзивног карактера, највише изражен кроз Шангајски уговор (савез, алијансу), као и уска сарадња Русије са централноазијским земљама постсовјетског простора (ЗНД, Шангајски савез, ОДКБ), чине званичну Москву сигурнијом на азијском простору у односу на САД и НАТО, и омогућавају јој већу маневарску позицију за европски правац.

Када је реч о приоритетима руске политике у Европи, издвојили бисмо следеће. Прво, то је заштита територијалног интегритета Русије на њеном европском подручју, као и територијални интегритет руских савезника, пре свега Белорусије која је у државној унији са Русијом. Када је у питању Украјина, ту је најважнији руски интерес да она не уђе у НАТО, као и да остане у саставу интегративних процеса на постсовјетском простору, у чијем је центру Русија, попут ЗНД и Заједничког економског простора. Поред ових стратешких интереса Русије у односу на Украјину, за Русију је важно и низ других питања, попут несметаног функционисања транзита преко система нафтовода и цеговода који воде преко украјинске територије, положаја етничких Руса и становништва са проруском националном свешћу у Украјини укључујући и положај руског језика, културе, и најзад билатерални економски односи две земље, пошто је уз Немачку и Белорусију, Украјина већ годинама најбољи спољнотрговински партнер Русији.³⁸

Када је реч о Закавказју Русија је чинила доста да задржи Грузију, као традиционално, културно-цивилизацијски, и историјски, земљу

³⁷ Овде морамо додати да су ове супротности ипак нешто мекше, пошто су граничне области Кине према Русији слабије насељене од централне Кине. Ради се о северним подручјима Манџурије и о Унутрашњој Моноголији, те о делу Синкјанга. Насупрот томе, уз саму кинеску границу су најјужније руске области источног Сибира (Бајкалска област) и Далеког истока (Приморје и Поамурје) нешто више настањене од осталих делова источног Сибира и Далеког истока.

³⁸ Русија посматра Украјину као једну целину, а посебан интерес има управо у њеном југоисточном делу, који је етнички, културно, историјски представљао, а и данас је у највећем, део руског националног идентитетског корпуса. Видети: Драган Петровић, Горан Николић, *Геополитика савремене Украјине*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009.

своје орбите. Међутим, после „револуције ружа” и доласка Сакашвилија на власт, у званичној Москви су постајали све више свесни да је у средњем року тешко поново окренути Грузију ка свом пресудном утицају. Стога је одлучено да се подржавају Абхазија и Јужна Осетија у својој суверености, што је након изненадне оружане агресије Сакашвилијевог режима почетком августа 2008, и тешког пораза од руских снага, материјализовано признавањем независности ове две закавказке земље.

Када је у питању Украјина, ту је ситуација дугорочно посматрано далеко сложенија. Ова велика земља је цивилизацијско-историјски посматрано подељена, и од некадашњег средишта Кијевске Русије, само је источни и јужни део, приближно око половине земље задржао у потпуности историјски епитет Мале Русије, односно Малоруса. Крајњи запад, односно Галиција где сада на локалном нивоу влада антируска странка „Слобода” и где већину чине унијати, која је историјски посматрано несразмерно дуже од осталих делова земље била под Пољском, и има посебан дијалекат, представља тврђаву супротстављања било какве сарадње са Русијом. Средишњи део земље има нијансиране и често неутралне ставове у односу према Русима, идући према западу они постају све нетрпељивији. Почетком 2010. победом Јануковича на избору за председника државе и доласком његове Партије региона на власт, чинило се да је наранџаста револуција побеђена, што заправо и јесте тачно. Јанукович покушава да својом политиком балансирања између великих сила задржи унутрашње јединство земље, а са друге стране има великих проблема да поправи катастрофално срушену економију земље, као последицу претходног владања „наранџасте” гарнитуре. Украјина се дакле, налази у далеко повољнијој ситуацији након победе Јануковича, пошто се ситуација у политичком и друштвеном смислу стабилизвала. Јанукович тактизира по питању потенцијалног директног уласка у Царински савез, већ је за сада понудио формулу три + један, где би Украјина имала специфично чланство, пошто је већ чланица СТО, а задржала је и начелно пут ка ЕУ. Ово је добрим делом условљено унутрашњим поделама у Украјини, где поред тога што у Галицији влада на локалном нивоу Слобода, у парламенту актуелна коалициона влада на челу са Партијом региона има само тесну већину.

Претпоставља се да је улазак Русије у СТО, застој и чак пат позиција у украјинском приближавању ка ЕУ и да отварају могућност и да званични Кијев уђе у Царински савез, или му се макар додатно приближи, што је недавно наговестио и премијер Азаров. Један од кључних момената у овом правцу су редовни парламентарни избори на јесен, где како се очекује после тријумфа Партије региона, Јанукович може да рачуна на лагоднију стабилност владе.

Када је у питању Белорусија руски интерес је задржавање и продубљивање заједничке државне уније са Минском, где је председник Лукашенко само једно од решења (свакако не и идеално), кад је у питању партнер у врху белоруске власти. Ситуација у Белорусији је за руске интересе доста повољна јер је белоруски народ, сем пољске националне мањине (која броји 5 до 6% становништва), огромном већином за јединство са Русијом.³⁹ Белорусија је економски зависна од Русије, пошто је упућена на увоз од ње практично свих важних ресурса (енергената и руда метала и неметала). С друге стране, белоруска индустријска производња проналази место на великом руском тржишту за своје производе, који би се тешко пласирали на западу. Белоруски председник Лукашенко има концепт одржавања на власти путем дозирања својих веза и оствареног нивоа интеграција са Русијом. Чини се да до садашњи председник Медведев има мање умешности и стрпљења у сарадњи и погађању са Лукашенко, у односу на Путина. Лукашенко је лично свакако наклоњен сверуском јединству, али из тактичких разлога одржавања на власти покушава да максимизира своју позицију извлачећи економске повластице од Москве. Иако има убедљиву подршку белоруског бирачког тела, задржава извесну дозу ауторитарности у начину владања, што свакако штети његовом имиџу.

³⁹ Када су у питању руско–белоруски односи, они су са јаким утемељењем у виду чињенице да Белоруси историјски, етнички, цивилизацијски припадају у потпуности руском бићу, где је изузетак само пољска етничка мањина. Истина, међу самим националним Белорусима постоји неколико процената унијата, који имају углавном уздржанији однос према руском идентитету и нешто већу окренутост западној култури него што је реч о огромној већини Белоруса (њих преко 90%) који су православци и у потпуности идентификовани као део ширег руског националног бића. О овоме више у: Драгомир Анђелковић, *Историја Белорусије*, Унапрес, Београд, 2009.

У односу на Европску унију, Русија развија стратешки и интересно добре односе. Када су у питању појединачне државе, Русија има још боље односе са најважнијим континенталним силама, попут Немачке и Француске. Русија има дугорочан и стратешки интерес зближавања и стратешког партнерства са ове две моћне континенталне европске силе, и њиховог удаљавања од англо-америчке (посебно америчке) политике.

Немачка је економски и демографски најјача европска земља ван Русије. Она заузима важан геополитички положај у средишњем делу европске низије, са веома повољним копненим и морским комуникацијама са земљама постсовјетског простора. У геополитичком смислу Немачка и Русија имају низ подударних интереса,⁴⁰ што има и своје историјско залеђе.⁴¹ Нарочито је велика заинтересованост Немачке за увоз енергената и других сировина и полупроизвода из Русије, а и Русији је Немачка највећи спољнотрговински партнер.

Француска је земља, која је традиционално у добрим односима са Русијом. Од Антанте крајем XIX и почетком XX века, чија је окосница био руско-француски савез, преко међуратног војнополитичког пакта између Француске и СССР 1935. (коме нису могле да буду препреке ни идеолошке разлике), до Де Голове визије Европе „од Атлантика до Урала”, преко Саркозијевог предлога о заједничком европском економском простору у који би спадала и Русија заједно са ЕУ, званични (и незванични) Париз је увек у Русији видео свог могућег савезника или макар изузетно важног потенцијалног стратешког сарадника.

У структури политичких странака у Немачкој и Француској постоји различито опредељење како према САД, тако и према Русији. У Немачкој је левица (социјалдемократи) нешто мање наклоњена САД, а има више разумевања према Русији (пример бивши канцелар Герхард Шредер). Насупрот томе, десница задржава коректне и чак пријатељске

⁴⁰ Кисинџер, тврди да је „ноћна мора Америке у Европи савез између Русије и Немачке”, видети у: Хенри Кисинџер, *Дипломатија*, II књига, Верзалпрес, Београд, 1997.

⁴¹ Русија и Прусија, као и немачке земље у целини, све до Првог светског рата имале су историјски посматрано савезничке односе. Чак и сукоб у Првом светском рату је настао индиректно, преко њихове повезаности са системом савеза у Антанти, односно Централним силама.

односе према Русији, али је више окренута ка САД, чему најбољи пример даје садашњи канцелар Ангела Меркел. У Француској су деголисти, који су последњих деценија најчешће на власти, пуни неповерења према САД и остварују коректан однос према Русији, али је велики изузетак садашњи председник Републике Никола Саркози. Изразита десница у оквиру Народног фронта је сличних политичких позиција према великим силама као и деголисти, а левица је подељена, али ипак већински приближно као и десница опредељена по наведеном питању.⁴² Дакле, САД немају значајне политичке пријатеље у лепези најважнијих странака у Француској, где је актуелни председник Саркози изузетак. Русија има подршку различитих политичких групација, а најмање јој је наклоњен мондијалистички део друштва, без обзира да ли се ради о сорошевској „левици” или неолибералној „десници”.

Русија од других држава Европе има нешто наглашенији интерес према Италији, па и Шпанији, као већим земљама ЕУ (многи их поред Француске и Немачке сврставају и у Стару Европу).

Традиционално лошије односе, пуне сукоба стратешких интереса, званична Москва има у званичном Лондону. Ти односи осцилирају, од подношљивих, прожетих извесним међуинтересима, до отворено нетрпељивих, прожетих сукобима. Британија је највећи савезник САД у Европи, и кроз руско-енглеске односе, често можемо посматрати само нијансе укупних руско-америчких односа.

Када је у питању однос према НАТО савезу, у којем највише доминира утицај САД, Русија начелно има двоструки стандард. Са једне стране, уважава овај најмоћнији војни савез у свету и са њим има институционално развијен облик сарадње. С друге стране, ширење алијансе на исток не посматра се са одушевљењем у Русији и са тим су углавном сагласни и позиција и опозиција. Русија после распуштања ВУ не сматра неопходним опстанак НАТО у Европи, а поготово не његово

⁴² Такође и последњих година француски политичар у успону на домаћој политичкој сцени центриста Франсоа Бајро, на сличним је политичким позицијама када је у питању однос према САД и мондијализму (критички) и према Русији (углавном благонаклон са извесним критикама према још неоствареном степену демократског поретка).

ширење на исток. Евентуално поспешивање развоја самосталних европских оружаних снага са симпатијама би се посматрало у Русији.

Дакле, гледано стратешки у односу на читав остатак Европе (ван Русије и држава ЗНД), руски главни интерес је да успостави што квалитетнију сарадњу како са ЕУ као целином, а посебно са њеним најважнијим силама Немачком и Француском, те да избегне америчку геополитичку замку. Америчка политика у Европи је да осујети приближавање између Русије и најважнијих континенталних европских сила Немачке и Француске (то је тежи део плана) и (или) да направи дистанцу између ЕУ и руске политике. Најзад, као последњи адуг постоји покушај да се у источној Европи, нарочито у земљама које имају лошије историјско искуство са Русима (Пољска, балтичке републике Естонија, Летонија, Литванија и потенцијално и неке друге), успоставе про-амерички режими, који би направили расцеп између „Старе Европе” и Русије, где би се уклонила америчка политика. Балкан је, такође, обухваћен таквим плановима, где се посебно рачуна на оне народе и земље са карактеристичном русофобијом, али по могућности и дистанцом у односу на Француску и Немачку, те окренутост англо-саксонској политици. То су Албанци, босански Муслимани и муслимани у целини, док се зазира од Бугара и посебно Срба, јер су то народи са јаким проруским елементима (по Броделовим елементима дугог и средњег трајања – односно геополитичким и цивилизацијским и историјским елементима). За ове народе делом је матрица Грчка,⁴³ а делом и

⁴³ Грчка је земља која је, управо по Броделовим елементима дугог и средњег трајања, цивилизацијски и историјски повезана са Русијом, уз неколико специфичних елемената који овај фактор могу релативизовати. Прво, Грчка је једина земља на Балкану где су Енглези, макар делом, одустали од своје политике у Источном питању. Енглеска политика у Источном питању је директно супротна етичким начелима ове земље у новом веку, а то су елементи модернизације и инсистирање на људским правима и слободама. Супротно томе, Британија је у Источном питању подржавала конзервирање турске власти на Балкану и Блиском истоку, супротно ослободилачким тежњама поробљених хришћанских народа и нецивизацијском положају у којем су се налазили од стране суровог отоманског режима. Друго Грчка има бројну дијаспору у САД, па и неким другим западним земљама, која је финансијски утицајна, и треће управо чланство Грчке (као и Турске) у НАТО пакту је важна гаранција да неће доћи до директног грчко-турског оружаног сукоба, у којем је Грчка демографски и просторно, далеко мања земља.

по потреби „политика штапа”, те у случају Срба територијалне декомпозиције и сталног притиска ка њиховом слабењу и потчињености.

У својој политици у Европи, Русија се примарно ослања на економску димензију, односно на трговинску размену и финансијска улагања. Њени најважнији спољнотрговински партнери су Немачка, Украјина и Белорусија са по 7 до 9% партиципације у руском извозу. Посебно значајан фактор су енергенти, нарочито нафта и гас. Цевоводи (нафтоводи и гасоводи) су значајни, пошто се њихова мрежа стално дограђује и обнавља. Русија је енергетска велесила, и то је важно средство у њеној спољној политици.

Политика Русије према Балкану таква је да се поред економског интереса у виду спољнотрговинске сарадње и привредних улагања, више него у неким другим деловима Европе, може рачунати и на историјске и културно-цивилизацијске везе. То се нарочито односи на словенске и православне народе овог великог полуострва. Ван тих обележја су само Албанци, и мали део територије европске Турске. Нарочито су интензивни и квалитетни руски историјски и цивилизацијски односи и везе са Србима (и Црногорцима), Бугарима, Македонцима, Грцима, а тек нешто на нижем ступњу и са Румунима, па и Хрватима, Словенцима и различитим групама словенских муслимана (Бошњаци, бугарски Помаци и др.).

Уколико би аутор овог рада указао на неке главне смернице предвиђања даљње руске политике у Европи (европском правцу) оне би се могле свести на следеће:

Најзад историјски гледано, у грађанском рату 1945–1947, левица у Грчкој је побеђена, чиме је уз помоћ Британије и САД, тада успостављен прозападни режим, па је Грчка следећих деценија постала члан НАТО и ЕУ. Захваљујући чланству у ЕУ, Грчка је током последњих неколико деценија остварила убрзање економског развоја. Овоме треба додати да је грчки васељенски патријарх у Цариграду (Грчка у Атини има свог патријарха) традиционално још од периода Византије први међу једнаким у православној хијерархији (*de jure*), и да управо у руском патријарху има ривала (*de facto*) за стварног предводника православних хришћана. Поред свега наведеног грчка политика сасвим озбиљно рачуна на подршку Русије у низу својих спољнополитичких питања и поред чињенице да је званична Атина у НАТО и ЕУ.

- Задржавање непосредног и пресудног утицаја на постсовјетском простору, и постепено укључивање поред Белорусије и саме Украјине (алтернатива је југоисточна половина земље) у свој директни културно-економски, а временом и војно-политички простор.
- Смањивање, на сваки могући начин утицаја САД (по могућности и Велике Британије) у Европи, као и опште смањење значаја НАТО, и заустављање његовог ширења на исток. Ракетни штит је велика претња за руске интересе у том правцу. Наведени политички однос ће се одвијати вероватно „испод жита”, дакле у условно мирној комуникацији ових сила, али је могуће да парцијално дође и до повремених инциденталних и индиректних сукоба интереса сила (попут афера Литвиненка, својевремено наранцасте револуције у Украјини, оружаног сукоба у Закавказју 2008. и сл.).
- Формирање што тешњих и квалитетнијих облика стратешке сарадње и пријатељства са Немачком и Француском, те поздрављање сваког облика дистанце ових европских сила у односу на САД (у мањој мери и на Британију). Нарочито би се у Русији благоданно гледало на јачање сваког облика самосталних европских оружаних снага и безбедности ван НАТО, где би природно управо Немачка и Француска имале доминантну улогу.
- Коришћење економске снаге Русије, нарочито енергената и система ценовода у Европи за своје политичке циљеве и пенетрацију утицаја. После велике економске и финансијске кризе у САД и делу Запада, реално је очекивати даље јачање руске економске моћи у Европи и свету. Главна карта у будућности у односима са европским земљама сваке владе у Москви, јесте обиље драгоцених и квалитетних ресурса које Русија има и који су преко потребни Европи за свој даљи привредни развој. Стога је њихов увоз из Русије, за европске земље, често најповољнији, најјефтинији, најближи и најлогичнији. Ово је и највећа препрека у досадашњој суптилној америчкој политици одвајања интереса европских земаља и ЕУ од Русије и ЗНД.
- Однос Русије са ЕУ је комплексан и изгледа још непрофилан до краја, имајући у обзир да и сам коначан профил ЕУ није завршен, а њена укупна судбина можда чак и неизвесна. У оној мери у којој је ЕУ независан и изграђен субјекат ван политике САД и НАТО, биће

свакако позитивно прихваћено у званичној Москви. Са друге стране, бирократизована структура ЕУ у Бриселу, ван стварних интереса и контроле својих чланица, нарочито оних највећих попут Немачке и Француске, не би била ни као модел прихваћена са симпатијама у Русији. Отуда ће званична Москва најрадије форсирати билатералну сарадњу са силама попут Немачке, Француске, Италије, Шпаније и изграђујући са њима стратешку сарадњу, а паралелно покушавати да са ЕУ као целином одржава добре односе, и потписујући (повољне) уговоре о међусобној сарадњи.

- На простору Балтичких држава, као једином делу постсовјетског простора ван интегративних међудржавних процеса у чијем је центру Русија, користити бројну руску и рускојезичку словенску мањину (која је реално посматрано добрим делом угрожена у својим правима по европским стандардима иако су Естонија, Летонија и Литванија чланице ЕУ и као такве изложене критици органа ЕУ по том питању), као и економске могућности за остваривање својих интереса.
- На простору Балкана, могуће је да дође и до продубљивања сукоба интереса Русије са англоамеричком политиком. Питање Косова још није завршено, а Русија има снажне цивилизацијско-историјске везе са већином народа Балкана. Вероватно је повећавање економског утицаја Русије на Балкану у целини, али и покушаји директнијег повезивања са већином балканских држава, при чему би једна од важних препрека била њихово чланство у НАТО пакту. Даља позиција Украјине, такође је веома важна за укупну геополитичку позицију руских интереса и политике на Балкану.
- Тешко је предвидљиво, колико ће Русија гледати са симпатијама на даљи вероватни пораст утицаја Кине и у Европи (превасходно економски), имајући у виду да је са њом већ развила Шангајски војно-политички савез чија је сфера деловања превасходно Азија. Начелно ради се о две силе у систему савеза, превасходно против ширења утицаја САД и НАТО у дубину Евроазије, али није до краја јасно колико у ствари и сама Русија зазире од свог демографски, а све више и економски супер-моћног суседа. Са друге стране јасно је да и попут Индије, сама Кина превасходно развија свој геополити-

чки интерес на Азију и себи најближе регионе, па да за њу сама Европа нема примарни значај.

– Поред свих потенцијалних разлика коју Русија има и може имати са политиком и владама САД, Британије и под њиховим утицајем потенцијално других земаља у самој Европи, званична Москва ће са овим силама задржати сарадњу по питању:

- очувања светског мира;
- неширења нуклеарног оружја и поштовања међусобних конвенција о његовом ограничавању код постојећих нуклеарних сила;
- борбе против међународног тероризма, нарочито опасности да у њихове руке доспе оружје за масовно убијање;
- еколошког угрожавања планете и заштите животне средине;
- економској сарадњи, обостраног интереса;
- сарадње и међусобним уступцима у оквиру великих међународних организација у којима имају заједничко чланство, попут ОУН, нарочито СБ, потом самитима Е 8 и других.

Русија и Балкан

После распада СССР, Русија се уз извесне модификације постепено поново враћа, у различитим облицима, утицајима на Балкану. То нарочито долази до изражаја после доласка на власт председника Путина и наглог јачања утицаја Русије на различите начине широм света, а посебно на српском етничком простору као традиционално веома рафинираном и наклоњеном према Русији. Ставови Русије према српском националном и државном интересу за Србе представљају пожељан баланс у односу на релативно једнострану политику САД према српском питању. То је нарочито дошло до изражаја по питању Косова и Метохије који се покушава одузети од Србије после подршке његовој сецесији од стране САД, Британије и неких европских држава након 17 фебруара 2008. године. Треба очекивати и у будућности коректан и благонаклон однос Русије према српском питању у целини, као и могућности наставка у континуитету пријатељских односа два народа.

Дакле специфичност већине балканских народа и земаља је историјска и цивилизацијска блискост управо са Русијом као традиционалним заштитником у вишевековној националноослободилачкој борби за ослобођење од Турака. Како је управо Источно римско царство — Византија, током свог хиљадугодишњег постојања имало своје основне територије простирања на Балкану (и у Малој Азији, потом јужној Италији, Блиском истоку и др.), отуда су пре свега Грци, Македонци, Срби, Бугари и други балкански народи, значајан део свог културно-цивилизацијског врела управо црпели из византисјко-romeјске средњовековне цивилизације, као једне од највећих у Европи тог времена.⁴⁴ Управо чињеница да је и сама Русија, највише преко целокупне историјске епохе Кијевске Русије, а после симболички и прерастањем Москве у „Трећи Рим” у тренуцима гашења Византије, баштиник византисјке традиције, показује да је највећи део балканских народа веома осетљив на културно-цивилизацијску спону са Русијом. Овоме треба додати и водећу улогу Русије у вишевековном процесу решавања Источног питања, односно борби против Турака за национално и цивилизацијско ослобођење.

У Европској унији су се већ издеференцирала два става према Балкану: један који посматра прилично уравнотежено балканске процесе и веома је свестан да поред непобитне чињенице да је ово подручје саставни део европског цивилизацијског круга и то њеног античко-средњовековног изворног врела, да у исто време има неке своје специфичности попут јаког утицаја византисјког наслеђа, православне цркве и специјалних веза са Русијом, као посебном граном европског цивилизацијског круга (византисјко-православног). Такође, потпуно је разумљив и емотиван однос одбојности овог дела Европе (Балкана) према поновном укључивању Турске у европске интеграције, имајући у виду лоша искуства чије се последице и данас осећају. Овај политички став је углавном искристалисан код већине европских земаља, укључујући и само језгро ЕУ, тзв. „Стару Европу”,⁴⁵ коју

⁴⁴ У вези са овим најбоље погледати: Василије Острогорски, *Историја Византисјког царства*; Београд 1995.

⁴⁵ Овај термин се већ одомаћио и у научној литератури о међународним односима последњих година, видети: Thierry de Montbrial, *Quinze ans qui boulevarserent le mond, de Berlin a Bagdad*, Dunod, Paris, 2003.

персонификују Француска и Немачка, а у ширем кругу и Шпанија и Италија (ово су и најкрупније државе у ЕУ уз Британију). Други приступ и политику заступа, пре свега, Британија, која уз себе има САД, а то је што више увлачење Турске у балканске и европске послове, напослетку и у ЕУ, а у исто време повлађивање и фаворизовање исламског фактора на Балкану, посебно Албанаца и босанских муслимана и то, пре свега, на штету Срба, али и осталих балканских хришћанских народа и земаља. Ова политика је историјски у складу са британском политиком у Источном питању, нарочито у XIX веку, а она се састојала у продужавању живота Турској империји („болеснику на Босфору”) на штету поробљених хришћана на Балкану. Наиме, рачунало се тада у Лондону (изгледа и сада) да би ослобађање и јачање ових православних народа значило, у исто време, јачање руског утицаја у региону, а Енглеска је сматрала Русију дугорочно за свог ривала у борби за светску моћ. Ову политику прихватају, добрим делом, САД последњих неколико деценија на екс југословенском простору. Званични Вашингтон у исто време помагањем исламског фактора на Балкану, чини покушај сатисфакције укупне своје политике према муслиманима у свету и отклоне утиска о крсташком походу ове земље на свет ислама (имајући у виду серију сукоба које последњих година имају САД са делом муслиманског света и Ал Каидом). Наравно, све се то чини тако да су колатерална штета, пре свега Срби (колико јуче на простору Босне и Херцеговине, данас на Косову и Метохији, а сутра можда негде друго?), али и Грци у односу на Турке које фаворизује америчка политика, Јермени који су жртве у односу на Турке и Азербејџанце и сл. Претпоставке да ће Американци после фронталног сучељавања са исламским тероризмом подржати и интересе супротних страна од муслиманске у сукобима на Балкану (или бар задржати објективност и неутралност по овим питањима), нису се показала тачним. Напротив, САД очекују да се, рецимо, Срби прикључе НАТО пакту или чак директно подреде америчкој команди и да шаљу своју омладину да гине по Ираку, Авганистану и другим фронтovima за рачун САД, док се у исто време од стране званичног Вашингтона забрањује српској војсци легитимно присуство на простору Косова и Метохије (по резолуцији ОУН 1244) у заштити српског и осталог неалбанског живља, као и српских историјских споменика и светиња од албанског тероризма као и муџахедина и

вехабија, од којих неки долазе као „Алахови ратници” са тог истог Блиског и Средњег истока. Слично томе, врши се притисак на српску страну у Републици Српској да јој се одузме што већи део Дејтоном загарантованих уставних ингеренција, а као парадокс је да су управо САД један од гараната овог мировног споразума. Сувишно је томе додати да управо САД имају симпатије за политику Ђукановићевог режима у Црној Гори, који до сада невиђеним инжењерингом, покушава изменити националну свест и идентитет вековима српске Црне Горе и претворити је у свој онтолошки антипод, негацијом, и чак покушајима супротстављања Српству у целини, што је на срећу, бар за сада, подухват који је још веома далеко од, за његове замешатеље, коначаног успеха.

Политика Русије према Балкану, таква је да се поред економског интереса у виду спољнотрговинске сарадње и привредних улагања, више него у неким другим деловима Европе, може рачунати и на историјске и културно-цивилизацијске везе. То се нарочито односи на словенске и православне народе овог великог полуострва. Ван тих обележја су само Албанци, и мали део територије европске Турске. Нарочито су интензивни и квалитетни руски историјски и цивилизацијски односи и везе са Србима (и Црногорцима), Бугарима, Македонцима, Грцима, а тек на нешто нижем ступњу и са Румунима, па и Хрватима, Словенцима и различитим групама словенских муслимана (Бошњаци, бугарски Помаци и др.). Русија изградњом гасовода Јужни ток повећава свој утицај на Балкан, а такође и улагањем низа капиталних финансијских средстава (НИС у Србији, Алуминијумски комбинат и железара у Црној Гори, рафинерија нафте у Босанском Броду — Република Српска), што представља вероватно само увертиру за озбиљнији продор руског капитала на ове просторе.

Русија са симпатијама традиционално гледа на Србију и српски фактор на Балкану. Русија начелно нема негативан став против уласка Србије у Европску унију, али се противи њеном потенцијалном приближавању НАТО алијанси. Уласком у НАТО Србија и традиционалне српске земље Црна Гора и Република Српска би се дефинитивно удаљиле од сваког озбиљнијег утицаја Русије. Отуда америчка политика према Црној Гори за циљ има њено не само удаљавање од заједничке државе са Србијом и осталим Србима, већ и

постепено брисање српског националног идентитета Црногораца. Сада је потпуно јасно да је то само прва замишљена велика фаза америчке политике према Црној Гори, јер је следећа уклањање сваког руског утицаја из ње (Црне Горе).⁴⁶

САД се залажу и за мењање Дејтонског мировног споразума, чији су један од гараната, и то на штету српске стране, а ка хомогенизацији БиХ, док се у косовском случају, баш као и у претходном заједнице СЦГ, залажу за сепаратизам и једнострано разбијање постојеће државе, у овом случају Србије. Овоме треба додати и могућност компарације односа политике САД према Дејтонском и Охридском мировном споразуму, који су темељи за уређење мира у БиХ, односно Македонији. Док се у случају БиХ САД залажу и подржавају даљу централизацију државе и то реалним мењањем Дејтонског споразума, у случају Македоније се залажу за њено даље слабљење и децентрализацију, такође реалним мењањем Охридског споразума, али у супротном смеру. Повезаност ових контрадикторних ставова у решавању међународних питања ван општеприхваћеног међународног права је у томе да би у свим случајевима губитници требало да буду првенствено Срби, што је веома важан податак за укупно стратешко сагледавање правих и дугорочних циљева америчке политике на Балкану.

Сама Србија и српски фактор у целини налазе се у врху приоритета интереса руске политике на Балкану. Русији одговара независна, економски снажна и војно неутрална, демократска Србија, која би захваљујући елементима дугог трајања била природно окренута и Русији али и свом европском окружењу (укључујући и чланство у ЕУ уколико то српски народ жели и до тога у пракси заиста и дође). Русији не одговара територијално издељена, економски девестирана и презадужена, војно зависна и неслободна, недемократска и изнутра завађена Србија. Данашња Србија у стању у каквом се економски, политички и социјално налази вероватно није идеал руске политике, али ће је руска политика свакако подржати да не доспе у веће тешкоће, нарочито ако на том путу буде имала благодатност званичног

⁴⁶ Тако делегацији црногорског парламента у посети Дому Лордова, Педи Ешдаун изјављује да постоји опасност да „руска мафија, укључујући и градоначелника Москве могу да купе Црну Гору”. Подгоричке *Вијести* од 4. децембра 2009.

Београда, пошто благонаклоност српског јавног мњења (у Србији, Републици Српској и Црној Гори) никада према Русији није била спорна.⁴⁷

Улога Русије на Балкану је веома разноврсна и у суштини за стабилност овог региона корисна. Наиме Русија има веома рафиниране и цивилизацијски утемељене односе са већином балканских народа, нарочито оних византијског цивилизацијског круга коме и сама припада. Поред тога она има и у целини гледано коректан однос са исламским светом на ширем простору Европе и Азије, а у Европи и Европској унији изграђен стратешки интерес са најважнијим државама попут Немачке и Француске (али и других, истина мање значајних).

⁴⁷ Овде је важно раздвојити појам српског јавног мњења и расположења грађана према појединим политичким питањима, где је то свакако и однос према Русији, од медијске слике коју стварају најутицајнији медији (телевизије са националном фреквенцијом, најважнији писани медији и др.) у Србији пошто су то два различита појма.

IV – СЈЕДИЊЕНЕ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ (САД)

САД су у највећем трајању сопствене историје представљале силу, и то заправо од друге половине XIX века (свакако после завршетка Грађанског рата 1865) светску силу. Два светска рата су на енорман начин увећавала моћ Америке, тако да је она након њих вишеструко повећавала свој утицај у свету. Након 1945. године САД постају једна од две светске суперсиле, а након 1991. остају једина. Последњих година се убрзава процес преласка монополарног светског система са само једном суперсилом (САД) ка мултиполарном, где постоји више великих сила, од којих је Америка појединачно посматрано и даље најјача.

Поставља се питање зашто су од читавог ваневропског постколонијалног простора баш САД успеле не само да се уздигну у ранг највећих европских сила, већ и да их убедљиво претекну, поставши у једном тренутку највеће светска сила — суперсила.

Прво, просторни, климатски и ресурсни услови су веома повољни за живот европских досељеника и њихових потомака. У Северној Америци дошло је временом до нестанка домородачке популације и насељавања бројних европских досељеника, тако да су они почетком XX века чинили више од 80 посто популације, од чега је на домицилне Индијанце отпадало тек неколико процената (нешто преко 10 % били су црнци, потомци робова). Овакав проценат остварен је још само у (такође бившим британским колонијама) Аустралији, Новом Зеланду и Канади, уз напомену да је ту домицилно становништво било релативно малобројно, тако да су, такође почетком XX века, досељеници из Европе и њихови потомци чинили више од 90 % популације.⁴⁸ Од половине XX

⁴⁸ Од бивших европских колонија оване треба додати неке земље Латинске Америке, као што су Аргентина, Уругвај, Чиле и у мањој мери Бразил, где данас доминира европејско становништво. У овим случајевима остао је и изванредно удео Индијанаца у становништву, уз релативно већи број црнаца потомака робова. Такође, не треба заборавити запажен број мелеза и мулата, што су случајеви далеко ређи у поменутих земљама англосаксонског колонијалног порекла.

века, долази до сталног смањења удела белог, нехиспанског становништва у Америци, тако да по прогнозама стручњака (рецимо Хантингтон у „Сукобу цивилизација”), оно ће постати мањинско приближно од половине XXI века.

Други фактор који је утицао на то да САД постану велика сила је релативно велики број становника. Наиме, иако су Канада или Аустралија простране приближно као САД, оне имају око десет пута мању популацију. Без овог значајног фактора САД не би могле да пледирају на важну улогу међу великим силама, будући да је, према науци о међународним односима број становника један од најважнијих елемената „тврде моћи”.⁴⁹

Треће САД имају и велику површину територије, приближно два и по пута већу од површине свих земаља данашње и то проширене ЕУ.

Четврто, САД имају изузетно разноврсне природне ресурсе. Почевши од услова за развој пољопривреде, преко руда метала и неметала, до налазишта драгоцених енергената која још нису исцрпљена, САД се по природним ресурсима убрајају међу најбогатије државе света. Истина, током последња два века многе резерве су експлоатацијом битно умањене, али су и даље веома респектабилне, чему доприноси и мудра политика америчких администрација. Наиме, држава „штеди” најважније резерве, рецимо нафте и делом гаса, и у највећем делу их увози.⁵⁰

Пето, САД су до сада биле поштеђене великих ратова на свом тлу, изузев грађанског рата Севера и Југа 1861–1865. Насупрот томе,

⁴⁹ Најважнији фактор „тврде моћи” су величина територије земље и њен квалитет (физичко-географски фактори попут квалитета тла, структура рељефа, хидрографског потенцијала, где је важан излаз на светска мора, клима и др.), број становника и виталност популације (поред природног прираштаја и равномерне распоређености становника по територији земље, важна је и образовна структура, здравствени ниво, структура становништва по националном и верском саставу и језичка хомогеност и др.), економска снага дотичне земље, војна моћ и др. О овоме у мноштву литературе стране и домаће видети у: Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1995.

⁵⁰ Међутим, већ сад од стратешких енергената и метала САД је дефицитарна у нафти и гвозденој руди. Њихове резерве су такве да у следеће две деценије Америка мора да увози нешто око половине сопствених потреба, а потом и знатно више.

европске земље су у два светска рата доживеле страшна разарања, што је умногоме допринело томе да их САД прво сустигну, а потом и претекну у привредном развоју. САД су управо тада, дајући ратне зајмове Европљанима (претежно Британији и Француској), успеле да битно ојачају финансијске и привредне капацитете, те стекну одлучујући економски замајац.

Дакле посматрано по елементима тзв. „тврде моћи” САД су изразито јаке. Њихова територија је тек нешто мања од пространства Канаде и Кине, и готово дупло мања од Русије. Међутим, када се упореди простор САД са Канадом, велика предност квалитета територије САД је климатски фактор, где је Канада вишеструко хендикепирана. То се у нешто мањој мери односи и према Русији, која веома значајне делове своје територије има у северним географским ширинама, са прилично суровом климом,⁵¹ док Кина има више од половине територије са неприступачним просторима, који су у исто време отежавајући за живот људи и антропогене активности (Тибет, Синкјанг, Унутрашња Монголија, висике источно од Тибета.). Иако и саме САД имају значајан део територије где су климатски, рељефски и педолошки услови отежани (Аљаска, Стеновите планине, пустиње и др.), у односу на напред наведене земље се ипак налазе у извесној предности, што се такође односи и на неке друге пространством колосалне земље света (Аустралија, Бразил). Америчка територија није равномерно насељена, али углавном су адекватно попуњене приморске и граничне области, као и простори источног и централног дела земље. У западној половини земље, где је насељеност несразмерно мала у односу на источну, ипак је део обале Пацифика (јужна половина Калифорније и агломерација Сиатла) нешто гушће насељен, што имајући у обзир велике океане који издвајају Америку од остатка света, представља наизглед довољан фактор националне безбедности и ефикасног функционисања живота земље. То показује и мрежа великих градова Америке која је, и поред чињенице да је најгушћа у источном делу земље, ипак заступљена и у мање насељеним областима запада и југа. Најзад чињеница да се САД граниче са Канадом на северу, која се може сматрати крајње

⁵¹ Што није случај са највећим делом европске Русије која је јужније од 60. паралеле северне географске ширине, такође и у пространствима азијског дела, посебно оних предела јужније од 55. паралеле сгш.

пријатељском и културно сродном земљом, поред тога што је слабо насељена и практично не представља никакву опасност за Вашингтон. И не само то, постоје озбиљне анализе које говоре да је политички, економски и културни утицај САД на Канаду толико велики, да постоји тенденција постепеног интегрисања ове велике и ресурсима богате земље, а са друге стране изузетно слабо насељене у јединствену англо-америчку заједницу, односно до губитка сопственог суверенитета званичне Отаве и њено потпуно подређење Вашингтону. Вероватно је да се формално то неће десити, али је повезаност и подређеност Канаде политици Вашингтона евидентна. Са друге стране франкофонски Квебек има засебан културни идентитет који значајно одудара од остатка земље, и мање је спреман да се утопи у англо-америчком културном и политичком мору.

На југу је Мексико, који и поред одређених разлика, и на моменте несагласности са Вашингтоном, нема озбиљних могућности успешног самосталног парирања свом моћном северном суседу. Најзад и Мексико и Канада су са САД у економској регионалној интеграцији НАФТА, којом доминира економски и политички Вашингтон. Када су пак у питању односи САД са земљама Латинске Америке у целини, приметан је извештан дисконтинуитет у односу на период последња два века, током којих је Вашингтон апсолутно доминирао и имао великог утицаја на Средњу и Јужну Америку, што је сада знатно умањено. Не само то, велике и крупне земље Латинске Америке, а пре свега Јужне Америке, предњаче у свом званичном антиамериканизму, односно критичном ставу према САД, чему се нарочито одликују Бразил, Аргентина, Венецуела, Боливија, Куба и др, а Вашингтон би био посебно забринут ако би им се у таквом односу придружила и нека будућа власт у Мексику.

По броју становника САД убедљиво надмашују неке од територија колосалних земаља света, попут Аустралије, Канаде, а после распада СССР имају дупло више становника од Русије. Вишеструко заостају по броју становника за Кином и Индијом, које су са друге стране готово пренасељене. Посматрано по етничкој структури становништва, САД су далеко мање хомогене у односу на већину других сила, али са друге стране имају тзв. „лонац за топљење нација” па амерички националитет ипак задржава извесну хомогеност и хармоничност и поред верских, расних и других разлика. Већина америчког становништва је урбана,

међутим насељеност је неједнако распоређена, највише концентрисана на источну обалу и уопште источни део земље, док идући ка западу густина становништва опада. Изузетак је Калифорнија на крајњем западу, на обали Пацифика, област Сиатла и друго. Најслабије су настањене области Стеновитих планина, пустињске и полупустињске и наравно Аљаска. САД у погледу природних ресурса имају капиталну предност у односу на земље ЕУ, Јапан, сличне су Кини и инфериорније од Русије. Тако Америка располаже са већином руда метала, сем гвоздене руде чије су резерве прилично исцрпљене. Када су у питању енергенти, резерве гаса су готово довољне за сопствене потребе наредних година, што ни изблиза није случај са нафтом, која не може да подмири ни половину потрошње. САД обилују шумама, располажу изграђеном привредом, посебно индустријом, развијеним саобраћајем, практично у свим његовим гранама, респектабилним површинама под шумама, које су опет врло разноврсне. Земља углавном обилује водама, где су изузетак полупустиње и пустиње на западу. Америка има одличан географски положај, јер се практично налази издвојена од осталих великих сила, са широким излазом на два најважнија океана (Атлантук и Пацифик).⁵² Међутим са друге стране има и хендикеп јер не припада Евроазији, где је историјски концентрисана главна планетарна моћ и где и сада траје борба за светску хегемонију.

Војна моћ САД је импресивна, ова сила улаже највише у војску, финансијски посматрано више него остале силе заједно. Тако је од укупног износа буџета за 2011. годину, на одбрану отпало чак 25% средстава (на пензије 21%, за образовање 3%), што у номиналном износу представља око 965 милијарди \$ (за пензије 793,2 милијарде \$). Од те суме за војску отпада 768,2 милијарде \$, за ветеране 141 милијарда \$, а остало за друге припадљности одбране.⁵³

Америка има посебно добро развијену морнарицу и ваздушне снаге, она је и водећа нуклеарна сила. Широм света има концентрисане војне

⁵² Општа енциклопедија Ларус, Том 3, стр. 208.

⁵³ http://www.usgovernmentspending.com/defense_budget_2012_3.html. Интересантно је да се за 2012. годину због опште штедње планира извесно смањење средстава за одбрану и то на 925 милијарди, од чега за саму војску 737,5 милијарди \$. И за следећих неколико година по овим подацима, планира се стагнација и чак извесно смањење улагања за војна питања.

базе, а НАТО савез у којем она доминира, представља најјачу светску војну алијансу.

Позиција САД као једине суперсиле у савременом свету – монополарни поредак (1991–2008)

Након завршетка хладног рата у периоду 1989–1991. САД су се профилисале као једина светска суперсила. То је поред неоспорне снаге ове мегасиле исказане како елементима „тврде” (величина територије, број становника, величина друштвеног бруто производа, војна моћ и др.) тако и елементима „меке” моћи (утицај културе, снага медија дотичне земље у односу на окружење и др.) било у највећем условљено распадом Источног блока и самог СССР. То је условило да НАТО савез остане без одговарајуће противтеже у војно-политичком утицају у свету, а слично томе да и САД остану једина суперсила у међународним односима.⁵⁴

Мека моћ Америке је била можда још импресивнија, али је посебно након краха неолибералног система у свету везано са настанком и потом развојем светске економске кризе, она прилично умањена и у силазној фази. Ипак, Холивуд и његова колосална продукција, амерички имиџ успешног живота и макар начелно задржавање девизе „једнаких шанси за све” (иако то поодавно није више тако), промовисање на различите начине америчког модела живота, демократије, људских права, нарочито у периоду након Другог светског рата донели су популарност Америци. Са друге стране још и пре велике економске кризе, амерички културни и етички престиж у свету се крунио: од рата у Вијетнаму, до серије других агресија и оружаних интервенција широм света; расни проблеми, криза морала у друштву, опадање престижа долара и др. У последњих неколико година од настанка светске кризе, извесног неуспеха по питању рата у Ираку, Авганистану, нови сукоби широм

⁵⁴ О апсолутној доминацији САД у свету, током деведесетих година XX века видети и у: Егон Манцер, *Монополарни светски поредак*, О социоекономској доминацији САД, Досије, Београд, 2003; такође политиколошка анализа савремених међународних односа у: Чарлс В. Кегли, Јр и Јудин Р. Виткоф, *Светска политика*, Тренд и трансформација, Центар за студије ЈЕ, ФПН и Дипломатска академија, Београд 2004.

планете, додатно су, и то веома драстично умањили амерички престиж и моћ у свету, те убрзали процес преласка од монополарног ка мултиполарном поретку.

САД су до Другог светског рата водиле у односу на Европу и европска питања једну врсту изолационистичке политике, не мешајући се директно у европска питања. То је био на први поглед, континуитет политике младе северноамеричке државе још од њеног оснивања крајем XVIII века. После Другог светског рата САД преузимају водећу улогу у читавом капиталистичком свету, заузимајући „гард“ у односу на тадашњу другу планетарну суперсилу СССР. Нуклеарно наоружање две суперсиле и њихова могућност да њиме у случају употребе вишеструко униште свет, развила је паритет страха и међусобног респекта, што је одржавало биполарни планетарни поредак. Два војна блока НАТО и Варшавски уговор, које су предводили САД и СССР, одржавали су паритет снага у свету, који је еволуирао од хладног рата ка Детанту. После рушења Берлинског зида, нестанка ВУ и распада СССР, САД у периоду деведесетих година XX века постају једина светска суперсила.⁵⁵ Овај период, апсолутне америчке доминације у свету, на неки начин симболички је омеђен са једне стране ратом у Заливу 1990, а са друге стране нападом на СР Југославију пролећа 1999, или пак 11. септембром 2001, а можда чак и почетком напада (другог) на Ирак пролећа 2003. Можда неким читаоцима, па и стручњацима, закључак аутора овог рада изгледа парадоксалан, али сваки од напред наведена три догађаја, на свој је начин уздрмао моћ тада једине светске суперсиле. Може се узети као приближан параметар година настанка светске економске кризе од јесени 2008. као почетак убрзанијег преласка монополарног светског поретка са доминацијом само једне суперсиле Америке, ка мултиполаризму, где паралелно егзистира више светских сила, са и даље водећом Америком, као појединачно најјачом светском силом.

⁵⁵ О циљевима САД у време Буша, између осталог видети и у: Слободан Нешковић, *Безбедност и реформе у Србији*, Институт за политичке студије, Београд 2006, стр. 33–36.

САД као водећа сила у мултиполарном светском поретку

Са садашње перцепције, почетком 2012. године већини посматрача, укључујући и цењене аналитичаре у свету, јасно је да су САД последњих година (тај процес у неким сферама попут „меке моћи” траје још од деведесетих година XX века) знатно умањиле своју моћ, популарност и престиж у савременом свету и да свет иде ка мултиполаризму. Три су групе фактора које су довеле до оваквог стања: прва, која је заснована на објективном умањивању неких од параметара моћи САД, друга група фактора који се превасходно односе на јачање неких од других великих сила у свету, које би у будућности у савезу или чак појединачно могли да представљају претњу америчкој хегемонији, и најзад постоји и трећа група фактора који указују на јављање сасвим нових облика безбедносних претњи у свету, које би између осталог могли да угрозе и саме САД.

Када је у питању умањивање моћи самих САД, могуће је издвојити групу елемената на спољнополитичком и унутрашњополитичком плану ове мега силе. На спољнополитичком плану највећи ударац САД су доживеле последњих година, управо по питању елемената „меке моћи” са аспекта науке о међународним односима. Стога би било најбоље цитирати Збигњева Бжежинског једног од водећих геополитичких стратега званичног Вашингтона у последњих неколико деценија, који је и сам имао непосредну или макар посредну улогу у креирању спољнополитичке концепције мегасиле за време мандата више америчких председника.

„...Ове политичке дилеме повећавају се срозавањем моралног угледа САД у свету. Испоставило се да земља која деценијама громогласно иступа против политичких репресалија, мучења и других нарушавања права човека, сама користи методе који су очигледно неспојиви с поштовањем људског достојанства. Још више је за осуду чињеница, што срамне случајеве исмевања и мучења затвореника у Гвантанаму и Абу Грайбу, није разобличила сама администрација, узрујана због тих појава, него америчке војне обавештајне службе. Карактеристична је и реакција администрације: казнама су подвргнути само неки од непосредних извршилаца, али нико од виших руководиоца министарства одбране и Савета за националну безбедност, који су дозволили „саслушање под

притиском” (тј. мучења), не подлежући јавној осуди, да се и не говори о оставкама или кривичном поступку. Добија се утисак да је негативан однос администрације према Међународном кривичном суду, условљен искључиво себичним мотивима”.⁵⁶

Поред низа пропуста и двоструких стандарда које примењују САД у међународним односима, а о неким од њих видимо из овог цитата Бжежинског, очито је да велики број земаља у свету одбија од званичне политике Вашингтона неколико веома важних фактора. Прво рушење међународног права и губљење на значају до сада признатих међународних институција попут ОУН, Хелсиншког споразума и др. Тако истакнути француски геополитичар (пореклом Шпанац) Игнацио Рамоне указује да САД својом политиком, нарочито израженом од почетка деведесетих година XX века, производе хаос у међународним односима, рушећи део до тада прихваћених међународних норми од већине суверених држава света.⁵⁷ У случају девастирања међународног права, односно до његовог селективног прихватања од стране великих сила, конкретно у овом случају једине суперсиле, нарочито се осећају погође-ним мање, слабије и војнополитички неангазоване земље. Као контра-реакција долази до појачаног наоружавања и склапања различитих система савеза и коалиција. Нарочито постоји тенденција да и мање земље покушавају да дођу до што опаснијих и убојитијих наоружања, укључујући и атомско, најчешће из жеље за пуком самоодбраном од евентуалне спољне агресије. Такве тенденције за добијањем оружја за масовно уништење рађају нову контрареакцију у сваком региону света, пошто и њихови суседи желе да се на тај начин и што ефикасније „обезбеде”.

Низом интервенција „хуманитарних акција” у различитим регионима света САД постају не само непопуларне и омрзнуте од народа земаља жртава оваквих акција, већ и доброг дела савременог света, пошто је мало држава које су апсолутно сигурне у свој

⁵⁶ Збигњев Бжежински, „Америка у дилемама”, *Национални интерес*, часопис за национална и државна питања, Институт за политичке студије, II, 2006, пренето из *Los Angeles Times* од 11. октобра 2005, Београд, цитат *Национални интерес*, стр. 215.

⁵⁷ Игнацио Рамоне, *Геополитика хаоса*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1998.

„имунитет” по овом питању. Етички капитал који је донекле имала Америка, у историјској чињеници да није прва улазила у два светска рата, већ је у њих бивала постепено увлачена од већ зараћених европских сила и да је дала велики допринос управо победи против фашизма у Другом светском рату, последњих година се озбиљно круни и мења слику о „ујка Саму” широм Планете. То примећује и Бжежински указујући у поменутом чланку да: „Посебну забринутост мислећих Американаца мора изазвати чињеница да земље које су са Америком повезане традиционалним пријатељством, данас отворено критикују њену политику. Резултат је да многе земље у низу светских региона, Источне Азије, Европе, Латинске Америке, већ теже стварању регионалних савеза, мање повезаних постојећим шемама сарадње са САД. Геополитичка отуђеност у односима са САД може се преобратити у трајно и опасно обележје будућег светског поретка. Оваква тенденција нарочито погодује традиционално недобронамерним и будућим супарницима Америке. На промашаје САД са стране злурадо гледају Русија и Кина: Москву сасвим задовољава то што непријатељства муслимана не изазивају њени сопствени преступи у Авганистану и Чеченији, већ акције Америке, а поред тога она би хтела да Америку увуче у некаву антиисламску алијансу. Пекинг, пак, доследно следи препоруке старог мудраца Сун-Ција који је поучавао да је најбољи начин достизања победе — чекати док противник сам себи не нанесе пораз.

Током последње четири године Бушово вођство је сасвим реално и на веома опасан начин поткопало оно што је изгледало као гарантовано: америчко првенство на међународној арени, претварајући управљиву, макар и озбиљну претњу која је у основи регионалног порекла, у извориште катастрофичног међународног конфликта. Због своје огромне моћи и богатства, Америка ће још неко време бити у стању да спроводи политику која настаје помоћу високопарне реторике и без уважавања историјског искуства. Али, то ће пре свега изазвати изолацију и непријатељство света, појачати опасност терористичких аката на њеној територији и постепено подрити њен конструктивни међународни утицај. Претити палицом осиаку громко повикујући „Ја нећу скренути с пута!”, типичан је пример катастрофалне неспособности државног вођства.”⁵⁸

⁵⁸ Збигњев Бжежински, „Америка у дилемама”, 2005, стр. 218.

На унутрашњоополитичком плану моћ САД се умањује пре свега економски, ако имамо у виду издвајање великих средстава за наоружање и утицај у свету.⁵⁹ Ту би опет цитирали Бжежинског који каже: „Најзад незавидни резултати оваквог спољнополитичког курса, увећавају се економским тенденцијама повезаним са ирачким ратом. Средства која су намењена министарствима одбране и националне безбедности, надмашују државни буџет било које друге земље у свету, а она ће и даље убрзано расти, док ће се Америка због огромног буџетског дефицита и негативног спољнотрговинског биланса, претворити у дужничку земљу број један. Такође расту непосредни и посредни издаци на рат у Ираку, они су већ надмашили првобитна предвиђања противника интервенције, да се и не рачунају трошкови администрације. А управо средства која се троше на те циљеве, спречавају увећавање средстава за инвестиције, научна истраживања или образовање, од којих у дугорочној перспективи зависи очување америчке позиције водеће економске силе у савременом свету, са његовом високом међународном конкуренцијом.”⁶⁰

Све тежа економска позиција САД у савременом свету, може се сагледати и у следећим категоријама. Прво, ова земља има невероватно висок спољнотрговински платни дефицит, имајући у виду да деценијама далеко више увози него што извози добара и капитала. Велика олакшица за Америку је била чињеница о позицији долара као међународног средства плаћања, што је деценијама омогућавало да ова земља емисијом новца уз инфлаторне тенденције које је сама креирала, дође до великих финансијских добитака. Томе треба додати и савремене финансијске тенденције у све више глобализованом свету где се највећи део новца обрће и постоји фиктивно, далеко ван стварне економске производње, где су САД, али и Британија, а у мањој мери и Јапан као и неке друге земље повлашћене јер доминирају и располажу најважнијим светским берзама (њујоршка, чикашка, лондонска, токијска и др.). Међутим, управо је последњих десетак година присутан процес постепеног губљења улоге долара као монополизваног и примарног међународног средства плаћања. У Европи је то евро, који шири свој утицај и на околне регионе, а у другим регионима света постаје све равноправнији са

⁵⁹ Видети између осталог и: Егон Манцер, *Монополарни светски поредак*, О социоекономји доминације САД, Досије, Београд, 2003, стр. 3–204.

⁶⁰ З. Бжежински, 2005, стр. 215.

доларом, са даљим тенденцијама ширења и јачања свог утицаја. Јапански јен има велику улогу у источној Азији која све више постаје економско средиште света. Такође и неке валуте великих сила постају све доминантније на сопственим просторима, потискујући одатле долар. То је случај са руском рубљом у овој земљи и кинеском валутом у Кини. Британска фунта не само да је доминантна у Британији, већ има велики утицај у Аустралији и Новом Зеланду као и неким другим мањим земљама, док је швајцарски франак поред Швајцарске где је доминантан, са извесним утицајем и ван граница ове земље. Долар је неприкосновен још на оба америчка континента, највећем делу Азије и значајном делу Африке, док се његов утицај укршта са утицајем других валута у осталим деловима ових континената и у Аустралији. У Русији, где је долар био доминантан још од краја осамдесетих година XX века, у највеће је изугубио доминацију као водећа страна валута у односу на евро у европском богатијем делу земље, уз напомену да домаћа рубља све више потискује стране валуте не само из Русије и Белорусије, већ и најзначајнијег дела постсовјетског пространства. Уз то Царински савез, као амбициозни наддржавни пројекат на постсовјетском простору, има у плану увођење заједничке валуте, што би могло да буде рубља или неко друго ново средство плаћања.

Друго, амерички образовни систем је све мање у могућности да привреди своје земље даје потребан ниво образованих и квалитетних стручњака, па се то последњих деценија премошћује њиховим „увозом” највише из постсоцијалистичких транзиционих земаља и из неких земаља азијског простора и Аустралије. Међутим на дуге стазе, слабљење квалитета америчког образовања, нарочито у области природно-математичких наука и технологије, имаће све више негативног одраза на саму америчку привреду.

Поред економије, САД на унутрашњем плану имају велики демографски проблем. Он се не читава у квантитативним показатељима, пошто је пораст становништва праволинијска и неспорна категорија читавог периода друге половине XX века, све до данашњих дана. Међутим када се посматра структура становништва Америке, пада у очи латентно смањење белачког нехиспанског у односу на све друге категорије становништва. На тај феномен је указао и Хантингтон у свом класичном делу „Сукоб цивилизација” пројектујући и даље тенденције

у промени структуре становништва ове земље све до половине XXI века, када би нехиспански белци требало да постану мањина, што се већ догађа у многим областима земље и нарочито у великом градовима мегаполисима.

Овај демографски феномен резултира енормно већим наталитетом небелачког становништва европског порекла у односу на друге расе и на хиспанолце, а друго миграције у САД, нарочито из Латинске Америке, али и из Далеког истока и других делова Азије, додатно мењају структуру становништва на штету WASP-а. (Табела 1)

Табела 1. Промена расно-етничког састава становништва неких градова САД, 1980–2000. године

Становништво	Године	Њујорк		Лос Анђелес		Сан Франциско		Чикаго	
		PMCA	Град	PMCA	Град	PMCA	Град	PMCA	Град
Свега (хиљада људи) Од тога (у%):	1980.	8274,9	7071,6	7477,5	2966,9	1488,8	678,9	7246,0	3005,1
	1990.	8546,9	7322,6	8863,2	3485,4	1603,7	723,9	7410,9	2783,7
	2000.	9314,2	8008,3	9519,3	3694,8	1731,2	776,7	8272,8	2896,0
Бело, нехиспанско	1980.	56,9	52,4	53,3	48,3	65,9	53,1	70,1	43,7
	1990.	48,1	43,4	41,0	37,5	57,9	46,8	66,3	38,2
	2000.	39,6	35,0	31,0	29,7	51 а	43,6	58,0	31,3
Црно, нехиспанско	1980.	21,9	24,0	12,4	16,7	8,4	12,4	19,6	39,5
	1990.	23,6	25,6	10,7	13,2	7,4	10,6	19,0	38,7
	2000.	22,7	24,5	9,5	10,9	5,2	7,6	18,6	36,4
Друге расе, нехиспанско	1980.	3,5	3,8	6,7	7,5	14,5	22,0	2,3	2,8
	1990.	6,8	7,3	11,0	10,0	20,6	29,2	3,6	3,9
	2000.	12,6	13,5	14,9	12,8	26,8	34,7	6,2	6,3
Хиспанско	1980.	17,7	19,9	27,6	27,5	11,2	12,4	8,0	14,1
	1990.	21,6	23,7	37,3	39,3	14,1	13,3	1,1	19,2
	2000.	25,1	27,0	44,6	46,5	16,8	14,1	17,1	26,0

Извор: Мирко Д. Грчић и Николај А. Слука „Глобални градови”, Географски факултет Универзитета у Београду и Географски факултет МГУ „М. Б. Ломоносов”, Београд, 2006, стр. 195; SOCDs. Census Data: Output for New York, 2001.

Велика светска економска криза највише је погодила и свој структурални нуклеус има у САД. Иако Америка има респектабилне резерве важних светских ресурса на свом тлу, у односу на растућу потрошњу ове земље то постаје недовољно и све више се зависи од увоза. Прелазак на алтернативне ресурсе, нарочито када су у питању енергенти, споро иде, тако да су футуристичке прогнозе када су у питању САД доста песимистичне. Са друге стране управо ови елементи потенцијално упућују САД на даљу војнополитичку експанзију као једно од решења за проблеме у којем се налази америчко друштво и привреда. Обамина администрација је ипак, у односу на претходну Бушеву (Буша Млађег), почела суптилније и опрезније да води спољну политику у свету. Ипак главни правци претходне политике су задржани, што се односи и на даље непосредно вођење оба велика рата у области средње Азије (Ирак и Авганистан), напада на Либију, претње Сирији и посебно Ирану.

Када је реч о јачању других великих сила света, које би у неком средњем року могле да угрозе америчку планетарну доминацију, ради се пре свега о Русији и Кини, а потом о ЕУ, али и неким великим европским силама појединачно (Немачка и Француска), а у мањој мери и о неким другим перспективним земљама (Индија, Иран, Бразил и др.).

Кина представља дугорочно опасног и перспективног ривала Америци за светски примат. Наиме, већ дуги низ деценија ова земља јача и већина стручњака предвиђа њен даљи, континуиран и сигуран раст. Делом, за то је веома важан феномен кинеске демографије, пошто је ово најмногољуднија земља света, а иначе уз Канаду и САД приближно изједначена по величини територије (око 9,5 милиона км²) иза Русије, која је убедљиво највећа земља света (17,1 милион км²). Кина има релативно погодан географски положај са широким излазом на Пацифик и прибрежна мора. Оно што је за Кину веома важно је чињеница да Пацифички регион, нарочито Далеки исток, имају перспективу прерастања у водећу светску економску макрорегију, где ће Кина и нарочито њен источни приморски део, имати централну улогу. Са друге стране конфликт интереса између Кине и САД је велики, нарочито по питању Тајвана, чију независност од Пекинга неформално, али упорно штити САД. Кинези у својој спољнополитичкој оријентацији доживљавају питање Тајвана као питање број један и

спремни су да уђу у конфликт са било којом силом која би оспорила јединство земље. Стога Кинези мудро чекају своје даље економско, политичко, војно и свако друго укупно јачање, припремајући терен да и *de jure* и *de facto* овладају Тајваном, покушавајући да то превасходно буде остварено мирним путем, уз претходну сагласност званичног Тајпеха.⁶¹ Тада, а нарочито следећих деценија кинески див ће бити велики изазов у међународним односима, па и за оне највеће данашње силе света укључујући и највећу светску силу. О томе упечатљиво говори и професор међународних односа Предраг Симић на самом крају своје књиге „Историја Кине”: „У Пекингу, међутим, нема и вероватно и неће бити ниједног владара који ће рећи да постоје *две Кине*, а још мање да постоје и Кина и Тајван. Американци помало зазиру од уједињења које би спојило огромне потенцијале *великог* и *малог змаја*. Не би ли то Кину учинило *превише* самоувереном и не би ли свет *ипак* задрхтао од пробуђене Кине? За Кинезе, међутим нема дилеме: Тајван је неотуђиви *део* Кине. Змај је још увек спреман да се ухвати за мач ако неко покуша да му *то* оспори.”⁶²

Током 2010. године влада САД одобрава продају и испоруку најновијег оружја Тајвану за преко шест милијарди долара. То додатно оптерећује односе између званичних Вашингтона и Пекинга.⁶³

Ту је и подршка од стране САД потенцијално аутономно-независном Тибету, што додатно прави дистанцу између две велике силе. Такође, Кина се противи експанзионистичкој и агресивној политици Вашингтона на подручју Азије.⁶⁴ Званични Пекинг нерадо гледа на жеље САД да угрожава интегритет Северне Кореје, Ирана или неких других азијских земаља које су на „црној листи” Вашингтона. Савез између Кине, Русије и средњоазијских земаља — Шангајски споразум, као противтежа НАТО и САД на подручју Евроазије, додатно заоштрава

⁶¹ Видети: Александар Новачић, *Кина змајеви долазе*, Верзалпрес, Београд, 2002.

⁶² Предраг Симић, *Кина, кратка историја*, НЕА, Београд, 2004, стр. 248.

⁶³ Cheng-feng Shih and Mumin Chen, “Taiwanese identity and the memories of 2–28; A case for political reconciliation”, *Asian Perspective*, Vol 34, No 4, 2010, pp. 85–114.

⁶⁴ Wallerstein Immanuel, “Northeast Asia in the multipolar World-system”, *Asian Perspective*, Vol 34, No 4, 2010, pp. 191–205.

перспективе односа две силе. Већина стручњака сматра да ће у следећих неколико деценија Кина полако сустигати, па и престизати САД по укупном економском бруто производу. Стога Кина обазриво, али све самоувереније води своју спољну политику у односу на САД.

Русија у односу на период краја деведесетих, под председником Путином бележи изванредан раст, пре свега у економској сфери. У периоду од краја 1999. године када Путин долази на власт у Кремљу, САД већ од септембра 2000. добијају за председника представника републиканаца Буша (млађег) који у првим годинама свог мандата лепо сарађује са Путином у борби против исламског тероризма. Међутим у време почетка другог мандата два председника, крајем 2004. године, долази до нарушавања њихових односа по питању понављања другог круга (такозвани трећи круг) председничких избора у Украјини и „наранцасте револуције”.⁶⁵ Русија је у односу са делом Запада, посебно САД била тешко погођена превратом у Украјини, где је потом пажљиво градила своју позицију која је материјализована успехом у виду парламентарних избора 2006. и постављењем премијера Виктора Јануковича, као и извесном дистанцом тј. одлагања евентуалног уласка Украјине у НАТО. Међутим, председник Украјине Јушченко распушта под изнимком парламент током пролећа 2007. и заказује парламентарне изборе за септембар. Резултати избора су веома тесни, тако да Партија региона, иако добија већину не може да формира већинску владу, већ то чини са минималном већином, Наша Украјина и Блок Јулије Тимошенко. Ова влада је нестабилна и практично се обрушава у јесен 2008, да би захваљујући уласку Блока Литвина у владу, наставила свој мандат све до председничких избора почетком 2010. На овим изборима побеђује Виктор Јанукович, потом долази до формирања нове владе са већином коју чини Партија региона, а њен високи функционер Азаров је нови премијер. На тај начин, Украјина поново улази у доминантну интересну сферу проруског утицаја, што је уједно и крај „наранцасте револуције”. Дакле Украјина је последњих година била елемент

⁶⁵ Видети: Кнежевић Милош, Буцак Горан, Петровић Драган, *Савремени председнички системи*, Институт за политичке студије, Београд, 2005, стр. 3–259, III део, Драган Петровић стр. 189–251, посебно одељак „Савремени председнички системи на постсовјетском простору у другим државама ЗНД ван Русије”, стр. 235–242.

неслагања између САД и Русије, и на неки начин простор за одмеравање снага две велике силе.

Најзад, када посматрамо односе између Русије и САД важан је Шангајски споразум.⁶⁶ ШОС постепено прераста у војни савез у којем Кина и Русија воде главну реч. ШОС у исто време представља највећу претњу даљим покушајима САД и НАТО да продру дубље у Евроазијска пространства, нарочито у тзв. Глобални Балкан, односно у Средњу Азију и Закавказје. У прилог томе се углавном може посматрати и већ више од деценију и по доминације Лукашенка у Белорусији која је склопила и државну унију са Русијом, иако она често не функционише у пракси. Мада последњих година долази до извесних размимоилажења између Лукашенка и руског руководства белоруско-руског алијанса се чини прилично чврстом. Дакле у односима између САД и Русије на простору Евроазије Американци су током деведесетих могли, а и сад могу да рачунају на НАТО као најјачи војнополитички савез у свету, те пресудан утицај у низу других међународних организација (ММФ, СТО и др.). Са друге стране и Русија постепено изграђује интеграционе облике у којима је предводник, или један од предводника попут ОДКБ, Царински савез, ШОС, БРИК и др. Мора се констатовати, да је степен интеграционе кохезије и финансијских улагања далеко већи у оквиру НАТО и других интеграционих процеса у којима је предводник САД у односу на оне где је члан Русија. Рецимо када је дошло до сукоба у Киргизiji током 2010. године, то што је ова земља пуноправни члан ЗНД, ОДКБ и ШОС није пресудно утицало да се одатле добије помоћ и ефикасно посредовање за моментални прекид унутрашњих сукоба. До смиривања ситуације је дошло поступно, али је било запажено да поред кључног утицаја Русије и САД имају извешан утицај на Киргизiju и поред чињенице да она није члан НАТО, већ искључиво интеграционих процеса са Русијом. Тешко је замисливо да рецимо Русија има тако велики утицај на неку од чланица НАТО, рецимо Канаду, који је тек нешто мањи од самих САД као предводника тих интеграционих токова.

На основу тога можемо закључити да НАТО и даље појачава значај САД у свету, много више него што су то у стању у случају Русије,

⁶⁶ Шангајска организација са сарадњу (ШОС).

интеграциони процес где је она члан или чак предводник. Међутим, истина је да је протеклих година дошло до извесног слабљења утицаја НАТО и до извесног пораста значаја ОДКБ, ШОС и посебно јављања наизглед перспективног Царинског савеза.

Ипак САД и НАТО су у Прибалтику, и најзад и у Грузији. Ситуација на постсовјетском простору је таква да Русија и даље има пресудан утицај на његовом значајном делу, мада то посматрајући стратешко партнерство Москве са Пекингом у Централној Азији у односу на НАТО, може бити врло релативно. Наиме односи у троуглу САД–Русија–Кина врло су сложени и недовољно поуздани у виду сигурних стратешких релација. Ово су све светске силе које се превасходно руководе сопственим интересима, и где сада наизглед чврсто савезништво између Русије и Кине не мора дугорочно да буде баш тако челично.

Напоменимо и све боље односе Русије у Европи са Немачком, што се задржало и после одласка Шредера и доласка Ангеле Меркел, иако су многи очекивали да ће управо ова персонална промена канцелара негативно утицати на даље приближавање Берлина и Москве. То је још један доказ да између Русије и Немачке постоје геополитички интереси који су углавном имуни на персонална вођства челника две силе.

Слично томе, Француска и поред великог заокрета који у њеној политици представља Никола Саркози, и поред извесних промена задржава у основи традиционално пријатељску политику у односу на Русију. Тиме Кремљ задржава стратешко пријатељство са „Старом Европом”, иако има повремено проблема са земљама „Нове Европе”. Земље „Нове Европе” имају мање или више отворено или прикривено партнерство са Вашингтоном, који некад има већи утицај на њих и од самог Брисела и земаља лидера „Старе Европе” оличених у Немачкој и Француској.

Европска унија покушава да усагласи политику својих чланица око неких основних спољнополитичких концепата, али јој то у односу на САД не успева у потпуности. Прво Велика Британија има своје посебне интересе у односу на САД, те се својски труди да омете сваку политику ЕУ која би била одељена од концепта званичног Вашингтона, нарочито по питању стварања самосталних европских оружаних снага, независно од НАТО. Званични Лондон такође омета свим силама евентуално приближавање Русије у односу на ЕУ. Поред Британије која је

највернији савезник САД у Европи и ове две земље практично воде потпуно усаглашену политику, званични Вашингтон покушава да од новијих чланица ЕУ створи себи блиске политичке партнере који су оданији америчким интересима него и самој ЕУ и званичном Бриселу (пример Пољске у периоду владавине браће Кашћински). И поред свега тога ЕУ се временом профилише и као амерички ривал, пре свега у сфери економије и финансија, знатно мање у области политике и само минимално по војним питањима. Међутим, реална је претпоставка да ће са даљим протоком времена та еманципација бити израженија.

У том правцу су веома значајне Немачка и Француска које реално имају капацитете да се не само дистанцирају временом од политике и планова вашингтонских стратега, него да им постану и све озбиљнији ривали.

Немачка је под Шредером отишла у том правцу веома далеко, и што је посебно забринуло Американце, дошло је до великог приближавања Шредера и Путина, као и Ширака. Најдаље је отишао Шредер са својим захтевима за промену НАТО и чак спомињањем његовог постепеног превазилажења и прављења нових форми безбедности, са већом дистанцом западноевропљана у односу на САД. Доласком Ангеле Меркел, ситуација се извесно поправила за Американце, али не дефинитивно. То се нарочито читава у настављању добрих односа и сарадње Немачке и Русије, а ту је и реализовани амбициозни пројекат са увозом гаса из Русије — Северни ток, који ће наредних година проширити постојеће капацитете. У сваком случају Меркелова као канцелар показује изванредан степен приближавања према САД или боље речено у односу на претходну Шредерову администрацију, мањак дистанце на релацији Берлин–Вашингтон. Време ће показати куда ће даље ићи немачка политика у следећим годинама, али је сигурно да се неће више враћати у зависни однос према САД, као што је то било у време подељене Немачке и блоковске супротстављености, када званични Бон није имао другог излаза него да призна америчку надмоћ у Западној и Средњој Европи. Последњих година Немачка је наставила да економски јача, нешто слабијим интензитетом него претходне деценије. У исто време немачка војна моћ се повећава, а то ће посебно бити изражено у периоду који следи. Ипак по параметрима војне моћи Немачка силно заостаје за САД у овом тренутку.

Француска је традиционално непослушна и супротстављена америчкој хегемонији у Европи, али и свету као целини, нарочито у зонама франкофонског утицаја као што је западна, северна и екваторијална Африка, Карипско подручје, Квебек, јужни Пацифик, неке области Индијског океана, Блиског истока и др. За време председника Ширака француска политика према САД је наступала у овом правцу, али са умереним интензитетом и без директног и наглог супротстављања, око за Американце важних међународних питања. Хенри Кисинџер незадовољно критикује француску политику према САД 2003. године: „...Овакво надмено понашање, које се може толерисати када велика опасност одређује границе игре, прети да поткопа сарадњу последњег уточишта на које француски лидери још рачунају од када је отпор САД постао стандардна оперативна процедура у многим савременим питањима. Политика тражења европског идентитета оспоравањем САД најбоље функционише када јој само једна страна прибегава. Да су се САД систематски светиле, што ће пре или касније бити случај, напетости са Европском унијом, и још више унутар ње, могле би постати више него драматичне.... Француски министар спољних послова Ибер Ведрин није оставио места сумњи да је, по његовом мишљењу, циљ остваривања европског идентитета смањивање доминације САД.”⁶⁷ У томе је био најдаље спреман да иде бивши француски премијер Доминик де Вилепен, али се ситуација фундаментално изменила победом Саркозија у председничкој трци 2007. године. Француска нема економску снагу као Немачка, па делом ни такав колосални демографски потенцијал, али има место сталног члана у Савету безбедности ОУН, нуклеарно оружје, Француску заједницу и Франкофонију као добровољне и демократски устројене асоцијације, које не доводе у питање француско лидерство у њима.⁶⁸ Питање је како ће Француска даље градити своје односе према Немачкој, као стубу ЕУ, и европске политике у целини („Стара Европа” којој су веома блиске и две крупне државе Западне Европе медитеранског

⁶⁷ Хенри Кисинџер, „Европа у антиамериканизму”, *Ка царству добра или апокалипси?*, Филип Вишњић, Београд, 2003, цитат, стр. 181–182; такође о односима савремене Европе и САД видети у: *Европа или Америка*, о будућности Запада – избор и превод Алекса Буха, Службени лист СЦГ, Београд, 2003; такође у Balibar Etienne, *L'Europe L. Amerique la guerre, reflexions sur la meditation europeenne*, Editions la decouverte, Paris, 2003, p. 190.

⁶⁸ Nouchie Nike Jackson, *Civilisation de la Francophonie*, CLE international, 2003.

подручја — Италија и Шпанија).⁶⁹ У сваком случају Француска ће традиционално за САД и англосаксонску политику, представљати извесну опозицију у Европи, са утицајем и у другим деловима света. Француска је успела последњих година да значајно побољша свој демографски прираст, који је један од водећих у западној Европи, насупрот претходних око век и по, када је био међу најмањим.⁷⁰ Поред тога француска економија има спор, али латентан пораст, а Француска има доста коректне односе са другим центрима моћи и цивилизацијама ван англосаксонског, традиционално ривалског света — са Немачком, источноевропским земљама у транзицији, посебно добре са Русијом, Кином, Индијом, релативно коректне са исламским светом и др. У периоду Саркозија, где је посебно значајна фигура био министар спољних послова Кушнер, званична Француска се примакла Америци као никада пре тога у целокупном периоду историје Пете републике. Са друге стране, Саркози се сусрео са страховитим ударом светске економске кризе, пропашћу концепта неолиберализма који је као нико пре њега покушао да промовише у Француској. Мора се признати да је Саркози „у ходу” покушавао да помири противречности између свог идеолошког опредељења и стварности, прагматским приступом дневној политици. Тако његов идеолошки однос умањења значаја стратешке сарадње са Русијом, у пракси је доживео ударце управо у даљем јачању ове земље, посебно руској оружаном победи на Кавказу лета 2008. и преокрету у Украјини почетком 2010. године. Са друге стране, појава Димитрија Медведева са концептом омекшавања односа према Западу, погодује Саркозијевом „поправку курса” и враћању значаја односа са Русијом, на онај ниво какав је био уобичајен код свих председника Пете републике. За даље америчко-француске односе изузетно су важни резултати председничких и парламентарних избора у првој половини 2012. године. У случају победе Саркозија, ти односи ће се додатно продубити. Евентуални тријумф у трци за председника Франсоа Оланда утицао би на нешто самосталнију улогу Француске у светској политици, и извесно смањење присности са Вашингтоном коју је као новину у оквиру Пете републике увео управо Никола Саркози. Са друге стране тријумф Марин Ле Пен драстично би захладнео односе званичника две силе, што би се у

⁶⁹ Thierry de Monbrial, *Quense ans qui boulevarserent le monde*, Dunod, Paris, 2003.

⁷⁰ *Geographique France*, Paris, 2005, III “Demographie”.

мањем обиму остварило и у случају тријумфа Де Вилпена, па чак, истина у знатно мањој мери и услед хипотетичке победе Бајруа.

Индија је демографски моћна регионална азијска сила која је од стицања своје независности 1947. године од Велике Британије, водила обазриву, али упорну политику опозиције према америчкој и англосаксонској политици, готово увек у стратешком партнерству са званичном Москвом. После распада СССР и уласка у серију сукоба САД са исламским земљама, нарочито после септембра 2001. године, Индија са више симпатија посматра политику САД на азијским просторима. Индија је традиционално оријентисана на уске регионалне интересе у јужној Азији и нарочито на Индијском потконтиненту, где има за великог ривала Пакистан. Управо је америчка (и британска) подршка Пакистану била преломна тачка супротности између ових сила и званичног Њу Делхија.⁷¹ Индија има нуклеарно оружје, статус посматрача у Шангајском савезу и сталан демографски пораст, који јој даје могућности да претекне по броју становника чак и Кину за неколико деценија. Ипак релативно сиромаштво индијских маса, даје мање могућности Индији да игра неку посебно значајну улогу у међународним односима. САД ће вероватно покушати да обазривом политиком што више приближе Индију својој политици у следећим годинама, у чему су до сада већ имале извесног резултата.

Последњих година су и неке друге регионалне силе света исказале свој пораст у различитим параметрима. То се односи на Бразил, али и Аргентину па и Мексико, те Венецуелу, које све на свој начин, дају извесну опозицију америчкој политици доминације у Латинској Америци. У Азији је то највише Иран, који има шансу да добије и атомско оружје, а ту је и Северна Кореја, као и Сирија, које све, имају лоше односе са званичном вашингтонском политиком.

Новина у ових неколико година је и та, да су САД ушле у прави мали необјављени рат са исламским светом. Поред напада и окупације од стране САД и Велике Британије (уз мању помоћ и неких других савезничких јединица мањих земаља), Авганистана и Ирака, извршена су и мање унилатералне акције попут бомбардовања неких „терорис-

⁷¹ Lieven Anatol, *Etats-Unis / Pakistan: la relation à haut risque*, Politique étrangère, 3–2011, pp. 601–616.

тичких база” у Судану, Сирији и Либану, потом напада на Либију. Тако се званични Вашингтон све више налази у сукобу са исламским земљама, иако представници америчке политике желе да избегну било какву формулацију таквих сукоба ван контекста изнуђене борбе са појединим исламским терористичким организацијама, попут Ал Каиде и Хезболаха. Америчка политика посебно притиска Иран, где још увек постоји шанса да се на њега изврши и оружани напад. Чини се, да би то ипак била велика и тешко опростива грешка америчке политике, имајући у обзир величину ове земље, и чињеницу да Вашингтон не успева да дефинитивно добије ни своје ратове које води већ годинама у Ираку и Авганистану.

Из напред изнесеног, видимо да је у последњих седам-осам година, поред одређених показатеља слабљења, иначе несумњиво још веома јаке и доминантне водеће светске силе САД, присутна и тенденција јачања неких других, често ривалских великих сила, попут Русије и Кине пре свега, а у мањој мери и неких других посебно јаким континенталних и регионалних сила. То све заједно утиче на извесно смањивање америчке премоћи и доминације у свету.

Најзад америчка моћ и утицај се смањују и због појаве нових облика угрожавања безбедности у свету, нарочито везано за америчке интересе. Реч је пре свега о тероризму великог опсега, који на глобалном нивоу угрожава безбедност великог броја људи и добара, што је уперено и у односу на америчке позиције. Ово нарочито долази до изражаја после 11. септембра 2001. године, када се показало да је моћна Америка рањива на овакве изазове, упркос свој војној технологији и економско-политичкој снази. У том правцу се развијају и анализе највећег броја истакнутих америчких стручњака и аналитичара за међународне односе, терористичке опасности и безбедоносне претње. Професор са Харварда и један од водећих америчких стручњака за националну безбедност (стални члан Савета за националну безбедност САД задужена за заштиту од нуклеарних терористичких претњи и пролиферацију нуклеарног оружја) Џесика Стерн упозорава на енормни пораст од таквих претњи за саме САД последњих година.⁷² Збигњев Бжежински у вези са тим каже следеће: „Исто се може рећи и за

⁷² Jessuca Stern, *The Ultimate Terrorsts*, Harvard University Press, 1999.

терористички чин који би починила нека терористичка скупина одлучна да рани, дезорганизира и застраши америчко друштво. Концентрација урбаног становништва на малим просторима представља посебно изазовну мету за напад. Ако би се такав напад извршио анонимно, резултирао би паником, можда и исхитреном реакцијом на друге државе или вјерске или етничке скупине и угрозио америчке грађанске слободе. Као што је показао и страх од антракса прије напада 11. рујна, ослобађање великих количина бактериолошких агенаса могло би довести до великих епидемија и ширења хистерије, истодобно парализирајући постојеће суставе епидемиолошке контроле. Слично би и опсежан информатички напад на компјутеризоване америчке енергетске и комуникацијске мреже могао дословно парализирати америчко друштво и изазвати социјални и господарски колапс. Укратко, згуснуто и технолошки испреплетено сувремено друштво пружа велик број захвалних мета за анонимне, али и крајње штетне нападе које је готово немогуће предвидјети и спречити”.⁷³

У самој Америци постоји подељеност у политичко-прагматском погледу, али и у стручнотеоретском, када су у питању даљи путеви и поставке у правцу решавања већине напред наведених проблема САД, као и њихове даље укупне стратегије деловања, како на спољно-политичком, тако и на унутрашњем плану организације и уређења друштва и државе. То је нарочито испољено у оквиру основних концепција две највеће политичке странке (Републиканске и Демократске), као и круговима интелектуалаца који су им блиски. Поред читаве лепезе различитих визија даље пожељне америчке стратегије, издвајамо два искристалисана модела блиска највећим политичким странкама — Републиканској и Демократској.

Републиканска странка има традиционално упориште и бирачко тело међу белим Американцима, превасходно хришћанске и махом протестантске вероисповести, чији нуклеус чине потомци Англосаксонаца и Британаца у целини, а потом и Немци и други германски европски народи.⁷⁴ Католици су до последњих деценија XX

⁷³ Збигњев Бжежински, *Амерички избор*, глобална доминација или глобално вођство, Политичка култура, Загреб и ЦИД Подгорица, 2004, цитат стр. 26.

⁷⁴ О структури бирачког тела по странкама у САД видети у: Милош Кнежевић, Горан Буцак, Драган Петровић *Савремени председнички системи*, Институт за политичке

века традиционално мање подржавали републиканце, али имајући у виду измењену демографску структуру САД због сталног повећавања броја и удела народа небелачког порекла као и креола и мелеза хиспанског порекла, белци европског порекла католичке вероисповести (махом Италијани, Французи и други Романи, али и Пољаци, Словенци, Хрвати и други Словени католици), почињу све више да се групишу око Републиканске странке као контраст „обојенима”, односно небелцима у које убрајају и народе досељенике из Латинске Америке хиспанског порекла. Велики утицај међу републиканцима имају хришћански, махом протестантски конзервативци. Републикански идеолози и њима блиски интелектуалци, све више увиђају да се САД у последњим деценијама XX века трансформишу у неку врсту позног Римског царства — империје, као конгломерат различитих народа који је све више губио изворно ромејско и италско порекло, инкорпорирајући околне народе варваре који се привикавају на римску културу и стално ширило границе царства, које под теретом унутрашње све израженије шароликости и под спољним ударима, губи на снази и чак се обрушава.

Америчка десница све више увиђа да се мења етничка и културна слика САД и да ова земља-империја, можда може и да овлада најудаљенијим светским пространствима и да чак тренутно сама завлада светом, али да у сопственој земљи европски потомци и њихова култура могу доживети да буду мајоризовани и временом миноризовани. У исто време страх од глобалног тероризма, највише оличеним у исламском фундаментализму и ирационализму удруженом са насиљем, опомиње америчку десницу да јој није превасходан циљ победа над преосталим центрима моћи у свету попут Русије, Кине, Индије или даље подређивање и обуздавање моћи Немачке или Француске (Старе Европе) већ очување „беле Америке” и заштита од терористичких напада, нарочито оружјем за масовно уништење.

Идеолог демократа, Бжежински, опседнут мондијалном владавином Америке без обзира на цену, и даље највеће противнике види у

студије, Београд, 2005, у делу аутора Горана Буцака „Карактеристике председничког система САД”, стр. 125–187; О структури бирачког тела демократа и републиканаца по националном, верском и расном саставу најбоље видети за ситуацију до 1970. године у: Балша Шпадијер, *Председнички избори у САД*, Докторска дисертација, ФПН, Београд, 1970.

најкрупнијим државама света које нису под америчком контролом и које воде самосталну и у односу на Вашингтон (и Лондон) ривалску политику попут превасходно Русије, али и Кине, те у мањој мери Индије, Немачке и Француске. Стога он критикује републиканце и америчку десницу мада је подела на савремену америчку десницу — републиканци и левицу — демократе, веома релативна и условна ако се гледају њихови реални политички циљеви у планетарном смислу, односно спољнополитички. У делу „Амерички избор” Бжежински анализира управо даљу могућу стратегију САД у време завршетка другог мандата Џорџа Буша Млађег: „Управо је из ових разлога једна тврдња која се често понавља у склопу треће велике расправе о америчкој сигурности — она по којој би Атлантски савез требало замијенити новом коалицијом спремних на борбу против тероризма — у великој мјери погрешна. Иако се то не чини отворено, она се темељи на покушају једне високо мотивиране групе унутар Бушове администрације и неких конзервативнијих кругова да изврши стратешки *coup de tam* с циљем мијењања темељних америчких геополитичких приоритета. Ова група у ствари покушава створити разлоге, мотивацију и стратегију за стварање нове коалиције предвођене Америком која би замијенила ону коју је Америка обликовала након 1945. године и тијekom хладног рата.

Везивно ткиво за хладноратовску коалицију било је супротстављање Совјетском Савезу темељено на заједничким вриједностима и одбацивању комунистичке диктатуре. Кључан израз ове коалиције био је Атлантски савез (формализован кроз НАТО), праћен посебним одбрамбеним споразумом с Јапаном, а циљ му је био обуздавања сваке даљње совјетске експанзије. Коначан колапс Совјетског Савеза 1991. године означио је повијесни тријумф ове демократске алијансе, но истодобно је отворио питање њезине будуће мисије. Одговор је пронађен, бар тијekom последњег десетлећа, у даљем ширењу савеза и настојању за поступним ширењем његова досега и изван Европе.

Терористички напад од 11. рујна 2001. отворио је простор за оне који су чврсто вјеровали како би државе које су на овај или онај начин у сукобу с муслиманима — Русија, Кина, Израел и Индија — сада требало сматрати америчким природним и најважнијим партнерима. Неки чак тврде како би амерички циљ требало бити преуређење Блиског истока, употреба америчке силе за подвргавање арапских држава вољи Америке

у име демократије, уклањање исламског радикализма и стварање сигурне регије за Израел. Такве ставове у Америци дијеле разне десничарске, неоконзервативне и вјерско фундаменталистичке групе. А страх од тероризма таквој оријентације даје велику привлачност у јавности.

Међутим, за разлику од раније коалиције, оваква стратешка формула нема великих изгледа за политичку дуговјечност. То би партнерство било понајприје опортунистичко, организирано око тактичких циљева, а не дугорочних заједничких вриједности. У најбољем случају оно би могло представљати краткорочан аранжман — аранжман који би прије уништио него замијенио велику демократску алијансу коју је Америка успјешно промицала тијekom четрдесетих година.⁷⁵ У наставку свог излагања Бжежински се критички жестоко обрушио на тадашњег председника Буша и на његову доктрину обрачуна са исламским тероризмом, као и превентивним акцијама у том правцу.⁷⁶

Из ових и других критичких излагања Бжежинског, као незваничног гуруа демократа и мондијалистичке политике (њему су веома блиски по ставовима Сорос, Рокфелер и други амерички моћници који се никада не кандидују, односно ретко непосредно учествују у политичком надметању, али увек имају великог утицаја, чак и када су демократе у опозицији) тешко бисмо могли наћи директног етичког жаљења због палих жртава у инервенционистичким ратовима председника Буша, пошто се управо Бжежински истицао у поздрављању „одлучности и правовременог реаговања” Клинтонове администрације и низа других америчких председника током војних интервенција и ратова широм Планете у последњих неколико деценија XX века. Бжежински је чак својевремено био и у улози званичног саветника америчке администрације у низу таквих акција. Оно што је подстакло Бжежинског, али и низ других истакнутих демократа и америчких мондијалиста, да жестоко критикују америчку десницу и републиканце, а највише председника Буша, у њиховој борби са исламским фактором, јесте констатација да таква политика одвраћа спољну политику ове земље од

⁷⁵ Збигњев Бжежински, *Амерички избор*, 2004, цитат стр. 34.

⁷⁶ *Ibidem*, цитат стр. 34–35.

надметања са правим ривалима за планетарну моћ, попут рецимо земаља БРИК и неких других.

И међу републиканцима и садашњом америчком десницом,⁷⁷ многим је јасно да је борба против међународног исламског тероризма, као приоритетни циљ тадашње америчке администрације, изнуђени циљ, пошто поред несумњивог непријатељства и спремности за саможртвовање у име ислама Ал Каида, Хезболах и друге терористичке организације, у блиском времену могу доћи и до оружја за масовно уништење. Неке америчке администрације у послератном периоду (и по овом питању се деловало заједно са Британијом, или макар уз њену сагласност) контролисале су и чак понекад хушкале раст милитантног ислама, усмеравајући га према својим ривалима као што су СССР, а потом Русија, Француска, али и друге земље континенталне Европе, као и према Индији и Кини.⁷⁸ Проблем је настао онда када се исламски фундаментализам отргао контроли, и када је извршено више напада на саму Америку и Британију, од чега су најспектакуларнији напади били 11. септембра 2001. на Њујорк и Вашингтон и 2006. на Лондон. Политика Бушеве републиканске администрације у опредељењу за превентивну борбу против исламског тероризма као свом превасходном спољнополитичком оријентацијом, првенствено се руководила нужношћу условљеном страхом од могућности да терористи дођу до оружја масовног уништења које би могли да употребе против САД. Тим америчким круговима је и те како јасно да се борба против терориста не може добити коначно и преко ноћи, већ да је потребно у дужем периоду, вршити једну врсту надзора над широким простором муслиманског света од Атлантика до Пацифика, што се ефикасно може постићи само уз сарадњу са великим геополитичким силама тог простора које и саме имају проблема са исламским тероризмом и фундаментализмом, у првом реду са Русијом, Кином и Индијом.

⁷⁷ О несумњивој подршци целокупне америчке деснице, рачунајући и хришћанске конзервативце, политици председника Буша у америчкој офанзиви против исламског фундаментализма у: Станко Церовић, „Улога хришћанске коалиције у политици САД”, *Ка царству добра или апокалипси?*, pro et contra, Филип Вишњић, Београд, 2003, стр. 106–108.

⁷⁸ Видети поводом овога између осталог и: Александар дел Вал, *Исламизам и САД, завера против Европе*, Службени лист СРЈ, Београд, 1997.

Без обзира на наведене факторе који умногоме одређују позицију извесног умањивања моћи САД на међународној сцени последњих година, ова земља је и даље водећа светска сила. Она располаже и даље са нешто умањеним елементима „меке моћи” по науци о међународним односима, те тек нешто окрњеним, а и даље колосалним потенцијалом „тврде моћи” (величина и квалитет територије, број становника, економска снага, војна моћ и др.).⁷⁹ На основу свега наведеног јасно је да САД долазе у позицију коју је већ описао Пол Кенеди у свом делу „Успон и пад великих сила”, да и поред несумњиве предности у снази и потенцијалу ресурса са којима располажу у међународним односима, због свакодневне борбе за очување и јачање превласти у свету, троше знатан део свог материјалног и другог општег потенцијала. То омогућава другим великим силама, најближим ривалима, који су у некој врсти „заветрине”, да јачају своје снаге (економске, војне, демографске) и полако припремају терен за појачавање свог утицаја и постепеног преотимања водеће позиције од до тада неприкосновеног лидера. Једноставно по анализи претходних светских лидера од XVI века до данашњих дана, Кенеди закључује да се таква земља свакодневно трошила и исцрпљивала у мноштву сукоба, који су смањивали њену моћ у борби за очување светског лидерства. Нарочито су у таквим приликама страдали економски потенцијали водеће силе, уз могућност да се остале велике силе у потпуности или делимично удруже и путем свог савеза прво свргну дотадашњег лидера, а потом се и саме директно упусте у борбу за наслеђе моћи.⁸⁰ У сваком случају можемо се сложити са оценом да САД већ годинама свакодневно учествују у неком од сукоба, укључујући и ратна, а и да им је економија у застоју, што се уз још нека посустајања (демографски дугорочни проблем промене структуре становништва, проблем идентитета нације и др.) може у неком не тако дугом року, резултирати очигледнијим слабљењем моћи (уколико се нешто радикално не промени).

⁷⁹ Између осталог видети више о томе у: Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.

⁸⁰ Пол Кенеди, *Успон и пад великих сила*, СЛЈ и Цид Подгорица, 1997.

Као стара цивилизација Кина има традиционално значајну улогу на простору источне Азије. За разлику од већине азијских држава она није попала под класичну колонијалну власт великих западних сила у периоду новог века. Истина, западне силе и Јапан су успеле да запоседну низ лука, па чак и неке приобалне провинције. Међутим после Другог светског рата и победе комунистичке револуције 1949. постепено је повраћена сувереност Кине на читавој територији, осим решавања у потпуности питања Тајвана. Током вишедеценијске владавине Мао Це Тунга, а посебно у периоду тзв. Културне револуције, кинески економски раст је био прилично спор, иако је он укупно посматрано ипак био евидентан. Кина у овом периоду није битно повећала стандард свог становништва, али је изванредан напредак забележен у оквиру колективних добара, јачања армије и неких индустријских грана, пре свега тешке индустрије, саобраћаја и др. Заправо у периоду тзв. Културне револуције, Кина је стагнирала, можда чак по неким значајним показатељима и назадовала. Међутим, након доласка на власт Денг Сјаопинга, после постепеног прихватања тржишних закономерности уз доминантну улогу државе у привреди, а у политичком домену, уз снажан политички централизам и једнопартизам, Кина је кренула својим засебним путем чак и после пада социјалистичког система у источној Европи.

Кина је и даље светска сила у успону. Она већ више деценија има узлазни економски раст, практично од реформи Денг Сјаопинга. О том путу стручњак за међународне односе професор Предраг Симић и пише у својој књизи *Историја Кине*. Прихватање паралелног и специфичног пута кинеских реформи, експанзивног у економској сфери и умеренијег на другим пољима живота, чак спорог у сфери политике Денг је тумачио пословицом „Није важно да ли је мачка црна или бела све док лови мишеве”.⁸¹ У питању је дакле крајње прагматски поглед поступних

⁸¹ Предраг Симић, *Кина, кратка историја*, НЕА, Београд, 2004, стр. 194.

реформи и извођења нације из сиромаштва где је додатно била гурнута Кина у претходним периодима „Великог скока” и „Културне револуције” још за Маовог живота. Први велики резултати су се показали на пољу против вековног противника глади, када је кинеска пољопривреда 1982. први пут произвела довољно пиринча за исхрану становништва и после двеста година имала вишка и за извоз. Еластичан однос према привредницима, отварање „специјалних привредних зона”, привлачење капитала бројних исељеника, постепено продирање на светско тржиште, суптилан политички процес крунисан уједињењем са Хонг Конгом 1997. и Макаоом 1999, улазак у СТО 2001. све су то резултати сад већ вишедеценијског реформског курса. Дозвољена је једном речју приватна иницијатива, сељаци су на селу отварали мале радионице, толико различите од наметнутих „дворишних, малих високих пећи” из Културне револуције, које су прављене поред пруге куда су Мао и високи руководиоци пролазили као „потемкинова села”. Кинески привредни раст је перманентан већ неколико деценија, за разлику од извесног посустајања Америке и Јапана. Узлазни кинески раст протеклих деценија се разликује и у односу на необичан привредни пут Русије која је током деведесетих за време Јељцина доживела невероватан крах, да би се у последњој деценији од доласка Путина на власт, муњевито опорављала и битно ојачала.

О убрзаном економском развоју Кине можемо цитирати Предрага Симића: „Захваљујући успеху тржишно усмерених реформи и наглом отварању према свету, кинеска привреда је између 1979. и 2000. године остварила просечни привредни раст од 9,7% годишње, њен друштвени бруто производ је порастао шест пута док је друштвени производ по глави становника упетостручен. Раст по стопи од 17% учинио је да кинески извоз порасте с 13,7 милијарди долара 1979. на чак 250 милијарди долара 2000. године. Мерена растом укупне куповне моћи Кина је постала друга привреда света, одмах после САД, а Кина која је још 1977. године била на тридесетом месту у свету по висини извоза, на почетку новог века постала је седма трговинска сила на свету.”⁸² Један од кључева блиставог економског успеха Кине последњих деценија су и енормна улагања страног капитала у земљу, од којих је

⁸² Предраг Симић, *Кина, кратка историја*, НЕА, Београд, 2004, стр. 228.

готово три четвртине капитал кинеских исељеника. Но влада је много учинила да их охрабри да уложи капитал управо у Кину. Постоје велике разлике у развијености између приморских источних провинција и унутрашњости земље, а постоји велики план укупног привредно-друштвеног јачања запада Кине који је слабо насељен, недовољно интегрисан у матицу (Тибет, Синкјанг, Унутрашња Монголија и др.) где доминирају мањине неханског порекла (Кинези у Кини чине нешто више од 91% становништва), за шта су потребна велика материјална средства. Затим остаје питање Тајвана, потом релативно ограничен простор и ресурсни потенцијал земље у односу на енормно становништво, још увек недовољан друштвени бруто производ по становнику у односу на развијене земље, разлика у дијалектима језика између севера и југа и др. Предраг Симић прогнозира да ће „Кина до 2020. достићи невероватних четрнаест трилиона долара друштвеног бруто производа и 10 000 \$ по глави становника, колико приближно имају данас мање развијене земље ЕУ.”⁸³

Када посматрамо Кину у савременом свету, можемо анализирати ову силу са аспекта места које заузима у контексту светске моћи. По елементима тзв. „тврде моћи” она је трећа по величини територије у свету (Канада и САД имају приближно велику територију као и Кина) и прва по броју становника. На територијално пространство Кине отпада око 6,4 % укупне копнене површине Планете. Међутим, уколико бисмо се задржали у структуралној анализи ових параметара и поредили их са другим великим силама, видели бисмо да Кина ужива одређене предности, али и тешке недостатке. Рецимо, у контексту величини територије, битан је њен квалитет, и физичкогеографски фактори у целини, географски положај, природни ресурси и сл. Уколико се посматра морфометријска структура рељефа она је далеко мање повољна од оне код других великих сила, пошто у западном делу Кине доминирају веома високе планине, посебно у провинцији Тибет, али и у пространим провинцијама нешто источније, које обухватају обронке масива Западних кинеских планина. Са друге стране северозападни део Кине обухватају пустиње велике области Синкјанг. Пустињски део се наставља и на исток, где је њима захваћена претежно област Унутрашње

⁸³ Предраг Симић, 2004, стр. 247.

Монголије. Тек у источним провинцијама, које обухватају мање од половине националне територије постоје квалитетни услови за живот и антропогене делатности. То је права Кина, која приближно одговара некадашњој „Кини од осамнаест покрајина”, којима треба додати Манџурију и планинску област Цингхај, одузету од Тибета.⁸⁴ Међутим ван Цингхаја, Манџурије и Унутрашње Монголије, заправо на простору који је омеђио кинески зид, а то су области јужно од њега, најповољнији су услови за живот људи и антропогене активности. У тој мегарегији живи близу 90% становништва земље. Дужина кинеске обале износи око 18000 километара континенталне, чему треба додати и острвску обалу која је дуга и до 14 000 км. Ту је широки излаз на Пацифик и прибрежна мора, доминирају побрђа и низије, квалитет педолошког покривача омогућава разноврстан развој пољопривреде, саобраћаја и других антропогенних активности. Климатски фактори су повољни управо у том источном делу земље, нешто су неповољнији у већем делу Манџурије, Унутрашњој Монголији, а посебно у Синкјангу, Тибету и планинским масивима који се даље пружају источно од њега. Посматрано у односу на целокупну територију данашње Народне Републике Кине координате север–југ су око 5500 км, а запад–исток око 5200 км.

Када је у питању становништво, Кина је најмногољуднија земља света са 1,3 милијарде становника. Она спада у етничком смислу међу хомогеније земље света, где Ханајско становништво чини око 91% популације. Међутим, проблем равномерног распоређивања становништва је бар двострук. Са једне стране, висока концентрација насељености становништва, управо на простору традиционалних „осамнаест покрајина”, где густина насељености износи око 400 становника на км², у приморским областима, потом се смањује, да би у дубље ка унутрашњости износила око 200 становника на км². Насељеност је нижа, у Манџурији, а изузетно мања у пределима Унутрашње Монголије и висоравни висија између Цингхаја и Тибета. Најзад у Синкјангу и посебно Тибету она је знатно мања, и износи свега око 10 становника на км². Можда је за централне власти Кине још већи

⁸⁴ Ларус, Општа енциклопедија, том трећи, Географија, стр. 183, Вук Караџић, Београд, 1973, стр. 183.

проблем неједнака етничка структура распореда становништва у земљи која, да проблем буде већи, прати напред наведене трендове у неравномерној густини распореда популације по великим регијама. Тако Ханајско становништво чини готово максимално становништво у области „осамнаест покрајина”, око 90% у Манџурији, извесно мање, али ипак већину у областима Цингхаја, а још мање наглашену већину у регији високих планина ка западу, све до граница са Тибетом, као и у Унутрашњој Монголији. На крајњем западу земље, у Синкјангу и Тибету однос етничких некинеза и Ханајаца је приближно изједначен, што све заједно паралелно са напред изнетом и то драстичном неравномерношћу насељености регија земље указује на дубоке неравномерности насељености и структуре састава становништва по областима земље. Као контраст између источне Кине („осамнаест покрајина”), којима све више тежи Манџурија (али се ипак нешто разликује), стоји Тибет, Синкјанг, Унутрашња Монголија, и висије запада (између Тибета и Цингхаја), што говори да око половине територије земље је знатно слабије насељено и мање Ханајско, од друге половине пренасељене и апсолутно Ханајске у етничком смислу.⁸⁵

Економија савремене Кине

Кина је и званично постала друга економија света, одмах иза САД, оставивши иза себе претходно Јапан. Њен друштвени бруто производ расте из годину у годину, пркосећи и светској економској кризи, па је Кина једна од ретких држава чија је привреда и у овом периоду наставила да расте. Тако је 2009. године њен друштвени бруто производ износио 9.356 трилиона \$, 2010. он је износио 10.32 трилиона \$, а 2011. већ је износио 11.3 трилиона \$. То значи да је тај пораст износио 9,2% 2009. године, 10,3% 2010. године и 9,5% 2011. године.⁸⁶ По друштвено бруто производу по глави становника Кина заостаје за развијеним западним земљама, али са друге стране и по овом показатељу се бележи стални раст, већ током последњих неколико деценија. Тако је просечан бруто друштвени

⁸⁵ [http://ino.komora.net/Tr%C5%BEi%C5%A1ta/Azija/Kina/Osnovneinformacij/Prirodna bogatstva/tabid/1209/language/sr-Latn-CS/Default.aspx](http://ino.komora.net/Tr%C5%BEi%C5%A1ta/Azija/Kina/Osnovneinformacij/Prirodna%20bogatstva/tabid/1209/language/sr-Latn-CS/Default.aspx).

⁸⁶ Према подацима званичног портала ЦИА www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/country_template_ch.ht, од 1.2. 2012.

производ по становнику износио 7000 \$ 2009. године, следеће 2010. он је порастао на већ 7.700, да би 2011. достигао износ од 8 400 \$.

Уколико посматрамо структуру запослених у кинеској привреди 2011. године, видећемо да чак 38,1% отпада на примарни сектор, 27,8% на секундарни сектор (пре свега индустрију), а да чак 34,1% спада у терцијални сектор – услуге. Са друге стране када се посматра структура порекла оствареног друштвено бруто производа по секторима привреде 2011. године, на примарни сектор отпада свега 9,6%, на секундарни чак 47,1% и на терцијални 43,3%. Удео незапослених у радно способној популацији 2011. године је био свега 6,5%.

Када је у питању покривеност потрошње нафте из сопствених извора, то је око 45%, с тим да ће се тај удео следећих година смањивати. Када је у питању гас то износи око 90% потрошње. Главни спољнотрговински партнери су Јапан, САД (у које Кинези далеко више извозе, него што увозе), Јужна Кореја, Немачка.

Кина се налази у ситуацији да јача своје позиције у међународним односима, пре свега сталним растом своје економије, реалним прогнозама да ће се макрорегион Далеког истока следећих година појавити као водећа светска привредна регија, остављајући иза себе полако северни Атлантук. Међутим, и у таквом макрорегиону Далеког истока, Кина се издваја као водећа сила и привредни предводник ових простора. Пекинг располаже са колосалним финансијским капиталом, као пре свега суфицит свог спољнотрговинског биланса. Кинеска индустрија располажући са релативно јефтином радном снагом на светском тржишту рада, успева да оствари веома значајну производњу и у оквиру ње изузетно велики извоз. Насупрот томе углавном се увозе сировине, и изузетно висока технологија. Огромне девизне резерве у доларима се постепено улажу у профитабилне области, пре свега у куповину енергетских извора и других значајних сировинских резерви, у профитабилне акције и у перспективне фондове, светске берзе. Кина јача сопствене оружане снаге, посебно развијајући морнарицу, и нова софистицирана оружја.

Кина има највеће девизне резерве на свету од преко 2000 милијарди \$ (јуна 2010. нешто преко 2200 милијарди \$).⁸⁷ Она остварује сваке године

⁸⁷ www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/profileguide. (08.06.2010.)

велики суфицит у спољној трговини, па је он рецимо у 2009. износио преко 270 милијарди \$, а следећих година и више. Кина учествује са око 20% у популацији планете, а са друге стране са око 5% у светској привреди. Иако су практично сви њени економски показатељи у узлазу, и даље се ради о релативно сиромашној земљи посматрано по приходу по глави становника. Пре две године она је по друштвено бруто производу избила на друго место у свету, одмах иза САД, прстигавши Јапан. У светској робној трговини она је трећа, а по потрошњи од 12% светске енергије такође заузима важно место у самом врху водећих земаља света.⁸⁸ Кина добија веома значајне стране инвестиције (до почетка 2010. укупно око 576 милијарди \$), а у исто време и сама има значајна улагања у иностранству (до почетка 2010. око 227 милијарди \$).⁸⁹

Геополитичка позиција Кине у савременом свету

У систему савеза савременог света и пројекцији будућности, једна од неизвеснијих хипотеза би била даља позиција Кине, коју са Русијом веже низ заједничких интереса, попут оног можда најважнијег у смислу задржавања даљег продора САД и НАТО у дубину Евроазије. Кина је током велике светске економске кризе изашла као њен највећи добитник, пошто наставља свој раст, да би током 2010. избила и званично на друго место светских економија, прстигавши Јапан и почевши да непосредно угрожава и саме САД које су још увек на водећој позицији. Кина је и највећи кредитор америчког јавног дуга,⁹⁰ али последњих година умањује своју партиципацију у томе.⁹¹ Са друге

⁸⁸ Бабић Благоје, „Односи Кине и ЕУ: геокономска осовина у развоју”, *Међународни проблеми*, Београд, број 3, 2010, стр. 431.

⁸⁹ Бабић Благоје, „Односи Кине и ЕУ: геокономска осовина у развоју”, *Међународни проблеми*, Београд, број 3, 2010, стр. 440.

⁹⁰ Кина је и поред смањења свог учешћа у државном дугу САД и даље (половина августа 2010) највећи амерички поверилац државног дуга са 867,7 милијарди \$. Потом следи Јапан, са 803 милијарди \$, потом Британија са 362 милијарде \$, потом земље извознице нафте. Русија је на деветом месту кредитора америчког дуга са 123,4 милијарде \$, смањивши у последњих месец дана своје учешће за 13 милијарди \$.

⁹¹ Према подацима које је 16. августа 2010. објавило Министарство финансија САД, Кина која је и даље највећи кредитор САД, у јуну је два пута смањивала улагања у америчке државне обвезнице. Крајем маја НР Кина је поседовала дуг од 867,7

стране економија САД споро излази из кризе, има структуралних проблема и велики спољни дуг.⁹² И поред тога САД остају до даљњег водећа светска економија која може да рачуна на високософистицирану индустрију, респектабилне резерве већине природних ресурса, и разгранат систем војних и политичких савеза у свету. Међутим силазна путања светске доминације САД је установљена и највероватније је да ће се у следећим годинама тај процес продубити.

Кина у међународним односима традиционално ретко улази у системе савеза или политичке блокове. Шангајски споразум склопљен још деведесетих година заједно са Кином, Русијом и средњоазијским постсовјетским републикама, сада независним државама, прераста постепено у војни савез који представља противтежу даљем проширивању НАТО и америчког утицаја ка дубини Евроазије. Главну осовину Шангајског споразума чине Русија и Кина, што наравно не значи да и оне немају поједине укрштене интересе, али су они макар за сада стављени у други план. Геополитички посматрано, пада у очи да је густо насељена кинеска провинција Манџурија (она по густини насељености нешто заостаје за традиционалним кинеским покрајинама источне и средње Кине) гранична са руским Далеким истоком и источним Сибиром који су веома ретко насељени. Са друге стране, из садашње перспективе теже је поверовати да би стратешко партнерство Русије и Кине могло чак и у дужем року да уздрма неочекивана промена политике у званичном Пекингу према северном суседу у виду потенцијалног експанзионизма. Чак и у том случају, Русија има снажно конвенционално и посебно важно нуклеарно оружје те снаге, па је тешко помислити да би било ко у Кини ризиковао на тај начин радикалну промену према Москви, каква се додуше, већ једном исказала

милијарди \$, а месец дана касније обим се смањило за 24 милијарде \$. У првом реду кинеске власти су смањиле улагања у краткорочне обвезнице САД које су сада на рекордно ниском нивоу у односу на последње године. Од јуна 2009. до августа 2010. Кина је продала 72 милијарде \$ државних обвезница САД.

⁹² У целини обим спољног државног дуга САД и даље расте. У јуну 2010. је та цифра повећана за 43 милијарде \$ на чак 4009 милијарди \$. За годину дана сума је порасла за 550 милијарди \$. Укупни обим државног дуга САД, не рачунајући зајмове са државном гаранцијом, износе августа 2010. око 13,3 милијарди \$, што је више од 90% БДП.

када је Кину водио Мао Це Тунг у културној револуцији шездесетих година XX века. Значајан је однос и Кине и Индије, где Русија као велика сила у стратешким односима и са званичним Пекингом и Њу Делхијем, посредује у побољшавању односа две колосалне азијске земље, до нивоа трипартитног стратешког партнерства. Значајни резултати су постигнути последњих година, тако да је Индија (али и Пакистан) постала посматрач у оквиру Шангајског споразума. Са друге стране, Индија због традиционалне антиисламске политике коју спроводи већ деценијама, извесно побољшава односе са Бушовом администрацијом и САД после септембра 2001. године.⁹³

Посматрано у исламском свету, од Атлантика па до Пакистана само је до пре једне деценије, пет земаља било ван пресудног америчког утицаја. Интересантно је да су ти режими стигматизовани, а те земље нападане и то редом Авганистан, Ирак, Либија. На Сирију и Иран се врши директан притисак, по већ виђеном развоју догађаја (сценарију), медијске и политичке стигматизације, и политичке изолације режима и саме земље, подстицања унутрашњих нестабилности и сукоба, увођење спољних санкција, претњи и потом директне агресије која се жели представити као спољна интервенција у прилог заштите мира и потом обарање режима и убиство њихових лидера. Уколико би се то успело и са Сиријом и посебно Ираном, Америци и НАТО би био отворен пут ка Средњој Азији, Кини, Индији и прилазак и са југа Русији. Кина је веома моћна гледајући из правца обода Пацифика, јер је управо у њених традиционалних 18 провинција, или источној Кини концентрисано њено становништво, повољна клима, рељефна структура (морфометрија), квалитет земљишта, једном речју то је оно што ми називамо Кином у суштинском смислу. Међутим, западни део државе Кине,

⁹³ О томе Бжежински каже: „Након 11. рујна 2001. замисао о Индији као стратешком регионалном партнеру САД избија у први план... Међутим, било каква америчко-индијска алијанса у регији такође ће вјеројатно бити ограничена опсега.” У наставку Бжежински указује да је Индија у сукобу интереса са Пакистаном иза кога традиционално стоје САД и Британија, а делимично Њу Делхи има сукоб интереса и око дела Тибета са Кином. Наводећи и неке друге разлоге унутрашње индијске противречности он закључује: „Ови унутарњи и вањски фактори ограничавају ступањ у којему се САД могу ослонити на Индију као значајног савезника у региону”, цитати из З. Бжежински, *Амерички избор*, 2004, стр. 53.

простран, са суровим физичкогеографским факторима и слабо насељен, и то претежно некинеским становништвом склоном сепаратизму (Тибет, Синкјанг, Унутрашња Монголија и др.) доста је рањивији на спољне притиске, нарочито ако би се они вршили са простора Средње Азије и Средњег истока, где Американци покушавају непосредно да продру. Управо низ интеграционих процеса на постсовјетском простору (ОДКБ, Царински савез, ЗНД и др.), а пре свега ШОС безбедоносни савез који чине Русија, Кина и средњоазијске земље, кључно онемогућавају даљи продор Вашингтона и НАТО у овај простор, изразито богат ресурсима, пре свега нафтом и гасом. Обојене револуције овде нису дале резултат, и стога би елиминисање режима у Техерану у покушају довођења неког другог за Американце подобнијег, или чак окупације Ирана, довело у ситуацију Америку и НАТО да се нађу у позицији где би могли директније да угрозе геополитичку стабилност и Кине и Русије, што као што видимо наилази на отпор и у Москви и у Пекингу. Са друге стране иако су Кина и Русија веома блиске и чланице савеза ШОС, постоје одређена међусобна подозрења, где су источне руске регије Сибира и Далеког истока ретко насељене и богате ресурсима, а географски се граниче са Кином.

За сада, а претпоставља се и у неком будућем средњем временском периоду, Кина и Русија ће задржати стратешко партнерство у обуздавању даљег продирања утицаја САД у дубину Евроазије, али се савез две колосалне државе може посматрати и као брана према нарастајућој улози ислама. Кина према исламу није гајила посебну одбојност, али су проблемати настали са њеном западном провинцијом Синкјанг, настањену поглавито Ујгурима, муслиманским народом туркофонског порекла. У јавности се није толико истицала забринутост и сукоб интереса Москве и Пекинга са исламским фактором. Разлоге можемо тражити у чињеници да су остали чланови Шангајског савеза претежно муслиманске земље, уз напомену да и Иран има придружен однос према овом савезу. Постоје и хипотетичке могућности да би стратешко партнерство Кине и Русије, уз Индију која му је веома блиска, могло у будућности да уђе у неку врсту савеза са САД и нарочито европским силама, против нарастајуће улоге исламског фундаментализма. Већ сада исламски екстремни тероризам, наилази на превентивно техничко удруживање свих наведених

сила, што би временом могло и да се продуби, нарочито у случају да дође до нових екстремних облика његовог испољавања. Тако, на неки начин Кина и Русија, заједно са Индијом (која нема са две силе тако чврст савез као оне међусобно, али им тежи⁹⁴) испољавају извесну еквилибранцу са једне стране према САД, а са друге стране према исламском фактору. У даљем развоју ситуације на евроазијском простору показаће се како ће се ствари даље одвијати у тим стратешким односима.

Односи Кине и ЕУ се могу посматрати као мање конфликтне, у односу на релације Пекинга и Вашингтона. По мишљењу професора Благоја Бабића, у питању су пре свега геоекономске релације које су мање конфликтне него оне геополитичке. Привредни односи земаља ЕУ и Кине су у сталном узлазу још од краја седамдесетих година. Земље ЕУ учествују са преко 20% укупног кинеског извоза протеклих година, и са близу 13% увоза. Најважнији спољнотрговински партнер од земаља ЕУ са Кином је Немачка, а значајно мањи промет имају Холандија, Британија, Француска, Италија.⁹⁵ Политички односи ЕУ и Кине нису били превише конфликтни, иако Унија са извесном дистанцом углавном прати главне постулате политике САД према Пекингу, нарочито у случају када је 2008. постављано питање Тибета. Тада је дошло до захлађена билатералних односа ЕУ и Кине, али су ти неспоразуми превазиђени, највише услед значаја који међусобно оба субјекта имају у својим економским односима. Посебно значајан фактор у међусобним односима у политичкој равни ЕУ и Кине, јесте доследност Брисела да третира Тајван у сваком случају као интегрални део јединствене Кине, што није увек случај са званичним Вашингтоном.⁹⁶ ЕУ нема значајније политичке

⁹⁴ Одређене противречности између Кине и Индије и даље опстају, укључујући и територијално разграничење на обронцима Хималаја. Видети више у Терехов Владимир Федорович, „Територијална проблема в китајско-индијских отношениях: истоки, еволуција и современное состояние”, Проблемы национальной стратегии, Российский институт стратегических исследований, Москва, 2011, Н. 4. стр. 57–76.

⁹⁵ Бабић Благоје, „Односи Кине и ЕУ: геоекономска осовина у развоју”, *Међународни проблеми*, Београд, број 3, 2010, стр. 438–439.

⁹⁶ Бабић Благоје, „Односи Кине и ЕУ: геоекономска осовина у развоју”, *Међународни проблеми*, Београд, број 3, 2010, стр. 456.

интересе на Далеком истоку. Такође и Кина и ЕУ теже извесном омеђавању хегемоније САД на глобалној равни, за шта је реално, више заинтересован Пекинг, али и ЕУ, а још више њене водеће земље које теже том циљу. И Кина и ЕУ имају јаких интереса за развој својих економских односа. ЕУ није задовољна својом позицијом „економског цина и политичког пагуљка”, док Пекинг на сваки начин тежи развијању односа са свим великим силама, где би се и на тај начин додатно омеђивала америчка глобална моћ и убрзао прелазак светског поретка ка мултиполаризму. Оба субјекта већ дуже времена усавршавају своје међусобне односе дајући им све већи институционални значај билатералне сарадње.

VI – САВРЕМЕНИ СВЕТ И СРПСКИ ИНТЕРЕСИ

У овом поглављу ће укратко бити анализирани односи у савременом свету након настанка светске економске кризе 2008, као и садашње стање и позиција Србије у њему.

Промене у геополитичком окружењу

Савремени свет улази постепено у нову епоху, пошто је у току процес његовог преласка од монополарног ка мултиполаризму. Од зачетака процеса светске модернизације која траје практично од почетка новог Века и великих географских открића развија се процес повезивања планете („згушњавање времена и посебно простора највише захваљујући техницистичком напретку који је делом оличен у глобализацији, тј. прерастању света у ‘глобално село’”). У том временском периоду од око половине миленијума долази и до развоја капитализма као светског друштвено-економског уређења који је тек у последњем столећу добио (привремену) конкуренцију у виду социјалистичког уређења. У међународним односима је током читавог посматраног периода постојао изванредан баланс, али и стална борба за примат међу великим силама. Успостављени баланс се заснивао на односу снага великих сила, односно мултиполаризму њихове моћи, јер ниједна од њих није била толико снажна да освоји светску доминацију. Насупрот томе управо крајем XX века, САД су успеле да обезбеде за извесно време апсолутну светску доминацију са аспекта силе и моћи којом располажу у односу на остале конкуренте. Преузимање апсолутне доминације у међународним односима, који су привремено доспели у стање монополарности, зачело је рушењем Источног блока, и посебно распадом СССР крајем 1991. године. Процес светске глобализације има за последицу повезивање и све већу међузависност савременог света. Тако настанак и развој светске економске кризе 2008, без обзира што свој епицентар има у САД и неким другим најважнијим западним земљама, последице шири практично на читав свет.

Данас, дакле почетком 2012. године, потпуно је јасно да је епоха монополаризма завршена и да се поново обнавља мултиполаризам. Овај процес је још у потпуности незавршен и он се развија захваљујући постепеном слабљењу реалне моћи САД и јачањем више других светских сила, пре свега земаља тзв. БРИК-а. Овоме треба додати да се и важне европске силе, те Јапан и неке друге регионалне силе, постепено извлаче у односу на америчку политичко-економско-културну доминацију. Економска криза, има за једну од најважнијих последица, убрзавање процеса преласка монополарног ка мултиполарном свету, захваљујући чињеници да је епицентар и највеће поседице кризе управо у САД, Британији и неким другим западним земљама.

У периоду након Другог светског рата, свет је највеће геополитичке промене доживео у периоду краја осамдесетих и почетком деведесетих година. Тада је дошло до нестанка Источног војно-политичког блока, урушавања СССР, и прерастање биполарног светског поретка у монополарни, са доминантним утицајем САД као једине суперсиле. Управо последњих година долази до убрзавања процеса преласка монополарног светског поретка у мултиполарни, односно када поред још увек појединачно најјачих САД, постоје и друге велике силе, попут Кине, Русије, Европске уније као целине и посебно посматрано неколико великих сила које је чине, попут Немачке и Француске, на другим континентима утицајни су још Индија, Бразил, Јапан и др. Дакле сведоци смо новог великог заплета у међународним односима, односно низа процеса који доводе до осетне промене снага у међународном окружењу. Најважнији догађаји и процеси у међународном окружењу, који наговештавају прелазак монополарног светског поретка ка мултиполарном су:

– Крах неолибералног система у теорији и пракси. Када је у питању теоретски крах неолиберализма, најтеже последице носе САД (и Британија) имајући у виду да је то био најважнији елемент њихове „меке моћи”. Исте земље су на тај начин погођене и са аспекта фактора „тврде моћи”, пошто су претрпеле, и даље ће трпети најзначајније економске губитке услед економске кризе која је захватила потом читав свет, али је свој нуклеус, структурални узрок имала и има управо у овим земљама. Након настанка велике економске кризе и краха неолибералног система још од почетка јесени 2008. долази до додатног убрзавања неких важних

и већ започетих процеса у савременом свету. Са једне стране свет се убрзано налази у процесу преласка из монополарног (са доминацијом САД, што се зачело у тренутку распада Варшавског уговора и СССР) ка мултиполарном светском поретку (где се више сила јавља као доминантне у свету, поред САД то су и Русија, Кина, Индија, Бразил или тзв. БРИК; потом ЕУ у целини, међутим због разуджености интереса њених чланица и још до краја недефинисане позиције ове интеграционе организације, издвајају се Немачка, Француска, и неке друге силе у оквиру ње). Велика светска економска криза је највише погодила сами центар светског привредног система,⁹⁷ а пре свега САД, потом Британију и неке друге важне западноевропске земље, Јапан, Канаду, Аустралију и др. У том смислу светска економска криза погађа САД и то двоструко: са аспекта умањења тзв. „меке моћи”, пошто је неолиберализам био превасходно везан као идеолошко оружје самих САД, и са аспекта „тврде моћи” пошто су услед структуралне погођености пре свега привреде САД и њених најближих савезника попут Британије, практичан губитак економије ових земаља далеко је већи него код других великих сила. У том правцу се убрзава процес преласка монополаризма ка мултиполаризму, односно и поред чињенице да је светска економска криза на овај или онај начин погодила практично цео свет, управо су САД и њени најближи савезници тиме највише погођени. Уосталом по Валенштајновој терминологији, светски привредно-политички систем који је конституисан у протеклим деценијама, свој центар има у САД и делом у неким другим најразвијенијим западним земљама, које су за разлику од полупериферије и периферије (светског система), имале највеће користи од функционисања мондијалног неолиберализма, управо сада највише и трпе од његовог рушења.⁹⁸ Посебан удар за економију САД и њихов престиж у свету представља постепени губитак позиције долара као

⁹⁷ Видети: Емануел Валенштајн, *Савремени светски систем*, Београд, 1997.

⁹⁸ Овом фактору треба додати и низ других мање значајних елемената и процеса који доводе до слабљења снаге САД. То су процеси унутрашњеполитичке и друштвене природе, као што је постепена промена етничког састава САД, заоштравање противречности америчког друштва, опадање ефикасности образовног система што се само делимично годинама надомешћује увозом хиљада стручњака из других делова света и др.

светске валуте плаћања. Поједине светске регије већ имају своје валуте као опште прихваћено платежно средство које у тим просторима потискује долар, попут земаља ЕУ — евро, на постсовјетском простору, посебно на простору обједињеном Царинском унијом, то ће бити заједничка валута или руска рубља, у Кини и Јапану, то су све више њихове националне валуте. Слично томе је случај са Швајцарском (швајцарски франак), Британијом (фунта) и др. На овај начин САД су све више у хендикепу да своје економске проблеме и неравнотеже компензују штампањем долара без покрића где инфлаторни токови погађају највише друге земље. Лошој економској позицији САД значајно доприноси и њен колосалан спољнотрговински дефицит.

Услед пораста значаја ресурса у светској економији XXI века, велике земље БРИК добијају нови замајак у свом развоју, док пре свега европске земље, Јапан, а у извесној, нешто мање израженој мери, и САД доживљавају додатне проблеме, и посебну мотивацију за борбу ка остатку важних светских ресурса. „Вашингтонски консензус”, престаје бити општеприхваћен у свету као образац економског делања и све више земаља тражи алтернативне путеве вођења економског система. Поново се даје важност националној и регионалној економији.

– Други важан фактор који утиче на померање монополарног светског поретка ка мултиполаризму је постепен раст других великих сила. То се нарочито односи на Кину, где читав пацифички мегарегион, а то се нарочито односи на источну азијску обалу, постаје нови центар светске привреде, уместо досадашњег (северо)атлантског басена. Кина расте економски у континуитету у протеклих неколико деценија и управо у следећим годинама премашује Америку по већини важних економских показатеља. Са друге стране, Русија управо у последњој деценији успева да надокнади свој заостатак из деведесетих (када је на неолибералним начелима земљу очајно водио Јељцин и екипа „младих неолиберала”). На тај начин Русија и захваљујући својој величини, атрибутима светске силе (наоружање пре свега нуклеарно, стална чланица Савета безбедности, систем интеграција и војно-политичких савеза), и колосалним природним ресурсима (највећим у већини најбитнијих параметара на Планети), поново постаје један од најважнијих фактора у међународним односима. То је посебно везано за неколико важних догађаја и процеса на постсовјетском простору

последњих година. Лета 2008. Русија је однела важну ратну победу на Кавказу чиме је озбиљно уздрман Сакашвилијев режим у Грузији и осигурана независност Абхазије и Јужне Осетије те удаљен концепт приближавања НАТО Закавказју. Победа Јануковича на председничким изборима у Украјини представља пораз проамеричких снага у овој, иза Русије најважнијој земљи постсовјетског простора и јачање интегративних токова између Кијева и Москве. За сада је само претпоставка приступање Украјине бесцаринској економској унији коју већ чине Русија, Белорусија и Казахстан, односно оживљавање Заједничког економског простора који је још раније формиран и који чини заједно са овим земљама и Украјина.⁹⁹

Даљи развој овог савеза је после избора Јушченка крајем 2004. био замрзнут, односно овај институционални облик повезивања четири земље је таворио, што је главни разлог потоњег стварања Царинске уније преостале три чланице Заједничког економског простора. Ово је изузетно важно геополитичко питање за будућност Украјине. Са друге стране Русија, Белорусија и Казахстан су формирали независно од Заједничког економског простора надржавну творевину (за сада се назива Царински савез), још хомогенију интеграцију по угледу на ЕУ која има следећи редослед корака обједињавања: царинска унија, јединствено тржиште, заједничка валута, политички и војнобезбедносни савез. Лондонски *Тајмс* је марта 2010. донео уводнички текст који се односи на интеграционе, надржавне процесе који су започеле ове земље, са тенденцијом да се у њих укључи у неком облику и Украјина.¹⁰⁰

Овде можемо посматрати Европску унију која упркос институционалној надоградњи путем усвајања модификоване верзије Лисабонског споразума има низ структуралних проблема и неизвесности. Будућност ЕУ није до краја извесна, односно у ком правцу ће даље тећи њен развој.

⁹⁹ Даљи развој заједничког економског простора је од краја 2004. замрзнут, односно овај институционални облик повезивања четири земље је таворио, што је главни разлог стварања економске уније у међувремену између Русије, Казахстана и Белорусије.

¹⁰⁰ Наведени чланак у лондонском *Тајмсу* је интегрално преведен и објављен на украјинском језику у кијевским дневницима „Унион” и „Главпорт”: „Москва хоче встановити повний контроль над Україною и повернути ии до рубловної зони ЭМГ”, од 11. марта 2010.

Да ли ће то бити у правцу сегментирања саме уније као *de facto* процеса. Односно да ли ће се услед неједнакости интереса и могућности низа земаља и региона ЕУ долазити до груписања њених чланица према различитим основама. Пример је рецимо, током ове прве деценије XXI века, која је за нама, груписање на тзв. „Стару Европу” и „Нову Европу”, што је свакако подела која ће бити актуелна и надаље. Она читава језгро земаља старих чланица ЕУ које су у исто време и економско-политички мотор њеног развоја и усмеравања, попут Немачке и Француске, а у нешто мањој мери ту је и Италија. Ове земље, а то се пре свега односи на Немачку и Француску, воде углавном самосталну политику у односу на Вашингтон, што није случај са добрим делом земаља Источне Европе. Ту је и однос према Русији, где Берлин и Париз, али и Рим, виде ову силу као стратешког партнера и чак могућег савезника, што свакако није случај са политиком Британије и дела нових чланица ЕУ из Источне Европе, које по тим питањима често сарађују са Вашингтоном. Са друге стране, савремена ЕУ након светске кризе, и сама улази у кризне економске позиције, где се група земаља налази на ивици банкрота, попут Грчке, али и неких других јужних и источних земаља чланица, као што су Португалија, балтичке земље, Пољска, Ирска, Бугарска, Румунија, потенцијално чак и тако крупна земља као што је Шпанија и др. Попут примера Грчке оне често траже од Немачке, Француске и других сила „Старе Европе” да их финансијски подрже, заправо у односу на стварну економску ситуацију чак спасавају, што оне не гледају са задовољством. У том правцу Србија, са својом економијом у дубоким фазама кризе, тешко да може бити подстрек земљама ЕУ да је привлаче у своју орбиту. Овоме треба додати као важно питање у даљем путу ЕУ различито виђење њених чланица о статусу и улози НАТО. Док Немачка, и Француска пре свега, сматрају да је ово све више превазиђен савез и да би морао у највећем бар да рedefинише своју садашњу позицију и правац деловања, низ других земаља, пре свега Источне Европе, сматра га још увек неопходним. Још од Сент Малоа траје изградња самосталних европских оружаних снага, што је и даље стратешко опредељење пре свега Немачке и Француске, без обзира да ли се овај пројекат макар у почетној фази посматра као сепаратан у оквиру НАТО или чак паралелно са НАТО, дакле ван њега. Да не спомињемо традиционалан евроскептицизам рецимо британске политике, потом проблеме у придобијању бирачког тела чланица ЕУ за даље евроинтегративне форме,

о чему говори врло скроман биланс резултата досадашњих референдума по том питању, у низу европских земаља. Постоје и велике разлике по питању даљег проширивања ЕУ међу самим њеним чланицама, што посебно долази до изражаја када су у питању неки врло конкретни кандидати попут рецимо Турске и др. Дакле иако се ЕУ све више профилише у институционалном смислу једне целине, велике противречности у испољавању интереса њених чланица остају. Садашња економска криза показује рањивост ЕУ, како у смислу њеног практичног превазилажења, а можда још више по питању постизања консензуса чланица око даљих стратешких праваца.

У следећем петогодишњем периоду, за очекивање је да се у оквиру укупних светских трендова, наставе њихови основни правци. Тако ће вероватно земље БРИК-а, а пре свега Кина, па и Индија, наставити убрзани макроекономски раст и повећање свог удела у светској економији. Русија такође може очекивати даљу стабилизацију свих важнијих показатеља друштвеног и економског развоја. Западне земље, а пре свега САД се суочавају са мноштвом изазова и проблема, укључујући и даље, лагано смањење сопствене партиципације у светској економији, демографски проблем, питање ресурса и др. Економски центар света ће се полако селити из атланског макрорегиона ка пацифичком, где ће посебан значај добити азијско-пацифичка област у чијем је средишту Кина. Русија у тим токовима има значајно место, што се у мањој мери и сасвим индиректно односи и на остатак постсовјетског простора. Односно постсовјетски простор ван Русије, своју позицију обзирног актера на светској сцени, моћи ће имати само у контексту својих интегративних и других веза са самом Русијом.

Посебно је значајан однос између земаља ЕУ и Русије. Земље ЕУ представљају светско стециште знања и капитала, али су у исто време веома дефицитарне ресурсима. Са друге стране, најближи и најјефтинији ресурси могу доћи управо из Русије и других земаља постсовјетског простора које се интеграционо обједињују око званичне Москве. У том правцу постоји спрега интереса између Русије и земаља ЕУ, где посебно треба апострофирати њене континенталне силе, попут Немачке, Француске па и Италије, које предњаче у привредној сарадњи са Русијом. То се не односи само на енергенте, већ и на већину руда метала и неметала, а у следећим деценијама све више ће добијати на значају руски ресурси планетарног значаја попут: чисте воде; дрвета јер су највећа

пространства Русије под шумом, нарочито четинарском; квалитетног земљишта за обраду — чернозема којим руски простори обилују и др. Свему томе треба додати и заједнички интерес Русије и ЕУ око низа других питања, попут безбедности, нарочито у борби против различитих облика тероризма, шверца дроге, илегалних миграната и др. Русија, не само да је део Европе у географском смислу (близу половине „старог континента”), већ је и важан део њене цивилизације и историје.¹⁰¹

У том правцу САД покушавају да угрозе природан савез и сарадњу земаља ЕУ и Русије, највише користећи инструменте НАТО савеза, те својим пресудним и директним утицајем на земље Источне Европе, то јест, како их још називају „Новом Европом”. Земље „Нове Европе” на моменте су под већим утицајем политике САД него оне из ЕУ која се креира из центра у Бриселу. Постављање ракетног штита је у исто време и у америчком геополитичком интересу раздвајања Русије и земаља „Старе Европе”. Европска унија се нашла у извесном процепу, који први пут доводи можда у питање чак и њену будућност, но Немачка и Француска задржавају капацитете да и у оквиру реформисане ЕУ, или чак самостално остају значајан субјекат у светској политици. У арсеналу своје моћи, Вашингтон може да рачуна још и на НАТО савез који је под његовом контролом, неупитну подршку и савезништво Британије, и пресудним утицајем на светске организације попут ММФ, Светске банке, Светске трговинске организације, али и на деловање бројних нво, медијску превласт као и на највећа планетарна улагања у војску и војни арсенал. Ипак клатно светске моћи се помера ка земљама БРИК, а европске силе, пре свега Немачка и Француска све мање су спремне да прихвате хегемонију Америке.¹⁰²

¹⁰¹ Драган Петровић, *Русија и Европа*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010.

¹⁰² Америка и њени најближи савезници улазе у борбу за приступ светским ресурсима којима су све дефицитарнији, прича о људским правима и ширењу демократије све мање изгледа убедљива у очима остатка света после напада на Ирак, Авганистан, СР Југославију, Либију и повећава се могућност потенцијалног регионалног или чак светског конфликта. Заиста предстоје још заостренији облици надметања за ресурсе и светску моћ, пошто изгледа Вашингтон покушава да војно-политичким средствима заустави или пре само успори процес прерасподеле светске моћи и сопствене структуралне економске проблеме, што повећава могућност регионалних, па чак и светских конфликта.

Из свега наведеног закључујемо да велика економска криза има за последицу отежавање економског развоја и просперитета практично целе Планете, с тиме да њене последице неће све регије и земље ни приближно поднети. У геополитичком смислу она убрзава процес прелажења монополарног светског система ка мултиполарном. Земље БРИК ће у будућности имати убрзанији напредак него већина других земаља, имајући у обзир повољне елементе комбинације „тврде моћи” са којима располажу. Ове пространством и бројем становника велике земље, у исто време располажу и са колосалним природним ресурсима, економијама у успону, и до сада су се показале прилично имуне на негативне последице глобализације које су посебно погађале мале земље у транзицији. Повезивање ових земаља, заједно са низом интегративних процеса превасходно на постсовјетском простору на чијем је челу Русија представља у исто време нови моменат у савременом свету, где су у интеграционим токовима до сада највећу иницијативу имале управо западне земље.

Резиме могућности спољнополитичке сарадње Србије са великим центрима моћи у савременом свету

У овом сумарном делу дат је осврт на могућности спољнополитичке сарадње Србије са великим центрима моћи савременог света. Посматрају се ЕУ, САД, а поред Русије и Кине дат је осврт у најопштијем и на друге две силе чланице БРИК — Индију и Бразил. Поред тога у основним цртама додирнућемо се и света несврстаних, односно „трећег света”.

Позиција и перспективе у савременом свету ЕУ, Русија, Кина – и остале чланице БРИК, САД и несврстани

А) Стање

Државе чланице ЕУ се у савременом свету налазе пред великим изазовима, где са једне стране представљају заједницу, а са друге стране и самосталне субјекте, од којих су својом снагом и значајем најважније Немачка и Француска, потом Британија и друге важније чланице Уније. Обједињена Европа се годинама наметала као важан субјект у међународним односима, истина сложене структуре и са унутрашњим

проблемима организације и функционисања, али са снажном заједничком валутом евром и економијама у успону. Посебно је запажен био стандард становништва земаља ЕУ, изванредно наглашена снага капитала и знања у планетарним размерама. Насупрот томе земље ЕУ су прилично сиромашне природним ресурсима, пре свега енергентима (највише дефицитарне нафтом, потом гасом, којим углавном располажу земље на ободу Северног мора и најзад угљем са чијим резервама различитог нивоа и квалитета располаже добар део земаља чланица, али углавном у недовољном квантуму и асортиману за дугорочну експлоатацију), већином руда метала и др. У војном смислу запажена је подређеност НАТО-у, односно Вашингтону. Нешто је издвојена позиција Британије, окренуте партнерству са САД, док и унутар осталих земаља чланица постоји поларизација на „Стару” и „Нову” Европу. Поред тога новијег је датума и диференцијација на земље које економски и финансијски вуку напред и дофинансирају остале чланице попут водеће чланице Немачке пре свега, потом Француске и у сасвим мањој мери још неких других чланица, и већег броја дотираних и земаља у кризи Јужне и Источне Европе (Грчка, Португалија, Румунија, Бугарска, Шпанија, па и Италија, Пољска, којима треба додати са евидентним тешкоћама привредним и Ирску, балтичке земље, Мађарску, а потенцијално и неке друге).

Земље БРИК (Русија, Кина, Индија, Бразил)¹⁰³ налазе се у узлету, пошто имају колосалне параметре тзв. „тврде моћи” (величина територије, број становника, природни ресурси, економска и војна моћ), где су посебно значајни најважнији природни ресурси који су дефицитарни (енергенти, руде метала) или ће бити све дефицитарнији у следећим деценијама (шуме и дрво, питка чиста вода, квалитетно обрадиво земљиште и уопште простор), где се посебно истиче Русија. Уколико земље БРИК успеју да подигну ниво технологије и снаге своје индустрије, могу капитализовати извозне и производне потенцијале и далеко надмашити остале светске силе, па чак се изједначити и са САД, управо због предности које имају у поседовању планетарно значајних

¹⁰³ У последње време узима се и префикс БРИКС, где се рачуна и Јужна Африка. Реално ова земља је мање значајна од напред наведених, неупоредиво мања површином и удаљена од главних геополитичких планетарних трендова, иако има важно рудно богатство.

природних ресурса и других елемената „тврде моћи”. Јапан и земље ЕУ већ заостају и заостајаће све више у односу на развојне потенцијале земаља БРИК, док ће САД и даље остати у водећем тиму светских сила и чак до даљњег и водећа међу њима. Највећи конкуренти Америци су из приложеног, у борби за водеће место у свету, управо Кина и Русија.

САД располажу са капиталним елементима „тврде” и „меке” моћи, изванредним географским положајем, али се мора констатовати да су у односу на светску моћ, у извесној силазној путањи у односу на најближе пратиоце, пре свега из редова БРИК. САД имају изузетно велику површину територије, као и њену високу квалитативну компоненту (углавном повољна морфометријска структура, педолошки покривач, климатски фактор), респектабилне природне ресурсе, број становника, економску снагу и војну моћ. Када су у питању тзв. показатељи „меке моћи” они су путем Холивуда, америчког начина живота, пропагирања људских права и демократије, били изузетно високи, али су услед велике светске економске кризе и неолибералног краха у убрзано силазној путањи протеклих неколико година. У арсеналу своје моћи, Вашингтон може да рачуна још и на НАТО савез који је под његовом контролом, неупитну подршку и савезништво Британије, и пресудним утицајем на светске организације попут ММФ, Светске банке, Светске трговинске организације, али и на деловање бројних нво, медијску превласт као и на највећа планетарна улагања у војску и војни арсенал. Ипак клатно светске моћи се помера ка земљама БРИК, а европске силе, пре свега Немачка и Француска све мање су спремне да прихвате хегемонију Америке. Америка и њени најближи савезници улазе у борбу за приступ светским ресурсима којима су све дефицитарнији, прича о људским правима и ширењу демократије све мање изгледа убедљива у очима остатка света после напада на Ирак, Авганистан, СР Југославију, Либију и повећава се могућност потенцијалног регионалног или чак светског конфликта. Заиста предстоје још заоштренији облици надметања за ресурсе и светску моћ, пошто изгледа Вашингтон покушава да војно-политичким средствима заустави или пре само успори процес прерасподеле светске моћи и сопствене структуралне економске проблеме, што повећава могућност регионалних, па чак и светских конфликта.

Земље несврстаних, или тзв. „трећи свет” није успео, генерално посматрано у протеклим деценијама да ојача своју позицију, она је напротив видно умањена након пада „Берлинског зида” и настанка периода монополаризма. Ипак последњих година са процесом обнављања мултиполаризма и ове земље добијају своју прилику, нарочито након светске економске кризе, која је заправо Западна криза. Природни ресурси са којима располажу многе земље Трећег света представљају њихово средство у међународној подели рада, а велики хендикепи одсуство политичке моћи, што се посебно изражава у подређеном положају у односу на светске организације, попут ММФ, СТО и друге. ОУН остаје поприште утицаја земаља несврстаних, нарочито Генерална скупштина.

Б) Предности

Предности земаља ЕУ су несумњиве, од достигнутих културно-образовних стандарда, вероватно највишим на свету, преко значаја концентрације капитала и знања, изграђене изванредне инфраструктуре терцијалног сектора,¹⁰⁴ док пољопривреда и поред сразмерно малог учешћа у њој од укупног броја запослених, захваљујући техничким средствима и високим технологијама, те на различите начине укрупњавања поседа даје изванредне резултате, нарочито у Западној Европи (Француска, Немачка, Бенелукс, сточарство у Скандинавији и др.). Ипак главни мотор развоја је индустрија, посебно развијена у Немачкој, Француској, Британији, Бенелуксу, северној Италији, деловима Скандинавије, која посматрано укупно може да парира другим најразвијенијим индустријским мегарегионима Планете, попут индустријских регија САД, Јапана, источне Кине, Русије, Донбаса у Украјини и др. Климатски, морфометријски рељефни фактори, педолошки покривач, хидрографија су за земље ЕУ међу најповољнијим

¹⁰⁴ Саобраћај на подручју ЕУ је вероватно најбоље изграђен на свету и то практично сви његови облици, од мреже аутопутева, савремених пруга, свих видова воденог саобраћаја, ваздушног, изграђеног система цевовода, комуникационе технике и др. Туризам, практично сви његови облици, развијен је у читавом подручју ЕУ, док посебно онај на Медитерану доноси огромне приходе. Сви облици трговине су такође веома развијени.

географским макрорегијама у свету, што додатно чини овај простор атрактивним. На њему се налази већи број градова, културних, привредних, историјских средишта планетарног значаја, од којих су нека и седишта светских организација.

Најважније предности земаља БРИК су величина територије, број становника, располагање капиталним планетарним резервама најважнијих ресурса, а потом следи и војна моћ, економија. У случају Кине и Индије веома је важна укупна (брото) привредна моћ, имајући у виду да су то најнасељеније земље света, а знатно мање друштвени бруто производ по глави становника. Код Русије је акценат на површини, природним ресурсима, војној моћи.

САД имају примарну предност у војној и економској снази, броју становника, величини територије, утицају на међународне организације. Овде је средиште важних међународних организација, попут ОУН, ММФ, СТО, Светске банке и др. Привредна инфраструктура је изузетно развијена.

Када су у питању несврстане земље, код њих је највећа предност у поседовању природних ресурса, а неке од њих су запажене и због неких других показатеља (површина, број становника и др.).

В) Недојаци

Државе ЕУ немају посебно изражену моћ у војној сфери, тачније оне су и даље углавном зависне од НАТО, где доминира Америка. Значајан део простора ЕУ је изузетно густо насељен, чак и пренасељен (Холандија, Енглеска, углавном Италија, Немачка и неке друге земље и области). Како је ЕУ конгломерат држава, често не постоји јединство око политичког управљања између супранационалних тела и земаља чланица, као и између самих чланица, посебно по питању даље судбине ЕУ. Подела на „стару” и „нову” Европу, појачана је поделама око са једне стране финансијски и привредно јаке Немачке, потом Француске и неких других снажних економија које пуне заједничке ЕУ фондове и привредно вуку напред, и низа земаља које су у структуралној кризи и којима је потребна економска помоћ.

Када су у питању земље БРИК то је углавном (сем код Русије) друштвени бруто производ по глави становника. Русија има проблем

у извесном мањку становника сразмерно колосалној површини земље. Када би Русија, а и остале земље БРИК, успеле да макар смање ниво свог технолошког заостатка за САД, Јапаном и другим најразвијенијим западним силама, то би, имајући у виду капиталне планетарне природне ресурсе са којима располажу, могло да их доведе у ситуацију да сустигну саму Америку и избију на врх светске економске и укупне моћи. Индија и делимично Кина имају све више изражен проблем пренасељености. У кинеском случају то је изражено у источној Кини, тзв. „традиционалној” Кини, где су и услови за живот најбољи, као контраст западном делу земље, слабо насељеном и са доминантним некинеским становништвом.

Главни недостаци САД су дефицит појединих ресурса, пре свега нафте и гвоздене руде, као и структурална економска криза у које су запале. Начин живота становништва Америке је такав да изискује велике трошкове економије и све мању штедњу, смањена улагања у производњу, а повећавање услуга и деловање финансијског шпекулативног капитала.

Несврстане земље имају проблем у највећем због недовољне привредне развијености. Потом следе проблеми малог утицаја у светској политици, међународним телима, сем у случају Генералне скупштине ОУН.

Економска сарадња Србије са земљама ЕУ, БРИК, САД и несврстаним

Стање, предности, недостаци,

Србија има изузетно развијену привредну сарадњу са земљама ЕУ, са којима се одвија нешто више од половине њеног целокупног извоза и увоза. Србија је и заинтересована за коришћење различитих предуспитних фондова. Недостатак економске сарадње са ЕУ Србија би могла да сагледа у две важне компоненте: Прва је угрожавање позиције српске пољопривреде, пошто би се потенцијалним уласком у ЕУ и скидањем практично свих царинских баријера, она нашла на удару субвенционисане пољопривреде пре свега Француске, што се до сада негативно одразило на примарни сектор више новопримљених чланица Уније.

Друга опасност је у губитку могућности специјалног повлашћења које Србија има у привредној сарадњи са Русијом.

Са земљама БРИК Србија има неједнако развијену економску сарадњу. Она је највећа са Русијом, затим Кином, а потом са знатно нижим обимом следе Индија и Бразил. Са Русијом Србија још од раније има велику повољност уговора повлашћене привредне сарадње, што ни изблиза није искоришћено. Најважнији разлог огромног спољнотрговинског дефицита Србије у робној размени са Русијом, је ниска еластичност најважнијих увозних продуката као што су нафта и гас. У том правцу Русија је углавном последњих година прва земља по обиму оствареног увоза, док је српски извоз у Русију негде око шестог места, свих спољнотрговинских партнера Србије. Покривеност српског увоза из Русије, извозом у ову земљу је тек негде око четвртине, а ранијих година је била и мања. У 2011. години достигнута је рекордна спољнотрговинска размена две земље од 3,3 милијарде \$, од чега око 800 милиона \$ је извоз Србије, а близу 2,5 милијарди \$ увоз из Русије. Структуру руског извоза у Србију, у чак 70% чине енергенти, па је ван тога она готово уравнотежена.

Предност економске сарадње са Русијом је да Србија може са низом повластица да уђе на руско тржиште, где јој перспектива изградње Јужног тока даје и фактор обезбеђења сопствених потреба за енергентима и чини је субјектом у транзиту гаса у Европи. Када су у питању недостаци, Србија још није искористила ни приближно своје могућности уласка на руско тржиште, посебно када су у питању наши прехранбени производи који су дефицитарни у Русији. Потенцијални улазак Србије у ЕУ би довео у опасност садашњу повлашћену позицију трговинских односа са Русијом. Русија и Кина несразмерно више извозе у Србију него што увозе из ње. Тако у српском спољнотрговинском дефициту Русија учествује са приближно 27 %, а Кина са 11 %. Са друге стране, уколико би Србија успела да привуче руске и кинеске инвестиције то би могао да буде позитиван фактор односа са овим економским и политичким силама.

Када је у питању спољнотрговински биланс Србије и Кине он је приближно два пута мањи по обиму него српско-руски, с тиме да је паритет негативног биланса ту изражен готово максимално за Србију, имајући у виду готово безначајан српски извоз у ову велику економску

силу.¹⁰⁵ У структури српског увоза из Кине доминира електроника.¹⁰⁶ Када је у питању биланс трговине са Индијом он је несразмерно мањи и износи свега око 100 милиона \$, од чега је покривеност извоза увозом око једне седмине. Увозе се тропски прехранбени и други производи, а извози бели лим и различите машине. У перспективи се са Индијом може проширити сарадња у области изградње станова, намештаја, техничке опреме и др. Слична је ситуација са Бразилом, који је ипак најавио заинтересованост да улаже средства у Коридор 11, београдски железнички чвор, изградњу тунела и др.

Предности економске сарадње са Кином би се могли сагледати у потенцијалном привлачењу моћног кинеског инвестиционог капитала, што се слично односи и на Индију и Бразил, али у далеко мањем значају и обиму од кинеског.

Србија са САД нема посебно развијену спољнотрговинску размену, односно тај износ је свега нешто испод 1% целокупног извоза и кретао се у номиналној суми од око 70 милиона \$. Са друге стране увоз из САД је просечно већи номинално од извоза Србије у ту земљу и до пет пута и није премашивао око 2% српског укупног увоза, односно то су суме од 250 до 450 милиона \$, последњих година.

Предности економске сарадње са САД би се могле испољити у америчким инвестицијама на српским просторима, те моћним утицајем Америке на важна међународна економска тела попут СТО, ММФ, Светске банке, а недостаци у удаљености две земље (САД и Србије), те високим транспортним трошковима, као и повезаности америчке политике и економије, имајући у обзир да је та политика мало наклоњена српском фактору.

¹⁰⁵ Кина спада међу важне земље одакле Србија увози, што је у 2011. години било учешће од око 8% читавог српског увоза. Са друге стране Русија је прва земља спољнотрговински партнер Србије, одакле је њено учешће у српском увозу 13%. Земље ЕУ су гледано заједно најважнији спољнотрговински партнер Србије, пошто и у српском увозу и извозу учествују са по око 55% последњих година. <http://217.24.23.17/Privrednasaradnjasinostanstvom/tabid/2324/language/sr-Latn-CS/Default.aspx>.

¹⁰⁶ Јасмина Црномарковић, „Спољнотрговинска робна размена Србије 1989–2009”, *Трендови*, септембар 2010, стр. 13.

Са земљама трећег света, Србија нема тако развијену привредну сарадњу као са земљама ЕУ, Русијом, Кином, али је укупно посматрано она ипак значајна. Неке од ових земаља су важне, због природних ресурса са којима располажу, где су посебно значајни енергенти, руде метала, тропски производи. Иако Србија већ има повлашћену трговинску сарадњу са Русијом, која располаже енергентима и важним рудама метала, оваква сарадња са земљама Трећег света би могла да буде корисна за нашу земљу, посебно ако се узме да неке од ових држава продају своје производе по нижим ценама и додатним повољностима од оних на светском тржишту.

Политичка сарадња Србије са земљама ЕУ, БРИК, САД, несврстаним

Политичка сарадња Србије са земљама ЕУ је значајна, имајући у виду да Унија окупља највећи део европских држава, од којих су неке и у српском окружењу. Недостатак је највише у томе, што би даље приближавање ЕУ све више доводило у питање статус Косова и Метохије, али и неких других питања (спорна зона Дунава са Хрватском, као и нека друга питања које би званични Загреб поставио на српском путу ка чланству у ЕУ, а неке услове би вероватно тражила и Мађарска, па и неке друге земље).

Политичка сарадња Србије са земљама БРИК је у великом српском интересу. Ове земље са импресивним елементима „тврде моћи” су у перспективи постепеног преузимања водеће улоге у међународним односима, где и даље остају САД као прва међу светским силама. Постојећа сарадња Србије са Русијом у политичкој равни је важна за очување територијалног интегритета Србије, помаже опстанку Републике Српске и позитивно делује на статус српског народа у Црној Гори. Са друге стране могућности политичке сарадње Србије са Русијом ни приближно нису искоришћени. То се односи, истина у далеко мањој мери важности које оне имају, и на српско-кинеске односе. У мањој мери потом долазе и остале земље БРИК које ипак помажу Србији у очувању њеног територијалног интегритета, те постоји перспектива проширења тих односа.

Лоше стране односа Србије са овим земљама у будућности, посебно у случају проширења те сарадње тешко је уочити као релевантне, док су предности огромне, будући да су то (а пре свега Русија), пријатељске земље које нису до сада у историји показивале негативан став према српским егзистенцијалним интересима.

Када су у питању САД ту је ситуација другачија, будући да ова велика сила не показује благонаклоност према егзистенцијалним српским интересима, нажалост, она предњачи у потезима њиховог угрожавања у протекле две деценије, што је и главни недостатак сарадње са њом. Предност побољшавања тих односа је у великом утицају САД на светску политику, бројности српске дијаспоре у њој, снази америчког капитала, пресудном утицају на НАТО и великом утицају на друге међународне субјекте.

Несврстане земље су политички значајне јер је ту важан број земаља које нису признале Косово, те у исто време често имају повољан став према српском питању у целини. Потенцијални недостатак ове групе земаља је њихова нејединственост, односно мали капацитет хомогености око важних геополитичких питања, те велики утицај светских сила на њихову спољашњу и унутрашњу политику, укључујући и смену режима. Ти режими иначе често имају мали демократски капацитет.

Безбедоносна питања сарадње Србије са земљама ЕУ, БРИК, САД, несврстаним

Сарадња у безбедоносној сфери Србије са ЕУ није толико значајна као она сарадња коју исти субјекти развијају у економској и политичкој сфери. Разлог томе је што је Унија без јаких сопствених безбедоносних снага, заправо највећи део чланица су припадници НАТО алијансе, којом доминира Америка. Зачетак сопствених безбедоносних снага ЕУ је остварен још од Сент Малоа, али се у међувремену та компонента није посебно развила, односно и даље је НАТО основни облик очувања безбедности највећег броја земаља ЕУ. Претпоставља се да би се у оквиру НАТО временом развиле и јаке снаге водећих земаља ЕУ, које би временом постајале све самосталније. У исто време постојеће војне

снаге земаља ЕУ које постоје паралелно са Северноатлантским пактом, свакако ће се додатно развијати. Интерес Србије, која је изабрала ванблоковски пут, јесте да развије посебно квалитетну сарадњу и са различитим облицима снага земаља ЕУ.

Србија у Русији има свог највећег савезника међу великим силама. Спона између два народа је словенство, православље и позитивно историјско искуство, што се све заједно може означити елементима дугог трајања. У низу егзистенцијалних изазова српског народа на Балкану које има, управо Русија представља важну подршку, како у односу на претње неких суседних народа (Албанци, потенцијално и неки други), регионални (Турска), тако и на велике силе које угрожавају својом политиком Србе, (САД). Руски систем савеза, попут ОДКБ у безбедоносном смислу, може да послужи као противтежа америчком притиску и НАТО. Вероватно би било добро за српски интерес балансирати као неутрална земља у односу на НАТО и друге савезе. Ту је и ШОС где је чланица и Кина. У том правцу у српском је интересу да у борби за опстанак и егзистенцијалне националне интересе сарађује са овим савезима, највероватније као нечланица, евентуално као посматрач или у неком другом облику. Уколико се у пракси развој Царинског савеза и зачетак Евроазијске уније покаже добрим, Србија би могла надаље на пријатељски начин пратити те процесе, можда и у статусу посматрача до даљњег. Недостаци безбедоносне сарадње са Русијом су ти да чак и да се уђе директније у ту сарадњу, не може се избећи даљи притисак, планетарно доминантне Америке и НАТО-а. Са друге стране моћ САД и НАТО је у опадању.

САД имају доминанту улогу у НАТО-у и сарадња са њима је чак неизбежна у прилогу опстанка српског фактора, где већ постоји чланство у оквиру Партнерства за мир. Недостатак ове сарадње је суштински неблагонаклон однос политике САД и Британије према српским интересима. Предност сарадње са САД би била у вероватном умањењу притисака према српском фактору, барем оних у отвореној форми, међутим чак ни за тако нешто сигурне гаранције не постоје.

Несврстане земље немају већи значај у безбедоносним питањима, осим њихове бројности у ОУН, где се доносе политичке одлуке, некад и у домену безбедности. Такође међу међународним мировним снагама има јединица из несврстаних земаља.

Национални интерес Србије и национални интереси великих сила

У прилог формирања своје политике према великим силама, Србија треба да пође од својих најважнијих националних интереса, који би у тим односима требало што више да се реализују. Најважнији елементи националног интереса Србије би били очување њеног територијалног интегритета, потом очување Републике Српске, те заштита српског идентитета у Црној Гори, потом економски развој Србије и очување социјалног интереса њеног становништва, укључујући и демографско питање.

Најважнији интерес земаља ЕУ и то у правцу њеног југоистока је очување мира у региону, заштита од различитих притисака који би са те стране могли да угрозе стабилност региона (тероризам, масовни имигранти, криминал и др.). ЕУ по могућности жели да задржи свој доминантан положај у регији. Највећи проблем у односима са ЕУ, Србија има по питању свог територијалног интегритета, што усложњава односе званичних Београда и Брисела. Ипак ситуација ту није тако једнозначна као у односима са Вашингтоном, који чврсто и стратешки стоји иза косовске независности, док су земље Уније још увек нејединствене по том питању, а Брисел није тако искључив као Америка. Уколико би Србија направила своју дугорочну стратегију у прилог јачања земље и задржавања снажног курса на одбрани свог територијалног интегритета, временом би могла да користи извесне напуклине у разликама интереса најважнијих сила ЕУ, попут рецимо потенцијалне промене на кормилу неке од њих, где је можда већ прва значајна шанса избори у Француској пролећа 2012. године, а тих прилика ће свакако бити још.

Поред економске сарадње која је свеprisутна између Србије и земаља ЕУ, званични Београд покушава да добије и чланство у Унији. Међутим на том путу се испречава низ тешких захтева Брисела, што паралелно са проблемима у које запада ЕУ, чини напоре ка добијању пуног чланства и жртве које при томе треба да се дају, чланство у Унији све је мање привлачно код српских бирача, па „евроентузијазам” опада.

Русија на Балкану жели да задржи свој утицај на традиционално пријатељске земље и народе, омогући и прошири енергетску сарадњу, потисне даље ширење НАТО пакта, посебно евентуално инсталирање

Ракетног штита. У многим елементима, посебно по питању очувања територијалног интегритета Србије, али и других државних и националних интереса Срба, руски национални интерес се подудара са српским, и може се сматрати најнаклоњенијим у односу на друге центре светске моћи. Предуслов је да Србија никако не уђе у НАТО, док је питање односа према ЕУ сложеније питање. Значај Русије је велики и по питању руских енергетских и других ресурсних, па и привредних питања у целини, када су у питању могућности стратешке сарадње са Србима.

САД теже на Балкану да потисну утицај Русије, где српски фактор доживљавају елементима дугог трајања (као Словени, православни, историјски савезници Русије) блиског Русима. Ова компонента битно отежава приближавање и пријатељску сарадњу САД и српског фактора. Са друге стране, српски фактор би макар делић успешне геополитичке сарадње са Америком могао потенцијално да оствари у борби против исламског тероризма,¹⁰⁷ мада овај појам у пракси не значи за Вашингтон превише на Балкану, чиме читав подухват остаје на нивоу хипотетичности, која ипак није лишена сваког основа. У економској сфери САД нису посебно значајан економски партнер Србије, посебно у питању трговинског биланса. Међутим, по питању финансијских улагања и посебно утицаја које има Америка на главне светске центре привредне моћи, одржавање добрих односа са Вашингтоном је значајно.

Кина више него друге силе даје акценат остварења свог националног интереса у сопственом региону Далеког истока и околних регија, али са порастом њене моћи расте и њена заинтересованост и утицај и на друге светске регије. Кина, која начелно има позитиван став према Србији, своју шансу види у економском, па и политичком продору и на Блиски исток, Југоисточну Европу, па и Европу у целини. На том простору, Србија може бити значајна, као потенцијални плацдрам за политичко „извиђање” у Европи, односно као једна од ретких земаља

¹⁰⁷ Ово је израз који се често употребљавао током протекле деценије у Америци, нарочито за време Бушове администрације (2000–2008). Међутим, на Балкану САД нису показивале превише интереса да овакву политичку платформу превише заступају у пракси, већ су напротив показале велику наклоност према стварању албанске државе на Косову, учвршћивању владе у Сарајеву, помагању Албаније, албанског интереса у Македонији, помоћи турским интересима и уопште исламским интересима на Балкану.

која већ није у НАТО или неком другом војном савезу, шти би практично искључило могућност логистике и за кинеске потребе. Овоме би могла знатно допринети и чињеница о све ужој сарадњи Русије и Кине, посебно преко ШОС, потом БРИКС, где се српски фактор третира као дугорочно пријатељски са Русијом, може додатно чинити повољан за успостављање ближе сарадње и са Кином. У порасту економског значаја Кине и њеним огромним потребама, Србија може наћи свој простор за трговинску и привредну сарадњу, где би се могле очекивати и значајне кинеске инвестиције, посебно у случају да званични Београд продуби политичку сарадњу са Пекингом. У том случају би српска војна и политичка неутралност била додатан подстицај да баш Кина продуби вишедимензионалну сарадњу са Србијом.

VII – ЗАКЉУЧНО ПОГЛАВЉЕ

Закључно поглавље обухвата две потцелине. Прва представља покушај прогнозирања даљег развоја основних токова у међународним односима (уз сву резерву у апсолутну успешност оваквог подухвата имајући у виду ризичност научног предвиђања) у блиској будућности. Други део представља закључак читавог рада.

Предвиђања развоја општих трендова у међународним односима

Иако је свако предвиђање веома неизвесно и ризично, што у методологији друштвених наука представља и достигнуће циља као највишег нивоа научног сазнања, овде бисмо се кратко осврнули и на неке релативно предвидљиве главне токове геополитке савременог света у следећих неколико деценија. Наиме, очекује се настављање тенденција из последњих деценија које представљају даље смањење утицаја САД у уделу моћи на глобалном нивоу, те постепено повећавање удела других великих сила, пре свега земаља БРИК (Бразил, Русија, Индија, Кина), које су у узлету. Ове земље располажу респектабилним елементима тврде моћи, као и резервама природних ресурса планетарног значаја. Евидентан је лагани прелазак концентрације центра светске економије са Атлантика (посебно северног) ка Пацифичком подручју (нарочито азијском приморју). У том правцу на симболички начин Кина ће постепено преузимати главне атрибуте водеће светске економије у односу на САД. Кина је сила у сталном успону током последњих деценија нарочито у економском погледу, и она управо из овог померања геоекономског средишта света током следећих деценија може да извуче најконкретније добити.

Русија захваљујући својим ресурсима планетарног значаја, од којих ће неки тек добити специфичну тежину у следећем периоду, у исто време располаже и респектабилним факторима тврде моћи, те ће у

области међународних односа покушати да оствари такав систем који ће јој омогућити најоптималније добитке. Поред већ споменутог система интеграција (где је најважнија Царинска унија) и савеза (где је најважнији Шангајски савез) Русија ће покушати да изгради такве односе са европским континенталним силама попут Немачке и Француске пре свега, како би их што више повезала уз себе, а умањила амерички утицај.

У исто време Русија ће покушати да смањи утицај САД у Источној Европи, где ће свакако делом имати макар индиректну подршку у већини питања од сила „старе Европе”, које у исто време и саме покушавају да умање англо-амерички утицај, истина на један суптилан начин. Са друге стране тешко је претпоставити да би амерички утицај могао да се маргинализује на простору Европе, пошто су САД и даље (а за очекивање је да у главним цртама задрже ову, макар окрњену позицију и у будућих бар десет-петнаест година), појединачно водећа светска сила. Америка претпостављене губитке у елементима тврде и меке моћи следећих година у односу на остале велике силе, покушаће да надомести задржавањем система савеза у којима доминира, од којих је сигурно најважнији НАТО. НАТО је „продужена рука” политике и утицаја САД, посебно на европском простору, где између осталог има улогу држања под контролом политика „европских савезника” у првом реду Немачке, а од Саркозијеве одлуке да се званични Париз врати под командну структуру Северноатлантског пакта 2009. и Француске. Са друге стране претпоставка је да ће, имајући у обзир ситуацију на француској политичкој сцени и у француском друштву, следећих година званична политика ове земље, постепено повратити најважније елементе традиционалне спољнополитичке опције Пете републике. У Немачкој, али и у другим водећим западноевропским земљама, постоји проблем односа према мигрантима, нарочито оним муслиманског порекла, што често користи десница у политичком надметању. Политички курс неолиберализма се напушта постепено у економији, док мултикултурализам наилази на озбиљну препреку у облику односа према мигрантима. У том правцу иду и демографске прогнозе, где постоји јаз између негативног природног прираштаја европских нација и миграната из ваневропског света. Све то погађа додатно америчку меку моћ у овом делу света, чије до недавно водеће планетарне

идеологије неолиберализма и мултикултурализма наилазе на велике препреке и привлачност у самој Европи.

Русија изразито нерадо гледа на потенцијално даље ширење НАТО, посебно кад је у питању постсовјетски простор. Може се сматрати да би Русија доживела као велики успех сваку даљу тешкоћу у којој би се НАТО у будућности нашао у Европи. Тенденције Немачке, Француске и других великих европских континенталних сила, да се временом формирају самосталне европске оружане снаге ван НАТО (у почетку можда формално и привремено и у оквиру НАТО), благодоклоно се посматрају од сваке владе у Москви.

Превирања у ЕУ последњих година, говоре о томе да ово наддржавно тело има извесне проблеме који се нису могли предвидети, што све заједно будућност Уније чини на извештан начин неизвесном. Са једне стране, поларизације у односу на „стару Европу” и „нову Европу”, где је основ идентификације управо интеракција чланица ЕУ са САД и са Русијом, и даље је актуелна и има релативно дугорочни значај. Са друге стране, новијег је датума феномен поделе европских земаља чланица ЕУ на оне које стварају економски вишак (пример Немачке, а у мањој мери и Француске, па и Британије и др.) и у исто време се он делимично дистрибуира сиромашнијим чланицама. Са друге стране су релативно бројне чланице ЕУ којима је нарочито од настанка економске кризе, потребна стална финансијска помоћ и чије су економије чак и средњорочно посматрано „на стакленим ногама” и којима прети грчки сценарио финансијског колапса.

САД покушавају што дуже да задрже првенство међу великим силама, ослањајући се на више својих компаративних предности, које ће и у будућности имати значајну улогу. Америчка географска издвојеност у односу на остале континенте умањује могућност мешања других великих сила на простор Северне Америке. Канада у сваком случају, представља просторно и ресурсно значајну земљу, која је културно-економски под америчким доминантним утицајем (изузетак је делом само област Квебека). Такође, Велика Британија, Аустралија, Нови Зеланд, чине међусобно повезан и близак енглеско језички и структуром становништва претежно англосаксонски свет. Држава Израел, и јеврејски народ у целини, интересно се налази дубоко прожет савезништвом са САД. Саме САД, иако вишеструко изнутра и у

међународним кретањима посматрано, изложене неумитним процесом постепеног опадања сопствене планетарне моћи и преласка света из монополарног ка мултиполарном, имају и имаће и даље респектабилне елементе тврде моћи, где посебну пажњу изазивају значајни природни ресурси (у чему се битно разликују од земаља ЕУ и Јапана). Са друге стране, поремећаји у структури становништва САД, где ће временом нехиспански белци изгубити садашњу бројчану надмоћ, губитак улоге долара као светске монете и предности које из тога произилазе, јачање других конкурентских сила (посебно земаља БРИК) и више других фактора којима се бавио овај рад, представљају сигуран пут постепеног умањивања америчке хегемоније у свету, што је процес који увелико траје. Светска економска криза је само убрзала ефекте тог процеса и сада је већ сигурно да свет више није превасходно монополарни, он је већ постао претежно мултиполаран, са даљим убрзавањем конституисања до краја овог процеса. САД и даље остају водећа светска сила у новоформираном мултиполарном светском поретку (са тенденцијама да задрже ту позицију и у следећих макар десет-петнаест година, а вероватно и нешто дуже).

Кина има континуиран и сигуран процес сталног економског раста, што је у прогнозама доводи у ситуацију претендента на светско лидерство. Постепени прелазак Пацифичког макрорегиона (са посебним акцентом на источну Азију у односу на досадашње водеће планетарно подручје северног Атлантика), као ново економско средиште света, ставља Кину у централну планетарну позицију током следећих деценија XXI века. Многољудност ове силе, релативна етничка хомогеност, респектабилност осталих елемената тврде моћи, могу да имају одлучујућу предност над постојећим и потенцијалним недостацима са којима се суочава савремена и будућа Кина.

Индија има сличну позицију као Кина, уз реално мањи габарит моћи и лимитирани раст у том правцу на светском нивоу. Основни дугорчни фактори ограничавања, иначе евидентног процеса даљег пораста улоге Индије у међународним односима, јесте релативно сиромаштво ове земље по глави становника, пренасељеност, геополитичка везаност превасходно за простор јужне Азије и посебно Индијски потконтинент, геополитички судар и традиционално непријатељство са исламским светом и др. И поред тога, Индија са порастом просвећености свог

становништва и евидентном укљученошћу ове силе у међународну поделу рада, тржишта и капитала, представља силу у сталном успону и даљом перспективом јачања своје међународне позиције и удела у светској моћи.

Земље Европе, обједињене у оквиру ЕУ имају снажну концентрацију фактора знања и капитала на светском нивоу, остварене стандарде у више области живота који представљају узор и параметар за углед. Са друге стране тешкоће у остваривању ЕУ као хомогеног међународног субјекта, те дефицити у природним ресурсима, стављају ове европске земље пред низ ограничења у односу на предстојеће прегруписивање моћи светских сила и регија током следећих деценија XXI века.

Један од најважнијих фактора за будућност света је свакако енергетика. Ово је посебно значајно, имајући у виду да се улази у период све већег дефицита и потражње за најважнијим енергентима, попут нафте и гаса. Стога анализа предвиђања развоја потрошње и производње нафте и гаса у свету је важна за откривање каузалитета развоја геополитике у следећим деценијама. Односно оне силе, које су у суфициту са енергентима и које не само да је имају довољно за сопствене потребе, већ су и у ситуацији да је извозе, свакако да имају несразмерну предност у будућности у односу на оне силе које су у далеко тежој позицији, да су зависне од њиховог увоза. Једина велика сила у свету која не само да не увози нафту и гас, нити ће то бити у обавези и у следећим деценијама, већ је и најважнији светски извозник — Русија. Са друге стране, земље ЕУ и Јапан су у ситуацији да највећи део својих потреба увозе, односно далеко више троше нафте и гаса него што су у ситуацији да производе. САД су у стању да из сопствених потреба подмире око половину потребних количина нафте и највећи део гаса. Силе у узлазу Кина и Индија су у ситуацији да увозе највећи део потребне нафте и изванредно удео гаса, што их чини све зависнијим на међународној позицији у односу на потребне енергенте. (Табела 2)

Из претходних података за предвиђену потрошњу нафте у свету, видимо да ће током следеће две деценије доћи до њеног релативно скромног пораста, превасходно због смањења прираста производње, која је опет условљена смањењем светских резерви и у мањој мери, на прелазак коришћења алтернативних горива. Тако ће у односу на 2010.

годину, до 2020. пораст потрошње нафте износити свега око 12%. Када је у питању период од 2020. до 2030. укупан пораст је свега око 10%, посматрано за читав свет. Међутим када упоредимо потрошњу између развијених земаља (Англоамерика, Европа без постсовјетског простора, Јапан и Аустралија) са остатком света, видећемо у првом плану несразмеру између садашње енормне потрошње прве групације земаља, која обухвата свега око милијарду становника, а троши више нафте него читав остатак човечанства заједно. Ипак ова несразмера ће у следеће

Табела 2: Динамика и регионални распоред потрошње нафте у свету по светским регијама у периоду до 2030. године, (у милионима тона).

Светска регија или држава	2006. година	2010. година	2020. година (прогноза)	2030. година (прогноза)
Англоамерика, Европа (без постсовјетског простора), Јапан и Аустралија ¹⁰⁸	2465	2320	2405	2495
Англоамерика	1255	1175	1220	1310
Од тога САД	1035	990	1010	1080
Европа (без постсовјетског простора)	785	725	745	750
Јапан	425	420	440	435
Постсовјетски простор и тзв. Трећи свет (Латинска Америка, Азија, Африка)	1790	2000	2400	2840

¹⁰⁸ Међу подацима у овој рубрици, с обзиром да се односе на тзв. развијени свет, налази се и Аустралија са Новим Зеландом, међутим у наставку она није издвојена као посебна регија и рубрика, па предпостављамо да се налази заједно са Англоамериком. Ова регија не учествује, с обзиром на мали број становника у значајнијој потрошњи енергената, а са друге стране има и њихова скромна налазишта, па није значајна ни у производњи. Вероватно је то један од разлога зашто ова регија није посебно назначена и издвојена, па чак ни споменута у којој се рубрици светских регија налази. Ипак укупни подаци који се односе на развијени свет, као и свет у целини обухватају и ову регију.

Постсовјетски простор	250	255	270	275
Од тога Русија	146	141	150	140
Азија (без Јапана)	800	890	1210	1510
Од тога Кина	360	425	605	765
Блиски исток	305	350	395	470
Африка	150	175	185	195
Латинска Америка	285	330	340	390
Свет у целини	4255	4320	4805	5335

Извор: International Energy Outlook 2009. DOE/EIA Washington, DC, 2009; World Energy Outlook, International Energy Agency, Paris, 2009; Назип Байков, „Нефть и газ в мире. Год 2030”, Международная жизнь, Москва, н. 4, 2010, стр. 117–118.

две деценије тек нешто мало бити ублажена, пошто развијене земље неће битније повећати потрошњу, а остатак човечанства ће то урадити за око половину своје садашње потрошње. Постсовјетски простор, укључујући Русију ће тек симболично повећати садашњу потрошњу, дакле кретаће се у параметрима развијеног света, док ће сама Русија према овим предвиђањима чак незнатно смањити постојећу потрошњу. Са друге стране, Кина ће готово удвостручити садашњу потрошњу, што се приближно односи и на друге азијске земље, превасходно кад је у питању Индија. Земље Африке и Латинске Америке неће битније повећати потрошњу, док ће тек нешто више од њих то испољити на Блиском истоку, где су и важни произвођачи енергената. Укупно посматрано свет ће у следеће две деценије, за разлику од претходног периода дужег од једног века, када је нафта била приоритетан извор енергије и горива, успорити, готово стагнирати у повећању потрошње овог најважнијег енергента, изузев Кине и Индије пре свега, које ће готово удвостручити досадашњу потрошњу. (Види табелу 3)

Када сагледамо предвиђену производњу нафте у свету до 2030. године можемо доћи до неколико важних закључака. Садашња производња нафте је углавном концентрисана на Блиски исток као најважнију нафтоносну регију на свету, Русију (која посматрано појединачно по

Табела 3: Динамика и регионални распоред производње нафте у свету до 2030. године (у милионима тона)

Светска регија или држава	2006. година	2010. година	2020. година (прогноза)	2030. година (прогноза)
Англоамерика, Европа (без постсовјетског простора), Јапан и Аустралија	1085	1075	1105	1240
Англоамерика (САД и Канада)	765	805	885	1025
Од тога САД	415	485	565	635
Европа (без постсовјетског простора)	280	230	180	175
Јапан	35	40	40	40
Постсовјетски простор и тзв. Трећи свет (Латинска Америка, Азија, Африка)	3170	3245	3700	4095
Постсовјетски простор	615	630	760	840
Од тога Русија	485	500	535	530
Азија (без Јапана)	390	395	395	420
Од тога Кина	195	205	190	205
Блиски исток	1260	1270	1400	1545
Африка	535	580	660	680
Латинска Америка	370	370	485	610
Свет у целини	4255	4320	4805	5335

Извор International Energy Outlook 2009. DOE/EIA Washington, DC, 2009; World Energy Outlook, International Energy Agency, Paris, 2009; Назип Байков, „Нефть и газ в мире. Год 2030”, Международная жизнь, Москва, н. 4, 2010, стр. 118.

државама представља највећег произвођача), Англоамерику, северну Африку, те још неколико истакнутих земаља попут Венецуеле, Нигерије и др. Веома је важно упоредити садашњу производњу са потрошњом по земљама. Ту се издваја Европа и Јапан као области које несразмерно више троше нафте у односу на сопствену производњу. Тако Европа данас

троши чак 725 милиона тона, а производи свега 230 милиона тона. Јапан троши 890 милиона тона, а производи свега око 40 милиона тона. САД подмирују мање од половине своје потрошње сопственом производњом. У сличном параметру је и Кина, која троши око дупло више количине нафте, него што производи, а у сличној позицији су и друге азијске земље (ван Блиског истока и Индонезије), преваходно Индија. Насупрот томе Русија производи три и по пута више количине нафте него што троши, па је један од најважнијих извозника у свету. То важи и за арапске земље Блиског истока које несразмерно више производе нафте него што је троше.

Када су пак у питању прогнозе у две следеће деценије, развијене земље ће повећати сопствену производњу за око 15%, а земље у развоју за нешто више од 20%, посматрано за свет у целини. Међутим, ове цифре не морају много да значе, пошто се предвиђа да ће Европа смањити своју производњу нафте, која је рецимо 2006. износила 280 милиона тона, године 2010. је опала на свега 230 милиона тона, прогнозира се да ће 2020. опасти на свега 180 милиона тона, а 2030. на 175 милиона тона. Како је пројектована потрошња нафте у Европи за 2030. годину планирана на 750 милиона тона, Европа ће морати да увози више од три четвртине сопствене потрошње. Јапан ће и даље морати да увози око 90% сопствене потрошње, док ће САД услед планираног пораста сопствене производње и релативног стагнирања планиране потрошње 2030. године (ако се испуне прогнозе) моћи да задовоље близу 60% потрошње из сопствене производње. Са друге стране, услед изразитог пораста потрошње у Кини, и њеног стагнирања у планираној производњи, ова сила ће 2030. задовољавати тек око 27% потрошње из сопствене производње. Русија ће 2030. године, услед стагнирања њене предвиђене потрошње нафте, и са друге стране извесног даљег пораста сопствене производње, имати однос од чак четири пута веће количине производње у односу на потрошњу, чиме ће и даље бити у могућности да буде једна од највећих (ако не и највећи) извозника нафте у свету. Блиски исток ће имати 2030. године око три пута већу производњу нафте од сопствене потрошње. Производња нафте ће бити евидентна 2030. и у средњеазијском подручју постсовјетског простора.

(Види табелу 4).

Табела 4: Динамика и регионални распоред потрошње гаса у свету по светским регијама у периоду до 2030. године, (у милијардама кубних метара)

Светска регија или држава	2006. година	2010. година	2020. година (прогноза)	2030. година (прогноза)
Англоамерика, Европа (без постсовјетског простора), Јапан и Аустралија	1469,5	1550	1700	1820
Англоамерика (САД и Канада)	770	804	870	940
Од тога САД	614,5	640	660	700
Европа (без постсовјетског простора)	543,7	579	640	680
Јапан	155,8	167	190	200
Постсовјетски простор и тзв. Трећи свет (Латинска Америка, Азија, Африка)	1486,8	1690	2160	2500
Постсовјетски простор	719,3	780	885	930
Од тога Русија	470	510	560	590
Азија (без Јапана)	266,2	320	530	690
Од тога Кина	56,6	75	140	180
Блиски исток	291,8	340	405	470
Африка	82,1	95	140	180
Латинска Америка	127,4	155	200	230
Свет у целини	2956,3	3240	3860	4320

Извор: International Energy Outlook 2009. DOE/EIA Washington, DC, 2009; World Energy Outlook, International Energy Agency, Paris, 2009; Назип Байков, „Нефть и газ в мире. Год 2030”, Международная жизнь, Москва, н. 4, 2010, стр. 123.

На основу ових параметара у вези са потрошњом гаса, можемо извући сличне закључке као када је у питању производња нафте. Ови подаци добијају на значају када их упоредимо са предвиђањима производње гаса у свету до 2030. године. (Види табелу 5).

Табела 5: Динамика и регионални распоред производње гаса у свету до 2030. године (у милијардама кубних метара)

Светска регија или држава	2006. година	2010. година	2020. година (прогноза)	2030. година (прогноза)
Англоамерика, Европа (без постсовјетског простора), Јапан и Аустралија	1107,3	1160	1230	1330
Англоамерика (САД и Канада)	753,3	785	820	905
Од тога САД	518,2	570	610	670
Европа (без постсовјетског простора)	303	310	310	295
Јапан	51	65	100	130
Постсовјетски простор и тзв. Трећи свет (Латинска Америка, Азија, Африка)	1806,8	2080	2640	2990
Постсовјетски простор	849,6	900	1040	1140
Од тога Русија	657	690	795	885
Азија (без Јапана)	314,4	365	490	560
Од тога Кина	59,5	70	110	120
Блиски исток	339,8	420	560	640
Африка	158,6	220	330	390
Латинска Америка	144,4	175	220	260
Свет у целини	2914,1	3240	3870	4320

Извор: International Energy Outlook 2009. DOE/EIA Washington, DC, 2009; World Energy Outlook, International Energy Agency, Paris, 2009; Назип Байков, „Нефть и газ в мире. Год 2030”, Международная жизнь, Москва, н. 4, 2010, стр. 123.

Када је у питању производња гаса, уочавамо да ће њен пораст у следеће две деценије бити лаган, али евидентан. Предвиђања говоре да ће доћи до повећања за око трећине садашње производње гаса на светском нивоу, што је нешто више него када су у питању пројекције нафте. И овде се предвиђа нешто значајнији пораст потрошње земаља

у развоју у односу на развијене земље. Ипак, развијене земље користе далеко већи ниво гаса по становнику, него земље у развоју.

Русија је најважнији произвођач гаса у свету, чак израженији него када је у питању нафта. САД тренутно увозе један део потребног гаса за сопствене потребе, али се до 2030. године предвиђа да ће у потпуности моћи да задовоље потребе из сопствене производње. Са друге стране земље ЕУ ће све мањи део моћи да задовоље из сопствене производње, предвиђања за 2030. годину указују на тек нешто више од једне трећине. Јапан приближно око половину својих потреба увози, што је за њега повољнији биланс него када је у питању нафта. Блиски исток није ни изблиза тако успешан у производњи гаса, као када је у питању нафта. Кина солидан део своје потрошње задовољава из сопствене производње, али је ипак значајан увозник гаса.

Укупна анализа енергетског сектора покажује да ће следеће две деценије доћи до значајног успоравања пораста производње и потрошње нафте и гаса. Само Русија има упадљиви суфицит, односно предност у вишеструко већој производњи нафте и гаса у односу на потрошњу, када су у питању велике силе. Земље ЕУ и посебно Јапан, имају велику зависност од нафте и гаса, односно неупоредиво су више упућени на увоз ових важних енергената у односу на сопствену производњу. САД се налазе у ситуацији да близу половине потребних количина нафте морају да увозе, док је ситуација са гасом далеко повољнија. Кина и Индија ће временом све веће количине нафте морати да увозе, а тек нешто боља за њих је ситуација са гасом. У ове две деценије додатно ће се заострити пробелем западних земаља по питању енергената, где ће удео сопствене производње у односу на потрошњу бити све мањи. То се заправо односи на земље ЕУ и посебно Јапан, док је позиција САД извесно повољнија. И Индија и Кина ће се наћи у све деликатнијој позицији по питању енергената, пошто су то велики увозници, док једино Русија од великих сила (у знатно мањој мери и Бразил) може рачунати са несразмерно већом сопственом производњом у односу на потрошњу.

Русија не само што по питању енергената има изузетно добру позицију, већ су то у питању и руде метала и неметала, укључујући драгоцене метале и драго камење. Међутим, у XXI веку Русија ће се додатно наћи у повољној позицији у односу на друге велике силе, и због

чињенице да располаже енормним планетарним резервама ресурса који се сматрају за капиталне у будућности. То су пре свега дрво, чиста питка вода, пољопривредне површине и површине за становање. Промене климе такође посебно Русији одговарају. Овоме треба додати да је Русија у позицији да експлоатише и полаже право на веома велики удео природних ресурса на Арктику.

Крајем априла 2010. у Вашингтону је одржано пролећно заседање Светске банке и ММФ-а где се, поред подстицања већ започетог опоравка глобалне економије и стабилизације међународног финансијског система, разматрала и прерасподела гласачке моћи у корист земаља у развоју. У исто време је одржан и састанак Г 20 (групе коју чине деветнаест великих земаља света и ЕУ) у покушају креирања нових економских правила сарадње на глобалном нивоу. Нешто пре тога, одржан је други званични састанак земаља БРИК. Силе БРИК су у узлазу и имају за циљ нови глобални поредак, на чему истрајава и већина земаља Г 20. Тај нови светски поредак би био мање американизован, са регулисаним финансијским сектором и потпуним одстрањивањем концепције „Вашингтонског споразума”,¹⁰⁹ са мањим коришћењем долара и већом улогом земаља у развоју, чиме би се значајно умањио утицај САД, а у извесној мери и ЕУ и Јапана. У том правцу је и садашњи шеф Светске банке Роберт Зелик позвао светске центре моћи да и поред различитих геополитичких интереса раде на јачању мултилатерализма у свету.

По априлским (2010) проценама ММФ-а 2015. године, глобална економија претрпеће практично тектонске промене, ако је упоредимо са стањем пре кризе 2008. године. Посматрано по тржишним курсевима

¹⁰⁹ Тзв. „Вашингтонски споразум” је приступ економији базиран на неолибералним постулатима, укључујући и елементе тзв. „шок терапије”. Примењује се углавном за источноевропске земље и земље у развоју, а подразумева дерегулацију њихових економија, наглу приватизацију, умањење улоге државе у економском домену у целини. Интересантно је да САД и друге најразвијеније земље Запада, не примењују често формуле „Вашингтонског споразума” у сопственим економијама, док у исто време, самостално и у сарадњи са ММФ и другим међународним организацијама где пресудну моћ има Америка, намећу тај концепт земљама у транзицији и земљама у развоју у целини. Видети у вези са тим: Егон Манцер, *Монополарни светски поредак*, и радове норвешког економисте Раинера.

опашће, истина не снажно, удео САД у светској економији са 23,4% на 22,3%, док ће ЕУ (27 садашњих чланица) забележити драматичан пад свог удела са 30,2% светске економије на свега 23,8% глобалног граничног друштвеног производа. Учешће Кине, по истим пројекцијама би порасло на чак 11,5% (са 7,1%), а Русије пораста на 3,7% (2008. је чинила свега 2,6%).¹¹⁰

Табела 6: Удео номиналног ГДП-а
изабраних земаља у глобалном ГДП-у¹¹¹

Земља/година	2008.	2015.
ЕУ 27 као целина	30,2	23,8
САД	23,4	22,3
Кина	7,1	11,5
Јапан	8,1	7,6
Немачка	6	4,5
Француска	4,7	3,8
Британија	4,4	3,5
Италија	4	2,9
Бразил	2,7	3,2
Русија	2,6	3,7

И по другим сличним важним економским показатељима у истом раздобљу ће доћи до важних промена у корист земаља у развоју.¹¹²

¹¹⁰ [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_future_GDP_\(nominal\)_estimates](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_future_GDP_(nominal)_estimates)

¹¹¹ http://en.wikipedia.org/wiki/File:Nominal_GDP_IMF_2008_millions_of_USD.jpg

¹¹² Тако по истим проценама (април 2010) ММФ-а израженим по куповној моћи глобалног ГДП-а учешћа САД ће бити смањено 2015. у односу на 2008. са 20,4% на 18,1%, а учешће ЕУ као целине (са 27 чланица) са 21,8% на такође 18,1%. Посматрано појединачно Немачка ће смањити учешће са 4,2% на 3,3%, Британија са 3,1% на 2,7%, Француска са 3% на 2,6%. Од других великих сила порашће удео Кине са 7,1% на чак 16,7%, удео Индије ће се повећати са 4,7% на 6%, удео Јапана ће се смањити са 6,2 на 5%, док ће удео Русије остати приближно исти. [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_future_GDP_\(PPP\)_estimates](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_future_GDP_(PPP)_estimates)

Земље БРИК чине чак 42% светске популације, око четвртине површине Планете, а од десет највећих градова света пет се налази у овим државама. У економским параметрима земље БРИК тренутно обухватају 13% глобалне трговине и 16% глобалног прилива страних директних инвестиција. Реч је о четири највеће економије ван ОЕЦД, а то су и једине земље у развоју где је гранични друштвени производ већи од 1000 милијарди долара. Земље БРИК држе две петине глобалних девизних резерви. Кина је други највећи светски кредитор после Јапана, а њена економија је избила на друго место светских привреда, иза САД. У процесима светске економске, информативне и културне глобализације, земље БРИК заузимају све значајније место у самом врху.¹¹³

Први званични састанак земаља БРИК је био у Русији, у Јекатеринбургу јуна 2009, када су лидери ове четири земље, практично затражили нови мултиполарни светски поредак. На самиту је сугерисана потреба за новом глобалном резервном валутом, стабилном и предвидивом, имајући у виду да постојећи систем даје САД доминантну улогу, на уштрб земљама у развоју, у процесу креирања интернационалне финансијске архитектуре. БРИК критикује послератне институције (сем у случајевима када саме државе БРИК нису повлашћени чланови, попут на пример Русије и Кине као сталних чланова Савета безбедности ОУН). Циљ четири земље је умањење улоге долара као главне монете међународног система. Земље БРИК имају огромне официјелне девизне резерве у највећем деноминирани у доларима, те укупну робну размену од преко 2000 милијарди долара, што све поспешује њихову тежњу да транзиција светског политичко-економског система ка мултиполаризму не буде у исто време прожета високом нестабилношћу на финансијском тржишту или отежавањем токова међународне трговине, међународних токова капитала и инвестиција.¹¹⁴

¹¹³ Драган Петровић, *Ка мултиполарном светском поретку*, Пешић и синови; Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2010. стр. 171–183.

¹¹⁴ Српски економиста Горан Николић сматра да у тим својим тежњама земље БРИК вуку синхронизоване потезе, укључујући и оне о промовисању обвезница деноминираних у специјална права вучења, која су нека врста новчане валуте ММФ-а.

Лидери четири силе су на свом другом заседању априла 2010. у Бразилији демонстрирали јединство у погледу изградње новог мултиполарног светског система. Председавајући на самиту бразилски председник Инјасио Лула де Силва је изјавио да овај скуп одражава јединство четворице о измењеном мултиполарном свету, посебно по питању реформе међународног система¹¹⁵ након настанка светске кризе. Кинески лидер Ху Ђинтао је том приликом истакао да је „БРИК поуздани ослонац стварања полицентричног, праведног и демократског светског поретка”.¹¹⁶ Индијски лидер Манмохан Синг подсетио је да ће четири чланице БРИК-а у следећих десетак година привредно надјачати шест водећих западних економија, и да би зато требало другачије да буду представљене како у ММФ-у и Светској банци, тако и у Савету безбедности УН. По његовом мишљењу циљ земаља БРИК-а је стварање „новог светског поретка који ће бити више демократски, мултиполарни и праведнији”.

Следећи самит на врху земаља БРИК одржан је у Кини 2011. године, и том приликом је прикључен групи нови члан Јужноафричка унија, па је нови назив БРИКС. На самиту је затражена нова улога у свету земаља у развоју. Дакле редовни самити су годишњи, док су редовни састанци на министарском нивоу још чешћи.¹¹⁷ Српски економиста Горан Николић сматра да иако наступају све више као једна повезана целина, мерено географски, по политичкој структури или нивоу економског развоја БРИК силе су дубоко диверсификоване. По ГДП по становнику Русија предњачи испред осталих, следе редоследом Бразил, Кина и Индија.¹¹⁸ Николић сматра да док Кина и Русија имају велике

¹¹⁵ Укључујући и реформу начина гласања у ММФ и Светској банци.

¹¹⁶ У низу билатералних и мултилатералних споразума које међусобно склапају земље БРИК пажњу изазива појачана сарадња Кине и Бразила у области кооперације експлоатације нафте и у изградњи инфраструктуре неопходне за транспорт бразилског гвожђа, угља и минерала ка Кини.

¹¹⁷ У исто време министри спољних послова БРИК се састају годишње, почевши од 2006, министри финансија и гувернери централних банака фреквентније, док су се на састанку у Бразилији нашли и представници комерцијалних и развојних банака и других економских институција четири земље.

¹¹⁸ Тако по подацима с краја 2009. године који је уследио након продора светске економске кризе широм планете, што је од земаља БРИК тада највише погодио Русију, она је још увек имала највиши ГДП по куповној моћи од 15039 долара, следи

геополитичке амбиције, Бразил и Индија су пре свега, заинтересоване за економски развој и ребалансирање глобалних институција. Тако су све четири земље заинтересоване да користе сопствене валуте у међусобној трговини уместо долара. Лидери четири земље очекују да њихове земље већ 2014. буду заслужне за 60% раста светског ГДП и због тога је битно да се одржи економска експанзија БРИК која би била велики ослонац још анемичном глобалном привредном опоравку. Иако не постоји до краја изграђена кохерентност у наступу на светском тржишту земаља БРИК у односу на друге земље, оне показују све успешније видове кооперације и сарадње.¹¹⁹ Русија, која је од 1997. стални члан Г 7, који прераста у Г 8, показује потом све већу кохезију и сарадњу са земљама БРИК. Преко Русије, Индија и Кина поправљају своје међусобне односе. Званични Њу Делхи током последње деценије има и тешњу сарадњу у односу на раније периоде са САД због директне конфротације Вашингтона са исламским фундаментализмом, што изазива индијске симпатије, имајући у обзир да Индија исламску опасност сматра својим највећим дугорочним противником. И поред тога што Кина има затегнуте односе са САД по више стратешких питања (позиција Тајвана, америчка подршка сепаратистима на Тибету и разумевање за исламисте у кинеској области Синкјанг), постоје и калкулације у западној штампи о потенцијалу футуристичког приближавања званичних Вашингтона и Пекинга.¹²⁰ Међутим имајући

Бразил са 10456, Кина са 6545 и Индија са 2932 долара по становнику. Када је у питању номинални ГДП по становнику он се креће са око 10000 долара у Русији, преко близу 8000 долара у Бразилу, више од 3500 долара у Кини и нешто преко 1000 долара у Индији. Важно је напоменути да до јесени 2010. године, све четири земље бележе узлазне показатеље и знатан напредак, што се превасходно односи на Русију која је највише од њих претходно била погођена утицајем светске економске кризе током 2009. године, а у 2010. забележила поновни видљив раст.

¹¹⁹ Тако у децембру 2005. Кинеска национална нафтна корпорација (China National Petroleum Corporation) и индијски Oil and Natural Gas Corporation дале су заједничку понуду за око 600 милиона долара вредно нафтно поље које је поседовала канадска фирма. Кооперација између БРИК потврђена је и код национализације Јукоса, највећег произвођача нафте у Русији. Међусобно јединствен став земаља БРИК на самиту посвећеном климатским променама у Копенхагену, у исто време је био различит у односу на ставове већине западних сила, што је изненадио САД и ЕУ.

¹²⁰ Та геополитичка хипотетичка варијанта се у англоамеричкој штампи назива потенцијал „Г 2”, видети у: The Economist, 17.4.2010.

у обзир дубоке противречности између две силе, такве калкулације сада изгледају као мало вероватне. Изгледа вероватније да ће временом све мања предност Америке и њених најближих савезника у односу на друге силе, а ту пре свега мисли на БРИК, изазвати већу увиђавност и спремност Вашингтона на истинску сарадњу у односу на ранију арогантност и самовољност у креирању спољне политике званичне Америке. При томе би даља еманципација и потенцијални пораст сукоба интереса између САД (и евентуално Британије) са једне стране, и водећих континенталних европских сила (пре свега Немачке и Француске), са друге стране, не само убрзало развој мултиполарног поретка у свету, већ и непосредно угрозило још увек постојеће место број један Америке међу осталим конкурентским планетарним силама. Већ у 2009. години САД, Европа и Канада су генерисале мање од половине глобалног ГДП, будући да је светска криза и рецесија убрзала померање ка Кини и другим земљама, што је снажан пад у односу на период 1995–2004. када је њихов удео износио између 60 и 64%. Након Другог светског рата САД је одржавала глобалну економску доминацију пре свега улагањем у нове технологије, што сада примењују и развијене азијске земље и земље БРИК. Раније се у стручнонаучним круговима планирало да ће удео тзв. „Western” економије пасти на испод половине тек 2015, међутим сада се очекује да ће њихов удео бити 45% већ 2012. године. Ова све убрзанија транзиција светске економске, па и политичке моћи, указује да ће земље Групе 20 (где су и све чланице БРИК) полако преузимати примат од Г 7 (садашња Г 8).

Новије анализе¹²¹ показују да ће 2050. пројектовани ГДП (пер capita) земаља БРИК доминирати. Приближно око 2050. године, земље БРИК ће се развити као веома снажне економије и заједно ће имати нешто већи ГДП него земље бивше Г 7 (САД, Јапан, Британија, Немачка, Француска, Италија, Канада). У апсолутним цифрама, Кина ће бити највећа економија света, следиће САД и Индија. И друге процене говоре да ће земље БРИК имати заједно веће економије него привреда Запада (САД и Западна Европа). Све укупно ово значи да главне одлуке које се тичу глобалних економских реформи у наредним годинама не могу бити вршене од стране САД и Г 7. Са друге стране,

¹²¹ Анализа (*Rakesh Bajaj, Amit Srivastava, 2009*) базирана на Goldman Sachsovим годишњим извештајима почев од 2003. године.

западне земље и Јапан, још увек располажу извесним предностима у односу на остале земље Г 20 и БРИК. То је извесна предност у технолошким знањима и високософистицираним технологијама, која ће се вероватно временом умањивати, услед даљег улагања осталих земаља у научна истраживања и иновације. Друго, западне земље још увек имају доминантну улогу у постојећим структурама међународних финансијских институција, попут ММФ, Светској трговинској организацији, Светској банци и др. САД имају и НАТО војно-политички савез, који по својој организацији и финансијским могућностима нема тренутно премца у свету. ОДКБ, ШОС и остали савези у фази развоја, не могу да се мере по организа-ционим и економским могућностима са НАТО савезом, иако имају перспективу даљег успона и чак временом могу довести у питање планетарну хегемонију Северноатланског пакта.

Закључак

ЕУ, САД, Русија и Кина представљају четири центра моћи у савременом свету, која су у исто време и дефинисана у спољнополитичкој стратегији Србије, као „четири стуба”. Како је ова стратегија дугорочнијег карактера од трајања једне владе или политичке гарнитуре на њеном челу, у овом раду се приступило анализи позиције ова четири центра моћи у савременом свету, и у исто време у главним цртама пратиле се могућности Србије да са њима развије што боље односе. За разлику од ЕУ која представља међународну организацију и последицу интеграционог процеса на европском простору, те као таква има сложenu структуру унутрашње организације, САД, Кина и Русија представљају независне државе. ЕУ у свом саставу има низ великих сила, од којих су најзначајније Немачка, Француска и Британија. „Стари континент” је у највећем интегрисан у оквиру ЕУ, или јој тежи, а Србија као своју примарну спољнополитичку одредницу већ неколико година види у оквиру интеграција ка ЕУ. Са друге стране на том путу се Србији испречавају већ више година озбиљне препреке, и чини се да оне ни у последње време нису у највећем савладане. Поред начелне одреднице која се тражила специфично за Србију, а то је тзв. „пуна сарадња са Хагом”, постоје ограничења за даље ширење ЕУ у самом чланству

Уније где не постоји расположење за скорије ширење чланства после пријема Хрватске. Један од разлога је финансијска криза у оквиру ЕУ, где поред последица светске економске кризе и на Унију, постоји структурални проблем у оквиру ње саме, где Немачка, а у мањој мери Француска и неке друге земље, на различите начине дофинансирају већину заједничких пројеката и чак буџета осталих чланица. У том правцу на монетарном нивоу, евро није средство плаћања свих чланица, а његова вредност се иначе мора одржавати финансијским улагањима иза које највише стоје Немачка и неке друге водеће економије Уније. Криза у којој се налази Грчка, а која се наговештава за низ других чланица Уније (Ирска, Португалија, па све до значајних по величини економија попут Шпаније и чак потенцијално Италије) мотивише водеће чланице Уније да уводе све рестриктивнија правила финансијског понашања на нивоу читаве ЕУ, што се делом преноси и на мању спремност за улагање у приступне фондове нечланица и потенцијалних чланица.

Нарочито се повећава скептицизам и мања спремност за пријем нових чланица, где би посебно могла да буде погођена тиме Србија. Са друге стране на било који начин даљње условљавање приближавања Србије ка ЕУ, новим тешким условима, где је посебно важно повезивање питања Косова и Метохије са евроинтеграцијама, даље отежава приступ званичног Београда у пуно чланство Уније. Сама привлачност уласка Србије у ЕУ чини се још увек има већину у бирачком телу земље, а још је повољнија ситуација по том питању када се посматра структура политичких странака. Међутим, даљњи негативан развој ситуације у том правцу, могао би драстичније да се одрази и по том питању, нарочито ако би подршка ЕУ интеграцијама опала испод 50 % бирачког тела. За сада, још увек евроинтеграције имају шансу у Србији, и постоји могућност да се у сплету низа равни (унутрашња ситуација у ЕУ, испуњење услова које су стављене пред Србију, нарочито ако не би дошло до њиховог проширивања, а посебно ако не би дошло до достављања нових услова и др.) оствари улазак Србије у пуно чланство ЕУ за следећих десетак година. У супротном евроскептицизам би могао да добије свој пораст, што би се пропратно одразило и на програме водећих политичких странака по том питању, или макар неких од њих.

Дакле, у овом тренутку се чини да за потенцијални улазак Србије у ЕУ, постоји низ тешкоћа и проблема. Они се могу разврстати начелно, на неизвесност даљње судбине ЕУ; потом на тешке услове које ЕУ поставља Србији на њеном путу пуног чланства, где је највећа препрека питање Косова и Метохије; потом ту је неспремност ЕУ на даље ширење; и пораст евроскептицизма у самој Србији. Довољно је само да један од ових фактора буде доминантан и да до скорог учлањавања Србије у пуно чланство ЕУ неће доћи до даљњег. У том правцу постоји више сценарија даљег односа ЕУ и Србије, укључујући и онај где ће можда доћи до реформе саме ЕУ, или поделе на институционалан или ванинституционалан начин, тако што ће се издвојити „елитни клуб” чланица, а остале бити концентрисане у још једном или више слојева чланства. У том случају да чак и Србија уђе у ЕУ, она би припадала најнижем слоју чланица, што значи да би европска перспектива наше земље била неизвесна и не претерано перспективна, чак и да се пређе „тај Рубикон” који означава чланство у ЕУ. Међутим, у перспективи опстанка ЕУ, чак и у реформисаном виду, Србија ће имати великог интереса да задржи што тешње и квалитетне односе са Унијом, укључујући опцију да ако из било ког разлога и не постане њен члан.

Појединачно посматрано, за Србију и српски интерес, посебан значај има Француска као сила која је традиционално највише наклоњена српском питању од свих великих западних сила. Време од када је на председничком месту у Паризу био Никола Саркози, а посебно период када је министар спољних послова био Бернар Кушнер, време је дисконтинуитета француско-српског пријатељства, па предстојећи председнички и парламентарни избори у Француској представљају велику могућност поправљања тих релација. У исто време и Србија би требало да покаже да је дугорочно спремна да више улаже у односе са својим традиционалним савезником на западу. Немачка је такође важна сила са којом Београд мора да одржава што квалитетније односе по свим питањима где је то могуће развити на обострано задовољство две земље. Италија и Шпанија су земље чији ће утицај временом расти и са којима Србија нема посебних нерешених питања, што даје могућност продубљивања сарадње.

Када је у питању потенцијални улазак Србије у НАТО то је опција која је мало вероватна, имајући у обзир да је тек око 20% грађана по

испитивањима јавног мњења спремно да подржи такву опцију; да најважније политичке странке не подржавају такав пут, а да оне које подржавају имају веома скроман утицај у бирачком телу (СПО, ЛДП); да је НАТО бомбардовао Србију и Црну Гору 1999, и да САД и НАТО по свим важнијим државним питањима има веома лош став по српске интересе.

Србија мора да респектује став САД, али у исто време да има свест да званични Вашингтон није посебно наклоњен српској опцији. У том правцу би било пожељно одржавати односе са САД у што повољнијем спектру, развијати их у оним областима у којима би то било могуће на обострано задовољство. Са друге стране, бити врло резервисан по питању увлачења Америке у важна стратешка питања земље, нарочито по питању унутрашње политике, уређења војске, медија и осталих важних процеса за националну независност земље.

Руска Федерација је традиционални савезник и пријатељ Срба, у оквиру четири стуба спољне политике земље, свакако најнаклоњенија сила. Истина данашња Русија је након распада СССР и у односу на царску Русију, реално слабија по показатељима „тврде моћи”, међутим још увек једна од неколико најмоћнијих држава света, посебно по питању поседовања капиталних резерви планетарних ресурса (енергенти, руде, дрво, обрадиве површине, чиста питка вода и др.), уз САД водећа нуклеарна сила.

Кина је сила у успону, са реалним могућностима да у перспективи постане водећа светска сила, али традиционално окренута геополитички Азији и Далеком истоку, са мање интересовања за европска питања. До сада је Кина показала коректан однос, и чак благонаклоност према Србима. Могућности унапређења привредне сарадње, уз евентуалну подршку српским интересима у оквиру ОУН (питање Косова и Метохије), јесу фактори од интереса за Србију, када је у питању Кина.

Поред ова четири центра светске моћи, посебан значај за Србију представљају њени суседи, пре свега Балкан. Република Српска и Црна Гора су земље српског културног обрасца, иако у Црној Гори постоји покушај Ђукановићевог режима за корениту измену националног и културног идентитета ове традиционално српске земље, што се све одвија по интересном обрасцу неких западних сила.

Иако Србија није члан покрета несврстаних, постоји реалан интерес да се са овим земљама одржи квалитетан однос. Између осталог, највећи део ових држава није признао независност Косова.

Српска спољна политика мора бити у интересу државе Србије и српског народа у целини, односно у реализацији стратешких интереса наше државе и народа. Морају се одбацити замене теза, да је било какав идеолошки или групни, слојни или партијски чиновнички интерес испред оних најнепосреднијих националних и државних циљева. У том правцу рецимо, однос према ЕУ мора бити непосредно мотивисан интересима очувања територијалног интегритета земље, њеном економском просперитету и јачању међународне позиције. Ниједна озбиљна држава и народ, не могу жртвовати своје територијални интегритет ма ког дела своје територије, за припадност неким интеграцијама, које су чак, као што је то случај са ЕУ, доведене у питање на различите начине, и чак са неизвесном будућношћу. Са друге стране, било би веома опасно везивати судбину земље за савезништво и пријатељство са ма којим појединачним центром моћи у свету, већ би било пожељно одржавати по могућности коректне односе са великим силама, и ослањати се више на оне које имају наклоност ка егзистенцијалним интересима српског народа.

Територијални интегритет Србије, очување суверености Републике Српске, и повезаност Црне Горе са српским културним обрасцем, или макар дела њеног становништва који је то спреман да прихвати, уз економски развој и културно обједињавање српског народа, циљеви су које спољна политика треба да промовише и помогне њихову реализацију. У исто време на унутрашњем плану треба развијати демократске капацитете, где је посебно важна слобода медија, које ни једна странка, а посебно не страни фактор, не би смео да контролише. Јавна дебата и општенародни дијалог о свим важним државним и националним питањима, један је од предуслова српске кохезије и чак егзистенцијалног опстанка.

Резиме

ЕУ, Русија, САД и Кина представљају четири центра моћи у савременом свету, која су у исто време и дефинисана у спољнополитичкој стратегији Србије, као „четири стуба”. Како је ова стратегија дугорочнијег карактера од трајања једне владе или политичке гарнитуре на њеном челу, у овом раду се пришло анализи позиције ова четири центра моћи у савременом свету, и у исто време у главним цртама пратиле могућности Србије да са њима развије што квалитетније и узајамно прихватљиве односе.

Начелно опредељење званичне постоктобарске Србије ка приближавању и уласку у ЕУ, са једне стране представља жељу да се чланством у Унији оствари цивилизацијски и привредни интерес за „обједињавањем са Европом”. Са друге стране постоји низ препрека ка том путу, од којих је највеће свакако државотворна потреба очувања територијалног интегритета земље (Косово и Метохија), те вишедимензионална криза саме Уније и њена неспремност на даље ширење. У сваком случају ЕУ остаје као важан привредни субјект Србије са којим је потребно развијати интензивну и квалитетну сарадњу. Појединачно посматрано, највећи значај за Србију имају Немачка, као привредни и политички гигант Уније, и Француска, традиционална пријатељска земља. У том правцу је за Србију пожељније јачање њене привреде, подизање нивоа изграђености и функционисања институција, слободе медија, и изнад свега заштите територијалног и сваког другог интегритета, од начелне идеологизације уласка у ЕУ.

Русија је традиционално од свих великих сила била и остала, највише наклоњена српском интересу. Блискост два словенска и православна народа, историјско савезништво, дубоку су утемељени у свести широких народних маса Руса и Срба, што су у пракси морале да респектују увек и њихове владајуће елите. Савремена Русија кључно помаже Србији у одбрани њеног територијалног интегритета (Косово и Метохија), али и других српских питања (интегритет Републике Српске на пример).

Економска сарадња је развијена, чему доприноси и специјална повластица Србије за трговинску сарадњу са Русијом, што још ни изблиза није искоришћено. Енергетски споразум, и посебно изградња гасовода Јужни ток ојачава односе две земље. Перспективе тих односа су велике, имајући у виду руску заинтересованост за присуство на Балкану, и спремност да подржи егзистенцијалне српске интересе.

САД су још увек водећа планетарна сила, иако се светски поредак налази у процесу преласка од монополарног ка мултиполарном. Захваљујући елементима „тврде моћи”, Америка ће и у будућности бити у самом светском врху, мада је након краха неолибералног поретка посебно њена „мека моћ” озбиљно угрожена. Србија мора да респектује став САД, али у исто време да има свест да званични Вашингтон није посебно наклоњен српској опцији. У том правцу би било пожељно одржавати односе са САД у што повољнијем спектру, развијати их у оним областима у којима би то било могуће на обострано задовољство. Са друге стране, бити врло резервисан по питању увлачења Америке у важна стратешка питања земље, нарочито по питању унутрашње политике, уређења војске, медија и осталих важних процеса за националну независност земље.

Као светска сила у успону, са претензијама да постане и водећа, Кина постепено излази на планетарну сцену, за разлику од ранијих периода, када је била традиционално окренута геополитички Азији и Далеком истоку. До сада је Кина показала коректан однос, и чак благонаклоност према Србима. Могућности унапређења привредне сарадње, уз евентуалну подршку српским интересима у оквиру ОУН (питање Косова и Метохије), јесу фактори од интереса за Србију, када је у питању Кина. Уколико Србија остане неутрална држава, интерес Кине за посебан однос са њом добиће на значају.

Поред ових земаља српски фактор посебну пажњу треба да посвети земљама БРИК (БРИКС) у целини, имајући у виду њихов посебан значај због елемената „тврде моћи” са којима располажу и које ће посебно доћи до изражаја у следећим деценијама. Потом свету несврстаних које имају посебан значај у Генералној скупштини ОУН, али и значајно располажу природним ресурсима. Најзад ту су и земље региона, где посебан значај имају суседи. Најважније су традиционално Република Српска и Црна Гора, где се поред развијене привредне сарадње може доста тога урадити на културном повезивању српског народа.

Summary

The EU, Russia, the USA and China are four centres of power in the contemporary world, which are at the same time defined as “four pillars” in Serbia’s foreign policy strategy. As the strategy extends longer than the term of a government or political authorities the paper analyses the positions of these four centres of power in the contemporary world. At the same, it roughly observes Serbia’s possibilities to develop as quality as possible and mutually acceptable relations with them.

The principal orientation of the official post-October Serbia towards approximation and accession to the EU is a wish to achieve the civilisational and economic interest to “join Europe” by gaining Union membership, on one hand. On the other, there are numerous obstacles on that path of which the biggest is, certainly, the need to maintain the territorial integrity of the country (Kosovo and Metohija) as well as the multi-dimensional crisis of the Union itself and its unwillingness to further expand its borders. In any case, the EU remains the significant partner of Serbia with which it should develop intensive and quality co-operation. Observing each EU member country individually, Germany is the most important for Serbia as the economic and political giant of the Union as well as France as the traditionally friendly country. It is in that direction that Serbia should develop its economy, raise the level of building and functioning of its institutions, freedom of media and above all, protect the territorial and any other integrity from the principal ideologisation of its accession to the EU.

Out of all great powers, Russia has remained mostly friendly to the Serbian interests. The closeness of the two Slavic and Orthodox peoples and the historical alliance are deeply rooted in the consciousness of the broad masses of the Russian and Serbian peoples, to what in practice their ruling elites have always had to show respect. Contemporary Russia crucially helps Serbia in the defence of its territorial integrity (Kosovo and Metohija), this also including other Serbian issues (e.g. the integrity of the Republic of Srpska). The economic co-operation is developed, what is particularly supported by the special privileged trade agreement with Russia, which has not been used in the slightest. The Energy Agreement and especially building

of the South Stream pipeline will strengthen relations between the two countries. There are big prospects for the development of these relations, bearing in mind the Russian interests to be present in the Balkans and its willingness to support the existential Serbian interests.

The USA is still the leading world power, although the world order is in the process of transition from unipolar to multipolar. Owing to the elements of “hard power”, in the future, the USA will keep on being on the very top of the world, although after the collapse of the neoliberal order its “soft power” has particularly been endangered. Serbia must respect the position of the USA, but at the same time, it should be conscious of the fact that official Washington does not favour the Serbian option. It would be recommendable to keep the relations with the USA in a favourable spectrum as much as possible and develop them in the fields that should be beneficial for both parts. On the other hand, Serbia should take a reserved position concerning the involvement of the US in the strategic issues of the country, this especially including internal policy, army and media arrangement and other processes, which are important for the national independence of the country.

As the rising world power with the aspirations to become the leading one, China is gradually emerging on the world stage unlike the previous periods when it was geopolitically traditionally turned to Asia and the Far East. So far, China has acted correctly being even friendly with the Serbs. When this country is concerned, the opportunities for the improvement of economic co-operation with a possible support to the Serbian interests in the OUN (Kosovo and Metohija issue) are the factors that influence Serbia’s interests. If our country remains neutral, China will be even more interested in developing a special relationship with it.

Apart from these countries, Serbia should devote special attention to BRICS countries as a whole, taking into consideration their peculiar importance for the elements of “hard power” they possess, which will particularly become prominent in the forthcoming decades. Then, Serbia should pay attention to the non-aligned world for the special position it takes in the OUN General Assembly as well for the natural resources its members possess. Finally, the countries in the region are also included, while special focus should be put on the neighbours. The most important among them are the Republic of Srpska and Montenegro, where apart from the developed economic co-operation much can be done in establishing cultural relations among the Serbs.

Литература

Књиге, енциклопедије, зборници

- Антонић Слободан, *Елите, грађанство и слаба држава*, Службени гласник, Београд, 2006;
 - Бабурин Сергеј, *Свет империја*, територија државе и светски поредак, Пресинг, Београд 2009;
 - Бајец Јуриј, Јоксимовић Љиљана, *Савремени привредни системи*, Економски факултет, Београд, 1997;
 - Balibar Etienne, *L Europe L. Amerique la guerre, reflexions sur la meditation europeenne*, Editions la decouverte, Paris, 2003,
 - Baylis John, and Steve Smith, eds, *The Globalization of World Politics*, 2 ed, New York: Oxford University Press, 2002;
 - Boniface Pascal, *La France contre l'empire*, Robert Laffont, Paris, 2003;
 - Буха Алекса (избор и превод), *Европа или Америка*, о будућности Запада, Службени лист СЦГ, Београд, 2003;
 - Важдра Андрей, *Путь зла, Запад: матрица глобалной гегемонии*, АСТ, Астрель, Киев-Москва, 2006;
 - Валенштајн Имануел, *Geopolitics and Geoculture*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
 - Валенштајн Имануел, *Савремени светски систем*, Београд, 1997.
 - Видојевић Зоран, *Куда иде глобализација*, Филип Вишњић, Београд, 2005;
 - Вуковић Небојша, *Логика империје*, Николас Спајкман и савремена америчка геополитика, Конрас–Нација прес, Београд, 2007;
 - Говорухин Станислав *Велика криминална револуција – има ли Русија будућности*, Филип Вишњић, Београд 1995;
-

-
- Грчић Мирко Д, Слука Николај А, *Глобални градови*, Географски факултет Универзитета у Београду и Географски факултет МГУ „М. Б. Ломоносов“, Београд, 2006.
 - Давидовић Раде, *Регионална географија Европе*, Универзитет у Новом Саду, ПМФ, Нови Сад, 2004;
 - Данилченко В. М., *Глобализациј и образование в XX века*, Высшее образование сегодня, Москва, 2004;
 - Дел Вал Александар, *Исламизам и САД, завера против Европе*, Службени лист СРЈ; Београд, 1997;
 - Димитријевић Војин и Стојановић Радослав, *Међународни односи*, Службени лист СР Југославије, Београд, 2000;
 - Димитријевић Душко, *Реформа Савета безбедности ОУН*, ИМПП, Београд, 2009;
 - Dubois Pierre-Marie, *Les revolutions de couleur: enjeux et perspectives*, Direction Générale de l'Enseignement et de la Recherche, Filière Relations Internationales et Stratégique, Paris, 2009.
 - Дугин Александр, *Проект „Евразия“*, „Яуза“ Эксмо, Москва, 2004;
 - Дугин Александр, *Геополитика постмодерна*, времена новых империй очерки геополитики XXI века, издательство Амфора, Санкт-Петербург, 2007;
 - Duroselle Baptiste-Jean, *Histoire diplomatique de 1919. a nos jours*, Editions Dalloz, Paris 1993;
 - *Этноконфессиональные процессы в Беларуси и формирование патриотизма*, Национална академия наук Беларуси, Институт философии, ИООО „Право и экономика“, Минск, 2004;
 - *Geografique France*, Paris, 2005;
 - Јанев Игор, *УН и међународне финансијске и економске организације*, Институт за политичке студије, Београд, 2004;
 - Јањевић Милутин, *Спољна политика Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2007;
 - Живанов Сава, *Русија у време Јелџина*, ФПН, Београд 2003;
-

-
- Јељцин Борис, *Председнички маратон*, БМГ дипломатија, Београд 2002;
 - Капућински Ришард, *Империја*, Б 92, Београд 1997;
 - Кегли, Чарлс В. Р. Виткоф Јр и Јуџин Р, *Светска политика*, Тренд и трансформација, Центар за студије ЈЕ, ФПН и Дипломатска академија, Београд 2004;
 - Кенеди Пол, *Успон и пад великих сила*, ЦИД, Подгорица и Службени лист СРЈ Београд, 1997;
 - Кенеди Пол, *Припреме за XXI век*, Службени лист СРЈ, Београд, 1997;
 - Кисинџер Хенри, *Дипломатија*, I и II књига, Верзалпрес, Београд, 1997;
 - Кнежевић Милош (приређивач), *Време глобализације*, ДКСГ, Београд, 2003;
 - Кнежевић Милош, *Моћ Запада*, Мали Немо, Београд, 2004;
 - Кнежевић Милош, Буџак Горан, Петровић Драган, *Савремени председнички системи*, Институт за политичке студије, Београд, 2005;
 - Кремер Ули, *Нови НАТО, нови ратови*, Филип Вишњић, Београд, 2000;
 - Курјак Јелица, *Политичке промене у Русији 1990–1996*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2000;
 - International Energy Outlook 2009. DOE/EIA Washington, DC, 2009;
 - Леонард Дик, *Водич кроз Европску унију*, Народна књига Алфа, Београд, 2004;
 - Лушков Јуриј, *Обнављање историје – човечанство у XXI веку и будућност Русије*, Завет, Београд, 2003;
 - Лушков Јуриј, *Буђење Русије*, Филип Вишњић, Београд, 2008;
 - Мандер Цери и Голдсмит Едвард, *Глобализација*, аргументи против, Клио, Београд, 2003;
 - Манцер Егон, *Монополарни светски поредак, о социоекономској доминацији САД*, Досије, Београд, 2003;
 - Медведев Рој, *Путин, повратак Русије*, Компанија Новости, Београд, 2007;
-

-
- Милова Ј. В., (Под редакцией академика РАН) *История России*, I–III, Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, Москва, 2009;
 - Mendes-France Pierre, *Regard sur la V Reublique 1958–1978*, Entretiens avec Francois Lanzenberg, Fayard, Paris, 1983;
 - Милосављевић Славомир и Радосављевић Иван, *Основи методологије политичких наука*, Службени гласник, Београд, 2000;
 - Милошевић Ђорђе, *Русија на раскришћу*, Прометеј, Нови Сад, 2003;
 - Милошевић Зоран, *Русија на новом путу*, Завод за уџбенике и наставна средства, Ново Сарајево, 2005;
 - Милошевић Зоран, *Руско питање данас*, Институт за политичке студије, Београд, 2006;
 - Митровић Љубиша, *Ка култури мира на Балкану*, Центар за Балканске студије, Ниш, 2005;
 - Митровић Љубиша, *Савремене структурне промене и култура мира*, Филозофски факултет, Ниш, 2007;
 - *На ивици. Живети са глобалним капитализмом*, Зборник, приредили Вил Хатон и Ентони Гиденс, Плато, Београд, 2003;
 - Нарочница Наталија, *Русија и Руси у светској историји*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008;
 - Нешковић Слободан, *Безбедност и реформе у Србији*, Институт за политичке студије, Београд, 2006;
 - Новачић Александар, *Кина змајеви долазе*, Верзалпрес, Београд, 2002;
 - *Noutchie Nike Jackson, Civilisation de la Francofonie*, CLE international, 2003;
 - *Опита енциклопедија Лароусс*, Том 3, Географија и Историја, Вук Караџић, Београд, 1973;
 - Острогорски Василије, *Историја Византијског царства*; Београд 1995;
 - Петковић Ранко, *Двадесети век на Балкану, Версај, Јалта, Дејтон*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996;
-

-
- Петровић Драган, *Нови Устав и савремена Србија, у потрази за унутрашњим и спољнополитичким консензусом*, Институт за политичке студије, Београд, 2007;
 - Петровић Драган, *Демографска обележја савремене Русије*, Српско географско друштво, Београд, 2007;
 - Петровић Драган, *Русија на почетку XXI века – геополитичка анализа*, Прометеј – Нови Сад и Институт за политичке студије – Београд, Нови Сад, 2007;
 - Петровић Драган, *Савремени свет, 2006–2008*, анализе и коментари, Нова српска политичка мисао, Београд, 2008;
 - Петровић Драган, Николић Јасмина, *Српски народ и велике силе – културно историјски процеси*, Прометеј Нови Сад и Институт за политичке студије Београд, Нови Сад, 2008;
 - Петровић Драган, *Геополитика постсовјетског простора*, Прометеј Нови Сад, Институт за међународну политику и привреду Београд, Нови Сад, 2008;
 - Петровић Драган, Николић Горан, *Геополитика савремене Украјине*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009;
 - Петровић Драган, Анђелковић Драгомир, Николић Горан, *Геополитика Закавказја*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010;
 - Петровић Драгаган, *Председнички избори у Украјини 2010*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010;
 - Петровић Драган, *Русија и Европа*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010;
 - Петровић Драган, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, Пешић и синови, Култура полиса, Београд, 2010;
 - Пол Џонсон, *Историја америчког народа*, Књига комерц, Београд, 2003;
 - Поповић Васиљ, *Источно питање*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996;
 - Поповић Никола, *Србија и царска Русија*, Службени лист СРЈ, Београд, 1994;
-

-
- Примаков Јевгениј, *Осам месеци плус*, Документ Атеље „М“, Београд, 2003;
 - Пудар Момчило, *Америка против себе и света*, Филип Вишњић, Београд, 2007;
 - Ракочевевић Живојин, *Геополитичко финансијски лавиринт, прилог критички англосаксонске геополитике*, Самиздат сору right, Београд, 2001;
 - Рак Павле, *Националистичка интернационала*, Београд, 2002;
 - Рамоне Игнацио, *Геополитика хаоса*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1998;
 - Ром В. Я Дронов В. П., *Географія России, население и хозяйство*, издателский дом „Дрофа“, Москва, 1995;
 - Rousset Marc, *La nouvelle Europe: Paris–Berlin–Moscou*, Le continent paneuropeen face au choc des civilisations, P Godefroy de Bouillon, Paris, 2009;
 - Sabine Ficher, Rosaria Pauglisi, Katarina Wolczuk, Pavel Wolowski, *Ukraine quo Vadis?* Institute for security studies, European Union, Paris, 2008;
 - Сакан Момчило, *Методологија науке*, НУБЛ, Бања Лука, 2008;
 - Секуловић Ана, *Савремена економија Русије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005;
 - Секуловић Ана, *Регионална економија Русије*, са практикумом, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд, 2007;
 - Симић Драган, *Поредок света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999;
 - Симић Драган, *Наука о безбедности*, Факултет политичких наука, Београд, 2001;
 - Симић Предраг, *Кина, кратка историја*, НЕА, Београд, 2004;
 - Soljenitsyne Alexandre, *Le problème russe a la fin du XX siècle*, Fayard, Paris, 1994;
 - Солжењџин Александар, *Русија у провалији*, Верзалпрес 1997;
 - Сорош Џорџ, *Критика глобалног капитализма*, Б 92, Београд, 2000;
-

-
- Soros George, *George Soros on Globalization*, New York, Public Affairs, 2002;
 - Софронијевић Милорад, *Срби и Немци*, Нова светлост, Крагујевац, 2003;
 - SOCDs. Census Data: Output for New York, 2001;
 - Ставријанос Лефтен, *Балкан после 1453. године*, Екулибриум, Београд, 2005;
 - Stern Jessuca *The Ultimate Terrorsts*, Harvard University Press 1999;
 - Thierry de Montbrial, *Quinze ans qui boulevarserent le mond, de Berlin a Bagdad*, Dunod, Paris, 2003;
 - Успенски Фјодор, *Источно питање*, Службени лист СРЈ, Београд, 2003;
 - Фуше Мишел, *Европска политика*, Стубови културе, Београд, 2000;
 - Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација*, Службени лист Југославије, Београд, 1998;
 - Carrere Hélène D’encausse, *Victorieuse Russis*, de l Academie francaise, Fayard, Paris, 1992;
 - А.Л. Чепалыга, Г. И. Чепалыга, *Регионы России*, Справочник, Издательско-торговая корпорация „Дашков и К“, Москва, 2004;
 - Чомски Ноам, *Хегемонија или опстанак*, америчке тежње за глобалном доминацијом, наклада Лијевак, Загреб, 2004;
 - Штиглиц Џозеф, *Противречности глобализације*, поглавље „Зашто смо изгубили Русију“, Београд, 2001;
 - *World Energy Outlook*, International Energy Agency, Paris, 2009;
-

Чланци (и поглавља) у зборницима и научним
и стручним часописима

- Allison Roy, „Russian security engagement with the European Union”, in: Roy Allison, Margot Light and Stephen White, *Putin’s Russia and the Enlarged Europe*;
- Бабић Благоје, „Односи Кине и ЕУ: геоекономска осовина у развоју“, Међународни проблеми, Београд, број 3, 2010;
- Байков Назип, „Нефть и газ в мире. Год 2030“, Международная жизнь, Москва, н. 4, 2010;
- Безопасность – в единстве, Организация договора о коллективной безопасности, Москва 2009;
- Beichelt Timm, “Autocracy and Democracy in Belarus, Russia and Ukraine”, *Democratization*, Vol.11, No. 5, December 2004, pp.113–132;
- Бжежински Збигњев у „Америка у дилемама“, Национални интерес, часопис за национална и државна питања, Институт за политичке студије, II 2006, пренето из Los Angeles Times од 11. октобра 2005, Београд;
- Бородин Павел, государственный секретарь Союзного государства Белоруссии и России, «О чем молчит пресса..», Международная жизнь, н. 4, 2010, Москва, стр. 20–27;
- *Водич кроз партнерство за мир*, Исак фонд, Београд, 2007;
- Гачић Јасмина, Ђорђевић Ивица, „Интеграција Србије у нову архитектуру трансатлантске безбедности“, у Зборнику радова са скупа *Нова архитектура европске безбедности – шансе за Србију*, Београд, 2010, стр. 71–79;
- Gnesotto Nicole, *Eu Security and Defence Policy, The First five years, 1999–2004*, Cyril Foster Lecture, Oxford, 2008. Council of the EU;
- Emerson Michael, Tassinari Fabrizio and Vahl Marius, “Thinking ahead for Europe A New Agreement between the EU and Russia: Why, what and when?”, *CEPS Policy Brief*, No. 103, 2006;
- Глеб Ивашенцов, „Наш партнер Индия“, Международны жизнь, бр. 4, 2010, Москва, стр. 57–67.

-
- Каменнов Павел, „Китай: принципы активной обороны“, *Международная жизнь*, н. 4, 2010, Москва, стр. 40–56;
 - Каспэ Святослав, „Постсоветские нации в саду расходящихся тропок“, *Россия в глобальной политике, при участии Foreign affairs*, том 7, Н 6, ноябр-деакбрь 2009, стр. 154–163;
 - Klare Michael, „Obamas China-Syndrom, Blatter fur deutsche und internationale Politik, 1–2012, pp. 35–36.
 - Кисинцер Хенри, „Европа у антиамериканизму“, у: *Ка царству добра или апокалипси?*, Филип Вишњић, Београд, 2003;
 - Lieven Anatol, „Etats-Unis / Pakistan: la relation à haut risque, Politique étrangère, 3–2011, pp. 601–616.
 - Лобер Владимир, Скрипченко Ольга „Партнерство России и НАТО, реальность и перпективы“, *Безопасность Евразии*, бр. 4, 2001, Москва, стр. 469–480;
 - Лопандић Душко, „Европска унија у новом међународном окружењу“, *Међународни проблеми*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008;
 - “Medium-term Strategy for Development of Relations between the Russian Federation and the European Union (2000–2010)”, presented by the Russian side at the EU–Russia Summit in Helsinki on 22 October 1999, Internet, <http://presidency.finland.fi/Netcomm/news/showarticle1610.html>.
 - Орлић Д., „Операционализација безбедносне политике Европске уније“, *Међународни проблеми*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2006;
 - Паолини Маргерита, „НАТО пакт на Истоку“, у: *Русија у игри*, Лимес плус, Хеспериа, 1, 2005, стр. 143–160;
 - Петровић Драган, *Русија и Европа» (I)*, Свеске, број 78, октобар 2005, Мали Немо, Панчево, стр. 153–167.
 - Петровић Драган, „Русија и Европа“ (II), Свеске, број 79, јануар 2006, Мали Немо, Панчево;
 - Rasizade Alex, „Of Putin revanch“, *Contemporary rewiew, The historic signifance*, volume 288, summer 2006, str. 137–156;
-

-
- Raquel Freire Maria, “Two unequal partners: the EU and its Russian neighbor”, in: André Barrinha (ed.) *Towards a Global Dimension: EU’s Conflict Management in the Neighborhood and Beyond*, Fundação Friedrich Ebert, Lisboa, 2008;
 - Cheng-feng Shih and Mumin Chen, “Taiwanese identity and the memories of 2–28: A case for political reconciliation”, *Asian Perspective*, Vol 34, No 4, 2010, pp. 85–114.
 - Црномарковић Јасмина, „Спољнотрговинска робна размена Србије 1989–2009“, „Трендови“, септембар 2010;
 - Шербаков Максим, „Сумма кризисов“, *Россия в глобалной политике, при участии Foreign affairs*, том 7, Н 6, ноябр–декабрь 2009, стр. 100–115;
 - Wallerstein Immanuel, “Northeast Asia in the multipolar World-system”, *Asian Perspective*, Vol 34, No 4, 2010, pp. 191–205.
-

Белешка о аутору

Др Драган Петровић (Београд 1964), дипломирао је на четири факултета у оквиру државног Универзитета у Београду, на којима је претходно паралелно студирао и то: на Економском (1999), на Социологији (2000), на Историји (2000) и на Политичким наукама (2002). Завршио је Постдипломске студије на Географском факултету у Београду, на одсеку Економска географија и одбранио магистарску тезу „Развој и размештај индустрије Београда у XIX и XX веку” 2003. године. Завршио је Постдипломске студије на Факултету политичких наука у Београду, одсек Међународни односи и одбранио је магистарску тезу „Француско – југословенски односи у време Алжирског рата 1952–1964.” 2008. године. Докторирао је на Природно математичком факултету у Новом Саду, област Политичка географија 2007. године са темом дисертације „Русија на почетку XXI века – геополитичка анализа”. Стално је запослен у Институту за међународну политику и привреду у Београду, као Виши научни – сарадник, где се поред целине међународних односа бави посебно Русијом и постсовјетским простором као примарном облашћу, а потом и Француском. Пре тога више година радио у Институту за политичке студије где се бавио политичким системом (домаћим и међународним), међународним политичким односима и политичком, економском и културном историјом.

Био је коаутор више од двадесет међународних научних зборника, а објавио је и преко шездесет научних и стручних радова у домаћим научним часописима. Аутор је и дванаест лексикографских енциклопедијских одредница. До сада је објавио двадесет пет књига, од чега двадесет четири науке – монографије и једну збирку стручних чланака (шеснаест као самосталан аутор и девет као коаутор са по још једним или два аутора). То су: „Демократска модернизација у Србији”, (2005) коаутор, издавач Институт за политичке студије; „Савремени председнички системи”, (2005) коаутор, издавач ИПС; „Заједничка

држава Србије и Црне Горе”, (2006), коаутор, издавач ИПС; „Културна политика француско – југословенских односа 1949–1959.”, (2006.), издавач ИПС; „Историју индустрије Београда”, развој и размештај индустрије Београда у XIX и XX веку, у две књиге (први том до 1941. и други до 2006.) у издању Српског географског друштва (2006); „Нови Устав и савремена Србија”, (2007), издавач ИПС; „Демографска обележја савремене Русије”. (2007.), издавач Српско географско друштво; „Промене политичког система Србије”, (2007.), коаутор, издавач Хектор принт; „Русија на почетку XXI века” (2007.), издавачи Прометеј из Новог Сада и Институт за политичке студије из Београда; „Српске политичке странке”, (2007.) издавач ИПС; „Савремени свет 2006–2008.”, збирку стручних радова из међународних односа, издавач Нова српска политичка мисао (2008); „Српски народ и велике силе – културно историјски процеси”, коаутор, чији је издавач Прометеј из Новог Сада у суиздаваштву са Институтом за политичке студије (2008.); „Геополитика постсовјетског простора” у издању Прометеја из Новог Сада и Института за међународну политику и привреду из Београда (2008); „Француско – југословенски односи у време Алжирског рата 1952–1964”, у издаваштву Института за међународну политику и привреду (2009.); „Геополитика савремене Украјине”, коаутор, у издаваштву Института за међународну политику и привреду (2009.); „Геополитика Закавказја” коаутор, издавач Институт за међународну политику и привреду ИМПП, (2010); „Председнички избори у Украјини 2010”, издавач ИМПП (2010); „Српске политичке странке”, друго допуњено и проширено издање, издавачи Култура полиса и Хектор принт (2010); „Дунавска стратегија од визије до остварења”, коаутор, издавач ИМПП (2010); „Русија и Европа”, издавач ИМПП (2010); „Интеграциони процеси на постсовјетском простору”, издавачи Пешић и синови и Култура полиса (2010); „Ка мултиполарном светском поретку”, издавачи Пешић и синови и Центар за међународне односе (2010); „Француско-српски односи 1800–2010” у издаваштву ИМПП.(2011), „Француска на раскршћу”, издавачи ИМПП и Центар за развој међународне сарадње, 2011; „Стубови спољне политике Србије, ЕУ, САД, Русија, Кина“, коаутор, ИМПП, 2012. је Петровићева двадесет пета књига. У припреми за штампу су научне монографије „Геополитика Средоземља“ и „Геополитика Француске“ у издаваштву ИМПП.

Ангажован је на изради велике енциклопедије српског народа пројекта САНУ, део привредна историја, где је члан редакције и аутор већег броја одредница. Подпредседник је Друштва за привредну историју Србије. Члан је научног савета међународног научног часописа „Међународни проблеми“ и издавачког савета научно-издавачке куће „Култура полиса“. Члан је уредништва научног часописа „Међународна политика“ и стручног часописа „Ревија за безбедност“. Говори француски језик, а користи се енглеским и руским. Ожењен је живи и ради у Београду.

www.petrovicdragan.com

Индекс личности

А

Аденауер Конард,
бивши канцелар Западне Немачке
– 24.

Азаров Никола,
високи функционер Партије региона и
председник владе Украјине од марта
2010. – 53.

Б

Бајру Франсоа,
француски политичар, лидер странке
политичког центра – 28.

Блер Тони,
британски политичар, бивши
премијер – 31.

Бжежински Збигњев,
амерички политиколог и политичар –
34.

Бријан Аристид,
француски политичар Треће
републике – 23.

Буш Џорџ (млађи),
председник САД 2000–2008. – 76.

В

Валенштајн Емануел,
савремени социолог, творац теорије
савременог светског система – 111.

Ведрин Ибер,
француски политичар, дипломата,
бивши министар спољних послова
– 86.

Д

Де Вилпен Доменик,
француски политичар, бивши
председник владе – 28.

Де Гол Шарл,
француски председник 1958–1969
– 24.

Денг Сјаопинг,
кинески политичар – 97.

Димитријевић Душко,
српски правник у области
међународних односа – 16.

Ђ

Ђингао Ху,
кинески председник – 146.

Ђукановић Мило,
политичар у Црној Гори, бивши
председник и премијер – 13.

З

Зелик Роберт,
председник Светске банке – 143.

И

Идн Ентони,
британски политичар, конзервативац,
био на функцији министра спољних
послова уочи Другог светског рата
и на месту премијера средином
педесетих година – 31.

Ј

Јанукович Виктор,
лидер Партије региона, више пута
премијер, председник Украјине од
2010. – 48.

Јељцин Борис,
председник Русије током деведесетих
година XX века – 40.

Јушченко Виктор,
лидер странке „Наша Украјина” и
председник државе Украјине 2005.
–2010. – 48.

К

Качински Лех и Јарослав,
пољски политичари, браћа – 85.

Кенеди Пол,
амерички историчар и политиколог
– 11.

Кисинџер Хенри,
амерички политиколог и политичар
– 86.

Клинтон Бил,
амерички политичар, бивши
председник – 93.

Кол Хелмут,
немачки политичар, бивши канцелар
– 36.

Кушнер Бернар,
француски политичар и лекар – 28.

Л

Ле Пен,
француски политичар, лидер
Националног фронта – 28.

Ле Пен Марин,
нова лидерка Националног фронта
– 30.

Литвин Владимир,
украјински политичар, лидер
партијског савеза Блок Литвина – 82.

Литвиненко,
бивши обавештајац, пореклом Рус,
– 58.

Лукашенко Александар,
председник Белорусије – 53.

Лула де Силва Инјасио,
председник Бразила – 146.

М

Макмилан Харолд,
бивши британски премијер, лабуриста
– 31.

Манмохан Синг,
председник Индије – 146.

Мао Це Тунг,
бивши кинески председник и
комунистички лидер – 97.

Медведев Дмитриј,
политичар, председник Русије
од 2008. – 45.

Мејџор Џон,
британски политичар, конзервативац,
бивши премијер – 31.

Меркел Ангела,
канцелар Немачке од 2005, лидер
блока конзервативаца – 27.

Митеран Франсоа, председник
Француске 1981–1995. социјалиста –
30.

Н

Николић Горан,
српски економиста – 146.

О

Оланд Франсоа,
један од лидера левице у Француској
– 30.

Орби Марти,
француска политичарка, лидер левице
– 28.

П

Помпиду Жорж,
француски политичар, председник
републике 1969–1973. – 24.

Примаков Јевгениј,
руски политичар, бивши премијер
– 43.

Путин Владимир,
председник Русије у периоду 2000.
до 2009 и поново од 2012. и премијер
током 1999, и поново од 2009. – 41.

Р

Рамоне Игнацио,
уредник париског месечника Монд
дипломатик, шпанског порекла – 75.

Рокфелер,
америчка породица, капиталиста – 93.

С

Сакашвили Михаил,
председник Грузије од 2003. – 52.

Саркози Никола,
председник Француске од 2007. – 28.

Симић Предраг,
српски политиколог у области
међународних односа – 81.

Сорош Џорџ,
амерички капиталиста – 93.

Стерн Џесика,
амерички политиколог – 89.

Сун Ци, кинески древни мислилац
– 76.

Т

Тачер Маргарет,
британска политичарка, бивши
премијер – 31.

Тимошенко Јулија,
лидер Блока Јулије Тимошенко и
више пута премијер Украјине,
председнички кандидат 2010. – 82.

Ф

Филон Франсоа,
француски премијер, деголиста – 28.

Х

Хантингтон Самјуел, амерички
политиколог – 79.

Ш

Шредер Герхард,
немачки политичар, бивши лидер
Социјалдемократске странке и
канцелар крајем деведесетих и
почетком прве деценије 21 века – 36.

Други део

Др Драган Ђукановић

„Четири стуба“
спољне политике Србије
– једно виђење

Садржај

„ЧЕТИРИ СТУБА” СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ СРБИЈЕ – ЈЕДНО ВИЂЕЊЕ (II ДЕО)

I) СРБИЈА И ВЕЛИКЕ СИЛЕ: ИСТОРИЈСКА ПОЗАДИНА	183
II) НАСТАНАК И ЕВОЛУЦИЈА КОНЦЕПЦИЈЕ „ЧЕТИРИ СТУБА” СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ СРБИЈЕ	187
1. Србија и Сједињене Америчке Државе	194
2. Србија и Европска унија – стратешки циљ или транзициона заблуда?	198
3. Србија и Руска Федерација: могућности немогућег блиског партнерства	202
4. Србија и НР Кина – могућности унапређења односа	206
5. Однос Србије према осталим кључним чиниоцима савремене међународне заједнице и регионална сарадња	207
а) Србија и НАТО	208
б) Учесће Србије у међународним организацијама и форумима	210
в) Јачање билатералних односа са водећим државама у Европи, Азији и Јужној Америци	210
г) Србија и државе југоистока Европе – нове тенденције	211
д) Мултилатерална сарадња држава Југоисточне Европе и положај Србије	213

<i>ђ) Србија и Покрет несврстаних: ка успешнијој сарадњи</i>	215
III) МЕЂУНАРОДНИ ЕКОНОМСКИ СТАТУС СРБИЈЕ	219
IV) СРБИЈА ПРЕД СТАЛНИМ СПОЉНОПОЛИТИЧКИМ ИЗАЗОВИМА – ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	225
БИБЛИОГРАФИЈА	228

I – СРБИЈА И ВЕЛИКЕ СИЛЕ: ИСТОРИЈСКА ПОЗАДИНА

Одређивање односа Србије према великим силама у периоду након Првог српског устанка (1804) увек је оптерећивало њен спољно-политички положај.¹ У првом временском раздобљу Србија се опредељивала између сталних утицаја Царевине Русије и Аустро Угарске, док је након окончања Првог светског рата (1918) био евидентан ојачан утицај Француске и Немачке. По окончању Другог светског рата, некадашња Југославија је представљала својеврсни еквилибријум између Источног блока, тј. држава окупљених око некадашњег Совјетског Савеза, са једне стране, и држава Западне Европе и Сједињених Америчких Држава са друге стране.²

После окончања хладног рата између Истока и Запада уследило је и редефинисање центара глобалне моћи. У региону Југоисточне Европе у међувремену постала је евидентна доминација Европске уније и Сједињених Америчких Држава.³ Са друге стране, Руска Федерација покушава да на одређени начин ојача утицај у региону пре свега захваљујући властитим енергетским ресурсима.⁴ У оквиру Европске

¹ Видети: Душко Лопандић, *Послужити своје драгом отечеству: из историје дипломатије Србије 1804-1914*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 25–149.; Велибор Гавранов и Момир Стојковић, *Међународни односи и спољна политика Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1972, стр. 240–249.; Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић и Драган Живоји-новић (урс), *Спољна политика Србије: стратегије и документа*, Европски покрет у Србији, БТД, Београд, 2011, стр. 67–328.

² Велибор Гавранов и Момир Стојковић, *Међународни односи и спољна политика Југославије*, оп. цит., стр. 89–116, 147–236.

³ Драган Ђукановић и Дејан Гајић, „Европска унија и проширење на Западни Балкан”, у: Драган Ђукановић и Сандро Кнезовић (урс), *Србија и регионална сарадња*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010, стр. 49–62.; Александра Јоксимовић, *Србија и САД: билатерални односи у транзицији*, Чигоја, Београд, 2007; Живорад Ковачевић, *Америка и распад Југославије*, Филип Вишњић, Факултет политичких наука, Београд, 2007.

⁴ Милан Симурдић, „Руска енергетска политика и Балкан”, ISAC фонд, Београд, 14.07.2006, стр. 1–6, Извор: Internet, <http://www.isac-fund.org/download/06-Milan%20Simurdic%20-%20Ruska%20energetska%20politika%20i%20Balkan.pdf>.

уније, постепено се издиференцирала и улога Савезне Републике Немачке као водеће државе у овој међународној организацији.⁵

И данас, Србија се налази пред сталним избором стратешког партнерства са водећим актерима савремене међународне заједнице. Њена доминантна одређеност за чланство у Европској унији оставља веома мало простора за интензивирање односа са Руском Федерацијом и Народном Републиком Кином,⁶ као и осталим глобалним актерима чија снага постепено јача – Бразил и Индија. Исто се односи и на јачање односа Србије са Покретом несврстаних, чији је један од оснивача била некадашња Југославија.⁷

Србија се, дакле, налази у окружењу држава које су већ чланице Европске уније (Бугарска, Мађарска и Румунија), као и држава које ће ускоро постати чланице ове организације (Хрватска).⁸ То само додатно сужава њен маневарски простор да властите спољнополитичке позиције утврђује изван одређеног евроатлантског *mainstreama*. У том смислу се може говорити и о потенцијалном чланству Србије у Северноатлантском савезу (НАТО).⁹ Зато је за очекивање да ће током ове деценије Србија у потпуности бити окружена државама чланицама Северноатлантског савеза, што би додатно сузило простор за тражење нових спољнополитичких алтернатива.

Савремена политичка, економска и безбедносна архитектура југоистока Европе би се стога суштински заокружила евидентном доминацијом Сједињених Америчких Држава и Европске уније. Овим се може

⁵ Ulrike Guérot, „Germany and Europe: New Deal or Déjà Vu?”, *Notre Europe*, Studies and Reswearch No. 55, 2006, pp. 1–26.

⁶ Видети: Жарко Петровић, „Русија – чист рачун”, у: Боривој Ердџан (уредник), *Свет и Србија*, Форум за међународне односе Европског покрета у Србији, Београд, 2010, стр. 35–38.

⁷ Видети: Драган Ђукановић, Новичић Жаклина, „The Position of the Non-Aligned Movement in the Current Foreign Policy of Serbia”, *The Review of International Affairs*, Vol. LXII, No. 1142, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, April–June 2011, pp. 36–42.

⁸ На референдуму о приступању Европској унији, који је био одржан 22. јануара 2012. године, 66% грађана Хрватске се одлучило за, а око 33% против уласка у Унију.

⁹ Ватрослав Векарић, „Да ли је одржива војна неутралност Србије”, *Европске свеске*, мај 2009, број 6, година II, Београд, стр. 8–9.

оправдати и постепено одустајање српске политичке елите од пројекта званог „четири стуба” спољне политике.¹⁰ Иако је овај концепт почивао на избалансираним и еквивалентним односима Србије према Вашингтону, Бриселу, Москви и Пекингу, очито је да економски параметри показују неопходност додатног везивања Републике Србије за Европску унију.¹¹ Наравно, треба имати на уму и бројне проблеме који оптерећују Унију у овом тренутку. То су на првом месту економска криза, али и недовољно развијени институционални аранжмани који би ојачали њену унутрашњу кохезију.¹² Зато ће и Србија, као и већина држава Западног Балкана, и у наредном периоду остати доминантно ослоњена на Европску унију у властитој спољнополитичкој перцепцији и поред извесног „замора” Брисела од нових проширења Уније и својеврсне оптерећености домаће јавности дугом транзицијом и њеним бројним противуречностима. Ово показују и најновија истраживања јавног мњења у Србији према којима се број грађана који подржавају чланство земље у Унији готово изједначио са онима који су против.¹³

¹⁰ На Амбасадорској конференцији, која се традиционално организује почетком године у Београду, а ове године је одржана 16. јануара, председник Србије, Борис Тадић по први пут није поменуо „четири стуба” спољне политике. Л. Валтнер, „Тадић ни речи о 'четири стуба'”, *Данас*, Београд, 16. јануар 2012, Интернет, http://www.danas.rs/danasrs/politika/tadic_ni_reci_o_cetiri_stuba.56.html?news_id=232099, 14/01/2012.

¹¹ З. М., „ЕУ највећи економски партнер и донатор”, *Нови магазин*, Београд, Интернет, <http://www.novimagazin.rs/ekonomija/eu-najveci-ekonomski-partner-i-donator>, 15/01/2012.

¹² Видети више у: Душко Лопандић, „'Еврокриза' и будућност Европске уније”, *Међународна политика*, број 1144, год. LXII, Београд, 2012, стр. 5–18.

¹³ Према истраживању јавног мњења у Србији, које је представљено половином јануара 2012. године тек 51% грађана земље подржава процес придруживања Европској унији. Ово истраживање је на конференцији за новинаре представила Милица Делевић, директорка Канцеларије за европске интеграције. Видети више у: „Potpora pristupu Srbije Europskoj uniji i dalje u padu”, *Nacional*, Zagreb, 13. januar/siječanj 2012, Internet, <http://www.nacional.hr/clanak/123291/potpورا-pristupu-srbije-eu-i-dalje-u-padu>, 17/01/2012.

II – НАСТАНАК И ЕВОЛУЦИЈА КОНЦЕПЦИЈЕ „ЧЕТИРИ СТУБА“ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ СРБИЈЕ

Полазећи од чињенице да Србија, као релативно мала држава не може инсистирати на ојачаној улози у глобалним оквирима, концепција о „четири стуба“ спољне политике, која се постепено развијала од 2007. године, дугорочно неће бити одржива.¹⁴ Наиме, наведена концепција почива на неопходности избалансираних односа између Србије, са једне стране, те Сједињених Америчких Држава, Европске уније и Руске Федерације (а нешто касније и Народне Републике Кине). Поред наведених „стубова“ Србија је, у међувремену, нудила и стратешка партнерства са бројним другим државама – Француској, Италији, Турској, Азербејџану, итд. До данас су закључени споразуми о партнерству са Народном Републиком Кином, Италијом, Француском, а очекује се потписивање сличног споразума са Руском Федерацијом.

Мора се нагласити и чињеница, да за разлику од већине држава чланица Европске уније, али и региона Западног Балкана, Србија нема јасно конципирану спољнополитичку стратегију, што оставља могућност носиоцима политичке власти да с времена на време редефинишу и преформулишу приоритете и задатке на спољнополитичком плану. На овај начин се носиоци спољнополитичких активности земље ослањају на свакодневну процену међународних околности и прилика, а мање на суштинско и стратешко позиционирање земље у регионалним, европским и глобалним оквирима.

Имајући у виду досадашња искуства држава Источне и Централне Европе током процеса придруживања Европској унији треба нагласити да су поступно мењана и њихова спољнополитичка опредељења, као и

¹⁴ Видети: Слободан Јанковић и Саша Гајић, „Четири стуба српске спољне политике или шта ту не ваља”, *Нови Стандард*, Београд, 12. јануар 2012, Интернет: <http://www.standard.rs/sasa-gajic-slobodan-jankovic-cetiri-stubasrpske-spoljne-politike-ili-sta-tu-ne-valja.html>.; Драган Ђукановић и Ивона Лађевац, „Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије”, *Међународни проблеми*, година LXI, број 3, Београд, 2009, стр. 343–364.

институционално везивање њихових спољних политика за бриселску администрацију. Након јачања Заједничке спољне и безбедносне политике Европске уније (*Common Foreign and Security Policy – CFSP*), државе чланице су се сагласиле да већину својих спољнополитичких активности ускладе са овим инструментом. И Србија се у складу са Споразумом о стабилизацији и придруживању обавезала на неопходност додатне хармонизације своје спољне политике са Европском унијом.¹⁵ Зато ће и у перспективи маневарски простор за „аутохтону” спољну политику Србије, након евентуалног придруживања ове земље Унији, бити додатно сужен. Посебан акценат зато треба ставити и на чињеницу да ће се у наредном периоду додатно ојачати механизми сарадње унутар Европске уније, са посебним акцентом на Заједничку спољну и безбедносну политику.

Кључни проблем у односима Србије према Сједињеним Америчким Државама и Европској унији остаје статус Косова, односно чињеница да су САД, као и већина држава чланица Уније признале унилатерално проглашену независност јужне српске покрајине 2008. године.¹⁶ Зато и покушаји званичне Србије да ојачају властити положај у процесу који се назива „одбрана Косова и Метохије мирним и дипломатским средствима” постепено слаби. После неповољног саветодавног мишљења Међународног суда правде у вези са једностраним проглашењем косовске независности (22. јул 2010),¹⁷ као и осталих неуспелих дипломатских иницијатива Србије можемо уочити да САД и ЕУ инсистирају на успешном окончању преговора о такозваним техничким питањима између власти у Београду и Приштини (започетим марта 2011).

¹⁵ „Споразум о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране”, 29. април 2008, Интернет, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/ssp_prevod_sa_anexima.pdf, 20/01/2012.

¹⁶ Александра Јоксимовић, „Односи Србије и САД у процесу једностраног проглашења независности Косова”, у: Драган Ђукановић, *Савремени међународни изазови*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 119–52.

¹⁷ „Одломци из Саветодавног мишљења Међународног суда правде”, РТВ Б92, 22. јул 2010. године, http://f1.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=347781&start=40, 15/01/2012.

Међутим, јасно је да ће се постизање конкретних договора око најосетљивијих питања прилично пролонгирати имајући у виду и нестабилност на северу Косова,¹⁸ које је доминантно настањено Србима, као и екстремне акције покрета „Самоопредељење”, који блокира слободно кретање људи, услуга и роба на административним прилазима између централне Србије и Косова.¹⁹

Треба нагласити и чињеницу да је постојећа економска криза у Европској унији допринела да се унутар ње стварају својеврсни нови блокови држава. У овом тренутку свакако је битно партнерство између Савезне Републике Немачке и Француске, које покушава да увођењем нових економских и политичких мера поспешити санирање последица економске кризе.²⁰ Са друге стране, државе тзв. Нове Европе, односно државе Централне и Источне Европе налазе се обухваћене израженом и дубоком кризом без радикалних и адекватних одговора на исту. Такође, државе Западног Балкана суочавају се са проблемима унутрашње демократске, политичке и економске консолидације са бројним међуетничким тензијама. То може допринети новим нестабилностима у региону који дуже од деценије покушава да се стабилизује и у потпуности интегрише у Европску унију. Оне се посебно односе на Босну и Херцеговину, где јача и расте међуетничка дистанца између три конститутивна народа (Бошњака, Хрвата и Срба), у северним крајевима Косова, као и на подручјима Македоније у којима доминира албанско становништво.

Реално увиђање статуса малих држава у савременим глобалним и регионалним процесима, и с тим у вези адекватно дефинисање спољно-политичких приоритета, циљева и задатака, подразумева одсуство било каквих нереалних представа и осећаја властите величине. Ово потврђују

¹⁸ „Захтеви Срба са севера Косова”, РТВ Б92, 30. август 2011, Интернет, http://f1.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=347781&start=10, 15/01/2012.

¹⁹ Amra Zejneli, „Самоопредељење обећава мир, Таџи позива на дијалог”, Radio Slobodna Evropa, Balkanski servis, Prag, 18. јануар/сљебан 2012, Интернет, http://www.slobodnaevropa.org/content/smoopredeljenje_ne_odusaje_thaqi_poziva_na_dijalog/24455988.html, 15/02/2012.

²⁰ “Germany and France ‘discuss plans for EU overhaul’”, The Telegraph, November 10, 2011, <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/8880555/Germany-and-France-discuss-plans-for-EU-overhaul.html>.

и раздобља прогреса Србије током протекла два века, кад су партнерства са јаким савезницима, односно међународним партнерима дала евидентне резултате.²¹ Зато је избор стратешког, тј. стратешких партнера Србије још увек актуелно питање.²² Оно представља својеврстан ход по „танкој жици”, где и најмањи погрешан корак може оставити озбиљне и несагледиве последице. У овом дефинисању приоритета у односу према великим силама свакако најзначајнији циљ треба да представља испуњавање интереса државе Србије, а не доминација колективних представа о архи(не)пријатељима који су везани за поједине периоде савремене историје земље.²³ Такође, Србија треба да у потпуности искористи властити балкански, подунавски и средњоевропски положај како би осигурала што повољнију спољнополитичку позицију у регији, Европи и свету. У том контексту битна је и афирмативна и проактивна политика Србије према својим сународницима у окружењу, која не би представљала отежавајућу околност за унутрашње прилике у тим државама. Ово се превасходно односи на Црну Гору, где још увек није адекватно регулисан статус етничких Срба у свим сферама друштвеног живота. Међутим, ово питање се уз постојање добре воље власти у Подгорици и Београду може успешно решити, поштујући постојећи грађански уставни поредак Црне Горе. Србија би требало да покаже и кооперативност и добру вољу приликом решавања отворених питања са Хрватском и Босном и Херцеговином. Проактивна и конструктивна улога Србије у Босни и Херцеговини би требало да подразумева смањење подршке снагама које се залажу за дисолуцију Босне и Херцеговине и то на начелима поштовања основних „тековина” Дејтонског мировног споразума (конститутивност Срба, Бошњака и Хрвата, двоентитетска

²¹ Србија је успела у Првом и Другом светском рату, захваљујући сарадњи са савезницима, да оствари своје националне циљеве. У Другом светском рату некадашња Југославија је захваљујући сарадњи са Великом Британијом успела да афирмише властити партизански антифашистички покрет и да оснажи своју међународну позицију.

²² Драган Ђукановић и Драган Живојиновић, „Стратешка партнерства Србије”, *Годишњак ФПН*, број 6, Београд, децембар 2011, стр. 299–312.

²³ У доминантним сферама српске јавности постоје бројне предрасуде у вези са водећим спољнополитичким актерима. Са једне стране се пренаглашава историјска присност и етничка блискост са појединим државама, док се, са друге стране, јављају предрасуде о извесној угрожености од других веома важних спољнополитичких/међународних актера.

структура БиХ, владавина права, итд.).²⁴ И у том контексту треба искористити партнерство са водећим државама света, као и чланство у универзалним и регионалним међународним организацијама.

Важно је истаћи и чињеницу да је Србија после 2000. године, односно после промене власти у Београду, направила два стратешка заокрета у односу према великим силама. У временском раздобљу од 2000. до 2005. године била је недвосмислено дефинисана политика унапређења односа са Сједињеним Америчким Државама, ЕУ и НАТО.²⁵ У другом временском периоду, политичке елите Србије су постепено редефинисале спољнополитичка опредељења и то кроз увођење најпре три, а потом и четири стуба спољне политике.²⁶ Ово се може сагледати кроз призму решавања статуса Косова, које се везује управо за период након 2005. године.

Тешко је предвидети да ли ће Србија након предстојећих парламентарних и председничких избора суштински редефинисати однос према водећим силама, и да ли ће се политика дефинисана као „четири стуба” спољне политике очувати или доживети одређене модификације. Међутим, постоји очигледна сличност у спољнополитичким виђењима између владајуће Демократске странке (и њених коалиционих партнера) и водеће опозиционе Српске напредне странке. Обе партије сматрају чланство у Европској унији својим приоритетом, као и симетричне односе са Вашингтоном, Москвом и Пекингом. Партије изразито

²⁴ Видети: Брано Миљуш и Драган Ђукановић, *Добросуседски односи у светлу српско-босанскохерцеговачког питања*, Институт за међународну политику и привреду, 2011, стр. 219–222.

²⁵ Видети: „Експозе савезног министра за иностране послове Горана Свилановића у Савезној скупштини СРЈ”, Београд, 24. октобар 2001, Интернет:// http://www.mfa.gov.yu/Srpski/spopol/Ministar/Govori/241001_s.html, 20/01/2012. и „Експозе Вука Драшковића, министра спољних послова у Скупштини Србије и Црне Горе”, Београд, 21. децембар 2004. у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић и Драган Живојиновић (урс), *Спољна политика Србије: стратегије и документа*, ор. cit., стр. 319–320.

²⁶ „Излагање Вука Јеремића, министра спољних послова Републике Србије на Првој конференцији амбасадора Републике Србије”, Београд, 16. децембар 2007. у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић и Драган Живојиновић (урс), *Спољна политика Србије: стратегије и документа*, ор. cit., стр. 320–328.

прозападне оријентације (Либералнодемократска партија и њени коалициони партнери), или партије изразито происточне провинијенције (Српска радикална странка и Демократска странка Србије) не представљају значајнији политички фактор у Србији, јер према истраживањима јавног мњења заједно не чине више од 30% бирачког тела.

Сличан је и став доминантног јавног мњења у Србији да се геостратешки положај земље може учврстити тактичким и стратешким балансирањем између различитих центара светске моћи.²⁷ Зато је реално очекивати да ће политика „четири стуба” спољне политике доживети континуитет без обзира на то која од водећих политичких партија Србије у перспективи оформи власт на државном нивоу. Њен наставак ће представљати даљњи покушај одлагања коначне одлуке за одређивање стратешког партнера земље. Треба подсетити да су се у властитим спољнополитичким документима и одредницама, готово све државе Западног Балкана недвосмислено определиле за некакву врсту стратешког партнерства са Сједињеним Америчким Државама, а као свој приоритет истакле су чланство у Европској унији и Северноатлантском савезу (НАТО).²⁸ Дакле, може се закључити да концепција „четири стуба” спољне политике представља само одлагање коначне одлуке о избору стратешких партнера и својеврсно „подилажење” ставовима доминантног јавног мњења. Полазећи од чињенице да су ставови САД, Руске Федерације, НР Кине и ЕУ често супротстављени, како у билатералним односима, тако и у раду међународних организација, стратешко балансирање Србије у односу према свакој од наведених држава не би допринело да се унапреди спољнополитички имиџ земље, али и да се убрзају њене европске интеграције. Напротив, чини се да би наставак овакве политике Србију и даље оставио у положају крајње непредвидљивог међународног субјекта, који би у коначници представљао у одређеној мери непоузданог спољнополитичког актера. Наравно да Србија приликом дефинисања своје спољне политике треба да води

²⁷ Видети: „Здравко Понош: ‘Четири стуба’ су реалност, а не наш избор”, Тањуг, Београд, 6. фебруар 2011, Интернет, <http://www.tanjug.rs/novosti/7709/ponos--cetirstuba-su-realnost--a-ne-nas-izbor.htm>, 20/01/2012.

²⁸ Видети више у: Драган Ђукановић, „Спољнополитичке оријентације држава Западног Балкана: упоредна анализа”, *Годишњак ФПН*, број 4, година IV, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2010, стр. 215–314.

искључиво рачуна о бројним изазовима и претњама властитој националној безбедности, евентуалним економским и политичким консеквенцама, али и трајној стабилности на југоистоку Европе.

У том смислу важно је и коначно дефинисање циљева и активности земље на међународном нивоу који би били дугорочно дефинисани, а не би били у супротности са придруживањем Европској унији, као спољнополитичким приоритетом Србије. У том смислу доста су важна и искуства држава Централне и Источне Европе приликом дефинисања њихових спољнополитичких оријентација до приступања ЕУ (Мађарска, Пољска, Чешка, као и Хрватска). Доследност и изостанак унутрашњих противречности спољнополитичке стратегије Србије би у том смислу успели да земљу реafirмишу као значајног партнера у билатералним и мултилатералним односима са државама региона, Европском унијом, али и водећим актерима светске политике. Србија, наима, нема онако атрактиван спољнополитички положај, који је имала некадашња Социјалистичка Федеративна Република Југославија током хладног рата и јасно је да покушај политике еквидистранце у односу на водеће чиниоце глобалне политике неће донети суштинске и повољне резултате. Мале земље, попут Србије, тако око себе не могу окупљати најважније политичке факторе савременог света, односно покушавати да посредују између различитих интереса великих сила јер покушаји да се с тим у вези испуне очекивања свих доминантних глобалних актера може довести до својеврсне конфузије и стварања бројних проблема у имплементацији спољне политике.

1. Србија и Сједињене Америчке Државе

Србија је успоставила дипломатске односе са Сједињеним Америчким Државама током владавине кнеза Милана Обреновића IV, 14. октобра 1881. године, који је четири месеца касније постао и краљ. Током његове владавине, међутим, није било евидентно јачање односа са овом земљом, имајући у виду доминантну спољнополитичку оријентацију краља Милана Обреновића IV за што боље односе са суседном Аустро-Угарском.²⁹

Почетком XX века односи Београда и Вашингтона нису били умногоме динамични и развијени. Полазећи од чињенице да у наведеном периоду САД нису доминирале на југоистоку Европе већ европске силе, односи између двеју земаља нису били уздрмани. Међутим, они су били свакако побољшани после окончања Првог светског рата. Сједињене Америчке Државе и у међуратном периоду (1918–1941) нису у Југоисточној Европи имале значајнији утицај, те су и односи између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије били солидни, али нису имали елементе међудржавног партнерства. У овом раздобљу је у првој југословенској држави био доминантан најпре француски утицај, а потом и утицај фашистичке Немачке.

После окончања Другог светског рата и победе савезника над фашистичком Немачком, Сједињене Америчке Државе су иницирале стварање Балканског савеза, којег су чиниле Југославија, Грчка и Турска од 1953. до 1955. године. САД су у ранијем отклону социјалистичке Југославије од Стаљина 1948. године виделе могућност да се разбије монолитност Источног блока и успостави јача сарадња са овом државом.³⁰ И поред тога што је у другој половини XX века југословенска стручна јавност, али и званична политика, квалификовала политику САД као „империјалистичку”,³¹ наведени односи су се постепено консоли-

²⁹ Видети: „Тајна конвенција између Србије и Аустро-Угарске”, 28. јун 1881, у: Момир Стојковић, *Балкански уговорни односи*, II књига, Службени лист СРЈ, ИП „Међународна политика”, 1998, стр. 177–179.

³⁰ Lorraine M. Lees, *Keeping Tito Afloat*, The Pennsylvania State University, 1997, pp. 45–236.

³¹ Велибор Гавранов и Момир Стојковић, *Међународни односи и спољна политика Југославије*, op. cit., стр. 235.

довали. Посебно је у том контексту била значајна посета председника Југославије, Јосипа Броза Тита америчком председнику Ричарду Никсону (*Richard Nixon*) током октобра 1971. године.³² У Заједничкој изјави са овог скупа је наговештена заједничка опредељеност за мирно решавање сукоба у складу са начелима Повеље Уједињених нација. На овом састанку двојице председника биле су предочене и бројне друге области сарадње са циљем јачања међусобног уважавања и разумевања.

И током 80-их година XX века односи између Сједињених Америчких Држава и Србије су били веома динамични и неоптерећени значајнијим билатералним проблемима. Међутим, непосредно уочи избијања оружаних сукоба на тлу бивше Југославије односи Београда и Вашингтона су се драстично изменили. САД су дуго одбијале могућност дисолуције некадашње југословенске федерације, али су крајем 1991. године донеле одлуку да признају независност Републике Словеније и Републике Хрватске, а почетком априла наредне године и Босне и Херцеговине.³³

Током деценије коју су карактерисали оружани сукоби на овом подручју односи између Вашингтона и новоформиране Савезне Републике Југославије су били оптерећени бројним проблемима. Међутим, захваљујући одлучној дипломатској иницијативи и активности Сједињених Америчких Држава дошло је до мирне интеграције Славоније, Барање и Западног Срема у уставни систем Републике Хрватске (*Ердутски споразум*, 12. новембар 1995) и до закључења *Дејтонског мировног споразума* (21. новембар 1995) након вишенедељних напоредних преговора представника СР Југославије, Републике Хрватске и пробошњачке владе у Сарајеву. Значајан допринос оваквом следу догађаја дао је амерички дипломата Ричард Холбрук (*Richard Holbrooke*), који је инсистирао на свеобухватном плану за решење вишегодишњег конфликта у Босни и Херцеговини и на очувању њених спољних граница. Са друге стране, као један од креатора

³² „Југословенско-америчка заједничка изјава”, 30. октобар 1971. у: Велибор Гавранов и Момир Стојковић, *Међународни односи и спољна политика Југославије*, op. cit., стр. 455–457.

³³ Живорад Ковачевић, *Америка и распад Југославије*, Филип Вишњић, Факултет политичких наука, Београд 2007.

споразума, Холбрук је заправо само функционално увезао два посебна дела Босне и Херцеговине (Републику Српску и бошњачко-хрватску Федерацију Босне и Херцеговине).³⁴

У периоду од краја 1995. године до 1998. године односи некадашње Савезне Републике Југославије и Сједињених Америчких Држава били су у благој консолидацији, али су потом нагло погоршани захваљујући избијању првих оружаних сукоба између југословенских и српских снага безбедности на Косову и тамошњих албанских побуњеника, окупљених око тзв. Ослободилачке војске Косова.³⁵ Почетком 1999. године поново долази до драстичног заоштравања у билатералним односима и подршци САД „суштинској аутономији” Косова унутар бивше СР Југославије. САД су биле предводнице преговора између власти у Београду и косовских Албанаца у Рамбујеу почетком 1999. године, али они нису дали никакав резултат. Уследила је затим и вишенедељна ваздушна кампања Северноатлантског савеза (НАТО) на СР Југославију, односно њене војне и полицијске циљеве. Може се стога закључити да је управо овај догађај био својеврсна прекретница у билатералним односима, која и даље на одређени начин и посредно оптерећује билатералне односе Београда и Вашингтона.

Након промене власти у Београду 5. октобра 2000. године уследило је редефинисање и спољнополитичких приоритета СР Југославије и покушај својеврсног оживљавања односа са Сједињеним Америчким Државама. САД су уложиле значајна финансијска средства у куповину „Сартида” из Смедерева (данас *US Steel*)³⁶ и Фабрике дувана у Нишу. Истовремено је уследио већи број посета представника власти у Београду Вашингтону и тежња да се побољшају билатерални односи, који су и даље били оптерећени недовољном сарадњом Београда са Хашким трибуналом за злочине почињене на тлу бивше Југославије,

³⁴ Видети: Ричард Холбрук, *Пут у Дејтон: од Сарајева до Дејтона и после*, ДАНГРАФ, Београд, 1998.

³⁵ Dragan Đukanović and Dejan Gajić, “Determining the Status of Kosovo within the Post-Yugoslav Context”, *Review of International Affairs*, Vol. LVII, No. 1127–1128, Belgrade, July–December 2007, pp. 21–25.

³⁶ Због последица светске економске кризе власник *U.S. Steela* је продао железару Влади Републике Србије крајем јануара 2012. године.

(не)испуњавањем захтева из Дејтонског мировног споразума и ситуације на Косову.

Након једнострано проглашене независности Косова, половином фебруара 2008. године поново је уследило захлађење у билатералним односима, посебно имајући у виду чињеницу да су Сједињене Америчке Државе једна од првих држава које су признале овај чин. Својеврсни наговештај повољнијег развоја догађаја представљала је посета потпредседника САД, Џозефа Бајдена (*Joseph Biden*) Београду у другој половини маја 2009. године,³⁷ као и посета државне секретарке Хилари Клинтон (*Hilary Clinton*) Београду 12. октобра 2010. године.³⁸ Током ових посета је указано на то да САД у потпуности подржавају придруживање Републике Србије Европској унији, али и да ова земља неће, барем дугорочно, инсистирати на признању Косова од стране власти у Београду. Приликом посете потпредседника САД, Џозефа Бајдена, председник Републике Србије, Борис Тадић, нагласио је да ће његова земља тежити успостављању „партнерских односа” са још увек најмоћнијом државом света, док је Бајден истакао да је пред двома земљама „ресетовање” односа.

Међутим, уколико се сагледа развој билатералних односа САД и Србије може се уочити и чињеница да они још увек нису постали партнерски, нити да упућују на могућност да се ускоро такви односи уопште успоставе. Србија, ипак, пред собом у предстојећем периоду има неколико стратешких избора.³⁹ Засигурно, дугорочно неће бити одржива могућност да се балансирање у вези са стратешким партнерством тј. партнерствима између водећих центара светске политике и даље настави. С тим у вези савремени глобални и регионални изазови (економски, политички и безбедносни) наметнуће и нове изборе стратешких партнера.

³⁷ „Бајден: Развој билатералних односа”, РТВ Б92, 20. мај 2009, Internet: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=05&dd=20&nav_category=11&nav_id=361529, 20/01/2012.

³⁸ „Тадић примио Хилари Клинтон”, *Вести*, 12. октобар 2011, Интернет: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/88561/Dolazi-Hilari-Beograd-opet-u-blokadi>, 12/01/2012.

³⁹ Александра Локсимовић, *Србија и САД: билатерални односи у транзицији*, Чигоја штампа, Београд, 2007, стр. 54–96.

2. Србија и Европска унија – стратешки циљ или транзициона заблуда?

Након промене власти у Београду, 5. октобра 2000. године отпочео је и процес преиспитивања дотадашње спољне политике коју је карактерисало приметно одсуство увиђање реалности савремених међународних односа.⁴⁰ Предоминантна и искључива усредсређеност на решавање српског националног питања без суштинске потпоре у међународној заједници и повремене кризе на постјугословенском простору (Словенија, Хрватска, БиХ и Косово) допринеле су да се земља нађе у позицији изолованог субјекта без суштинске подршке и код, у том тренутку, недоминантних чинилаца светске политике (Руска Федерација или Народна Република Кина). Стога је у првом спољнополитичком документу, који је представљао експозе министра иностраних послова бивше Савезне Републике Југославије Горана Свилановића, било указано на неколико веома битних стратешких приоритета и циљева.⁴¹ У том смислу је истакнута неопходност пуноправног чланства Србије у Европској унији и НАТО, а потом и нужност успостављања чвршћих веза са Сједињеним Америчким Државама и Руском Федерацијом, као и поновно интегрисање земље у рад међународних организација и регионалних форума за сарадњу.

Чланство у Европској унији се, дакле, у временском раздобљу након 2000. године појавила као доминантан циљ нове политичке елите у Србији и позиција државе је, како у односу према међународним факторима тако и према домаћој јавности, умногоме зависила од успешности и брзине придруживања земље овој међународној организацији. Веома је значајно да је Србија након промене власти 2000. године успела да већ крајем 2003. године отпочне дијалог са представницима Комисије Европске уније, а током априла 2005. године добије и повољну оцену Студије о изводљивости.⁴²

⁴⁰ Allan Little and Laura Silber, *Yugoslavia: The Death of Nation*, TV Books, New York, 1996.

⁴¹ „Експозе савезног министра за иностране послове Горана Свилановића у Савезној скупштини СРЈ”, Београд, 24. октобар 2001, Интернет:// http://www.mfa.gov.yu/Srpski/spopol/Ministar/Govori/241001_s.html, 15/01/2012.

⁴² Видети: „Резолуција о придруживању Европској унији”, *Службени гласник Републике Србије*, Београд, број 112/04.

Уследио је потом и период интензивних унутрашњих реформи и усаглашавања националног законодавства са правним тековинама Европске уније.⁴³ Споразум о стабилизацији и придруживању је парафиран 7. новембра 2007. године, а потписан 29. априла наредне године.⁴⁴ У међувремену су представници власти у Приштини једнострано прогласили независност Косова (17. фебруар 2008), те су се у земљи поступно диференцирала два различита политичка блока, за и против чланства у Европској унији. Овакав став био је резултат признања косовске независности од стране 22 државе чланице Уније и постепеног заокрета у политици тада владајуће Демократске странке Србије од еврооптимизма ка европесимизму и евроскептицизму. Међутим, након расцепа у Српској радикалној странци 2008. године и формирања Владе Републике Србије на темељу коалиционог споразума Демократске странке и њених партнера окуљених око коалиције „За европску Србију” (ДС, Г17 Плус, Лига социјалдемократа Војводине, Српски покрет обнове и Санџачка демократска партија) и коалиције Социјалистичке партије Србије, Партије уједињених пензионера Србије и Јединствене Србије, уследило је убрзано усвајање закона у Народној скупштини Републике Србије који су усаглашени са законодавством Европске уније.⁴⁵

Крајем 2009. године је поднет и затхев за чланство у Европској унији, чије се дефинитивно одобравање од стране Европског савета очекује током марта 2012. године. Наиме, иако је одлука о кандидатури Србије за чланство у Европској унији била предвиђена за 9. децембар 2010. године, до тога није дошло јер су Немачка и Француска инсистирале на решавању одређених проблема на релацији власти у Београду и Приштини, а пре свега везано за акутну кризу која је постојала у

⁴³ „Национални програм за интеграцију Републике Србије у Европску унију”, Влада Републике Србије, Београд, 14. октобар 2008.

⁴⁴ „Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране” и „Закон о потврђивању Прелазног споразума о трговини и трговинским питањима између Европске заједнице, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране,” *Службени гласник Републике Србије*, Београд, број 83/08.

⁴⁵ Dragan Đukanović, “Political Context of the European Integration Process in Serbia: Analysis of the Most Important Political Issues”, in: Ivan Knežević (ed.), *The Current Status Quo and Prospects for Serbia's European Integration*, Studies of International Issues, B 07, Slovak Foreign Policy Association, Bratislava 2008, pp. 6–17.

подручјима доминантно настањеним Србима на северу Косова и представљањем Приштине у мултилатералним видовима сарадње у Југоисточној Европи. Уследили су потом и бројни позитивни сигнали да би се коначна одлука о кандидатури Србије ускоро могла променити и бити позитивна, чиме би Србија, поред Македоније и Црне Горе постала још једна од постјугословенских држава која је стекла статус кандидата. То би могло представљати и значајан допринос за убрзање европских реформи у Босни и Херцеговини, која је оптерећена унутрашњим нестабилностима и доминацијом трију етнонационалних елита.

Треба ипак бити прилично суздржан у вези са одређивањем датума почетка преговора о чланству Србије у Европској унији. То ће свакако бити детерминисано бројним проблемима који постоје у односима између Београда и Приштине. У том смислу актуелни застој у преговарачком процесу између власти у Београду и Приштини може додатно представљати услов за убрзавање европских интеграција и убрзавања динамике придруживања Србије Европској унији. Поред наведеног, бројни унутрашњи проблеми у земљи могу изазвати проблема. То се превасходно односи на реформе правосуђа, економску ситуацију, борбу против корупције, итд.

Један од значајних проблема у вези са убрзањем евроинтеграције Србије је везан и за унутрашњу нестабилност Европске уније, а пре свега еврозоне, као и унутрашњих институционалних проблема, који нису превладани ни након што је усвојен Уговор из Лисабона (2009). Зато ће наставак интеграције не само Србије, него и већине држава Западног Балкана у Европску унију умногоме зависити управо од покушаја унутрашње консолидације прилика у овој међународној организацији.

Са друге стране, јасно је да водеће политичке партије власти и опозиције у Србији чланство у Европској унији и даље третирају као водећи спољнополитички циљ и поред видног и постепеног смањења подршке овдашње јавности уласку у Унију. Изјаве челника Демократске странке и Српске напредне странке,⁴⁶ као недвосмислено најјачих политичких партија у Србији, показују да ће се и након предстојећих парламентарних

⁴⁶ Видети: „Основни програмски циљеви деловања Српске напредне странке”, Српска напредна странка, Београд, 10. октобар 2008, тачка 5. цитат: „Опредељење Србије за улазак у Европску унију не треба да буде спорно, али Србија у Европу може да уђе само као целовита држава, са Косовом и Метохијом као својим саставним делом.”

и председничких избора очувати својеврсни континуитет спољне политике у готово свим њеним сегментима. Ово подразумева и да је чланство земље у Европској унији и даље кључни спољнополитички циљ.

Један од значајних задатака креатора спољне политике у Србији треба да представља и интензивирање и јачање билатералних односа са тренутно водећом државом Европске уније – Савезном Републиком Немачком. Ово побољшање односа подразумева и успостављање ојачане привредне сарадње и усаглашавање одређених спољнополитичких ставова и задатака између двеју земаља.⁴⁷ То је веома битно не само како би се убрзао процес придруживања Србије Европској унији већ и због потпуне стабилизације прилика у региону Југоисточне Европе. Дакле, реално треба сагледати ојачан утицај СР Немачке у окружењу, а пре свега у сфери привреде. Такође, значајно би било подстицати директна улагања немачких привредних субјеката у Србију уз пуну гаранцију и правну сигурност њихових улога. Србија и Немачка би на тај начин постепено заобилазиле и повремене проблеме у билатералним односима, који су током 90-их година XX века били доминантно везани за ток југословенске кризе и признање независности Словеније, Хрватске и БиХ током 1991. и 1992. године од стране Немачке. У том смислу треба указати и на, ипак, прилично добре односе које је некадашња Социјалистичка Федеративна Република Југославија имала са Савезном Републиком Немачком и поред неколико спорних питања (некадашња антијугословенска емиграција и њено политичко деловање и сл.).⁴⁸

У контексту убрзања европских интеграција веома је значајно и побољшање односа Србије са Великом Британијом, као и са Републиком Француском како би се осигурала подршка тамошњих власти убрзању приступања земље Унији. Значајно је и успостављање што бољих односа Србије да државама такозване Нове Европе, тј. да државама чланицама које су Унији приступиле након 2004. године.⁴⁹ Ове државе имају значајна

⁴⁷ Огњен Прибићевић, „Немачка – Дунав и покрајине”, у: Боривој Ердељан (ур.), *Србија и свет*, оп. cit., стр. 29–34.

⁴⁸ Велибор Гавранов и Момир Стојковић, *Међународни односи и спољна политика Југославије*, оп. cit., стр. 226–228.

⁴⁹ Реч је о државама које су 2004. и 2007. године постале чланице Европске уније – Литванија, Летонија, Естонија, Пољска, Чешка, Словачка, Мађарска, Малта, Словенија, Кипар, Румунија и Бугарска.

искуства везана за придруживање Унији и суштински могу поспешити убрзање придруживања Србије овој организацији. Србија би, такође, требало да ојача билатералне односе са државама крајњег севера Европе. Ово се превасходно односи на Шведску, Финску и Данску, као чланица Европске уније, али и на Норвешку, која и поред чињенице да није чланица Уније има значајне могућности за инвестирање у Србију.⁵⁰

Имајући у виду развој Европске уније након Другог светског рата и бројна успешна превазилажења унутрашњих криза, за очекивање је и да ће се актуелна финансијска и институционална криза Уније убудуће превазићи. Зато је и Европска унија најповољнији оквир за сарадњу држава Старог континента са бројним еволуирајућим елементима наднационалног.⁵¹ Зато и Србија, као држава која у савременој политичкој историји, а посебно после Првог српског устанка 1804. године, покушава да се прилагоди често променљивом европском окружењу, треба да настави са процесом придруживања како би се на начелима европских вредности и правних тековина Уније конституисала у истински правну и демократску државу. Наведени процес је дакле у интересу грађана Србије и није искључиво пројекат европских и националних елита. Србија је зато важна не само као регионални партнер и географски централна балканска држава већ и као потенцијални поуздан и политички предвидљив спољнополитички актер.

3. Србија и Руска Федерација: могућности немогућег блиског партнерства

У периоду изградње савремене српске државности, после Првог српског устанка (1804), уочљиво је да су доминантне сфере јавности у Србији биле ослоњене на, како се говорило, историјске, братске и пријатељске односе са Русијом. Током XIX века Царевина Русија се више

⁵⁰ „Норвешка уложила 1,5 милиона евра”, *24 сата*, 21. фебруар 2011, Интернет, <http://www.naslovi.net/2011-02-22/24sata/norveska-ulozila-1-5-milijardi-evra/2352209,15/01/2012>.

⁵¹ Душко Лопандић, „Колико је озбиљна садашња криза Европске уније?: у потрази за новим ‘великим пројектом’ за Европу”, *Изазови европских интеграција*, број 15, Београд, 2011, стр. 57–69.

пута показала као заштитник и патрон Бугарске, а мање као поуздан партнер младе и обновљене српске државе. То се показало и на Берлинском конгресу (1878), што је допринело и да се тадашњи политички врх Кнежевине Србије, односно кнез Милан Обреновић IV окрене сарадњи са суседном Аустро-Угарском, што је успостављено у Тајној конвенцији из 1881. године.⁵² Међутим, пошто је и тадашња царска Русија у Србији подржавала националистичке, клерикалне и пансловенске групе прилично је суздржано реаговала на насилни одлазак са власти династије Обреновић 1903. године након масакра над краљем Александром и краљицом Драгом.

У каснијој фази развоја односа Србије и Русије било је уочљиво да царска власт подржава нову, односно улогу Србије у односу према тадашњем европском поретку у Југоисточној Европи, али и њене тежње за обједињавањем српских националних простора. Русија је тако 1914. године, а након атентата у Сарајеву који су извршили припадници Младе Босне убивши надвојводу Франца Фердинанда, ушла и у рат подржавајући Краљевину Србију. Из истог рата је, међутим, након бољшевичке револуције изашла марта 1918. године, поново остављајући Србију препуштenu бурном стицају догађаја.

После завршетка Првог светског рата совјетско-српски односи су захладнели услед победе бољшевика у Русији и изразито антикомунистичких позиција новоформиране државе – Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Дипломатски односи Краљевине Југославије и Совјетског Савеза су успостављени тек 1940. године. Међутим, ранији русофилски осећаји у српском друштву су постепено замењени совјетофилским, који су се веома брзо и лако развили и изван уских кругова тадашњих припадника и симпатизера Комунистичке партије Југославије.

Како је током Другог светског рата отпочела антифашистичка борба и ослобођење народа Југославије, као и социјалистичка револуција,

⁵² До захваљења односа између Кнежевине Србије и Царевине Русије је дошло због неиспуњених очекивања кнеза Милана Обреновића у вези са захтевима Београда. Стога је уследио и драстични заокрет у спољној политици Србије и њено ослањање на Аустро-Угарску. Тајна конвенција између Србије и Аустро-Угарске, 28. јун 1881, у: Момир Стојковић, *Балкански уговорни односи*, I књига, Службени лист СРЈ, ИП „Међународна политика”, 1998, стр. 177–179.

совјетски утицај у земљи је постепено јачао захваљујући паралелном снажењу утицаја Комунистичке партије Југославије. Значајну подршку ослобођењу Југославије, дали су припадници Црвене Армије, али је после Другог светског рата, а посебно након Резолуције Информбироа 1948. године дошло до суштинског захлађења у односима између Совјетског Савеза и нове југословенске федерације.⁵³ Тадашње југословенско руководство се супротставило наметању неравноправности у билатералним односима са Совјетским Савезом, што се граничило са покушајима отворених претњи суверености државе. Након смрти Јосифа Висејроновича Стаљина (*Иосиф Виссарионович Сталин*) 1953. године, односи су поново делимично побољшани, али су бројне суревњивости између власти у Београду и у Москви остале, слободно се може рећи, до окончања хладног рата и распада ове две мултиетничке федерације почетком деведесетих година XX века.

Руска Федерација је признала државе настале од Југославије (Словенију, Хрватску и Босну и Херцеговину) и током трајања кризе на овом простору није имала значајнију и проактивну улогу. Напротив, она је била једна од чланица Контакт групе, коју је чинило више држава Западне Европе (Немачка, Француска и Велика Британија) и Сједињене Америчке Државе. Такође, Русија се није резолутно супротставила увођењу вишегодишњих економских санкција против бивше Савезне Републике Југославије 1992. године. И поред декларативних залагања да не дође до ваздушне кампање Северноатлантског савеза против СР Југославије, Руска Федерација није успела да спречи да до ње дође. Штавише, један од њених представника (Виктор Черномирдин) био је преговарач између НАТО и тадашњег врха СР Југославије.

Јачање постјелјциновске Русије почетком протекле деценије поново је довело и до јачања русофилских осећања у Србији и постепеног окретања земље према званичној Москви. Руска Федерација је најпре са извесним незадовољством пратила потенцијални улазак Србије у НАТО, иако с тим у вези није изнела резерве према другим државама у региону Југоисточне Европе. Са друге стране, она у Србији види

⁵³ „Резолуција Информационог бироа комунистичких партија о стању у Комунистичкој партији Југославије”, Москва, 28. јуна 1948, *Борба*, Београд, 30. јун 1948.

потенцијално свог партнера у Европској унији, али који ће на одређене начине заступати њене интересе. Да би се дошло до наведених закључака није неопходно пратити само иступања највиших званичника Руске Федерације, него се то може уочити и у иступањима руских амбасадора у Београду од 2005. године.⁵⁴ Руска компанија *Газпром* је 2007. године купила Нафтну индустрију Србије (НИС) и на тај начин успела да оснажи енергетску зависност Србије.⁵⁵

Може се, међутим, уочити да су све владе Србије након 2003. године покушавале да успоставе што присније односе са Руском Федерацијом, не само због економских или политичких интереса, већ и због извесног излагања у сусрет доминантним сферама српске јавности које су ослоњене на стереотипе о српско-руским односима. Питање односа према Руској Федерацији не разликује ни тренутно владајућу Демократску странку и водећу опозициону Српску напредну странку. Једини заговарачи алтернативног пута у спољној политици Србије – Либералнодемократска партија, Српски покрет обнове и Социјал-демократска унија, окупљени око покрета *Преокрет*, са друге стране, нису у могућности да око себе окупе значајнији део српске јавности.

Представа о могућности ојачаних односа са Руском Федерацијом упоредо са чланством у Европској унији не заснива се на рационалним аргументима. Наиме, уколико се сагледа процес придруживања држава Централне и Источне Европе Европској унији, може се уочити да је паралелно са „приближавањем” Бриселу, текао и процес поступног дистанцирања од званичне Москве.

Са друге стране, реално је очекивати да ће, имајући у виду садашњу еволуцију светске политике, Руска Федерација поново ојачати утицај на југоистоку Европе. И поред заиста широке уговорно-правне основе за интензивирање билатералних односа (до сада је потписано око педесет међудржавних споразума), односи Русије и Србије ће у наредном

⁵⁴ Видети интервју руског амбасадора Александра Конузина – „Србија у НАТО претња Русији”, *Данас*, Београд, 28. март 2011, Интернет: http://www.danas.rs/danasrs/politika/srbija_u_nato_pretnja_rusiji.56.html?news_id=212512, 15/01/2012.

⁵⁵ Видети: „Janoš Bugajski: Bugarska i Srbija su pioniri pomoću kojih će Gazprom zavladati Evropom !?”, *Energyobserver*, Интернет: <http://www.energyobserver.com/vesti.php?lang=1&ID=16000>, 15/12/2011.

периоду морати доживети извесну трансформацију упоредо са убрзањем европских интеграција наше земље. Приликом посете руског премијера Владимира Путина Србији било је најављено потписивање и споразума о стратешком партнерству пре свега у области енергетике и развоја инфраструктуре, али до тога још увек није дошло.⁵⁶ Ипак, остаје значајан простор и да након придруживања Србије Европској унији буде настављен развој добрих билатералних односа са Руском Федерацијом у бројним областима.

4. Србија и НР Кина – могућности унапређења односа

Некадашња Југославија успоставила је дипломатске односе са Народном Републиком Кином 1949. године. У току протеклих неколико деценија нису постојали значајнији проблеми у билатералним односима, искључујући идеолошке сукобе између двеју земаља у појединим периодима, а преваходно везано за улогу светског радничког и социјалистичког покрета.

Кина се у оквиру система Уједињених нација супротстављала и ваздушној кампањи Северноатлантског савеза на некадашњу Савезну Републику Југославију. Односи двеју земаља су се заснивали на међусобном поштовању територијалног интегритета и суверенитета, што је посебно битно имајући у виду решавање статуса Косова. Кинески званичници су у више наврата наглашавали да се противе једнострано проглашеној независности Косова 2008. године и залагали су се за суштински дијалог између власти у Београду и Приштини. Такође, кинески званичници умногоме показују подршку приступању Србије Европској унији.

Народна Република Кина, полазећи од властите ојачане улоге у савременим глобалним односима, жели да успостави и интензивније повезивање у области привреде са свим државама југоистока Европе, па сходно томе и Србије. Стога се може закључити да Кина нема друге

⁵⁶ Жарко Петровић, „Руско-српско партнерство: садржина и домашај”, ISAC фонд, Београд, Интернет, http://www.isac-fund.org/download/Zarko_Petrovic-Rusko-srpsko_statesko_partnerstvo-sadrzina_i_domasaj.pdf, 15/01/2011.

геополитичке циљеве изузев ојачане економске сарадње и тржишта држава Југоисточне Европе. Кинеске компаније ће реализовати и изградњу моста Земун-Борча, чиме ће главни град Србије добити могућност да се транспортни саобраћај у Београду растерети. Приликом посете Бориса Тадића, председника Србије, НР Кине 19. августа 2009. године било је указано на значај стратешког партнерства двеју земаља, посебно у области развоја инфраструктуре.⁵⁷ Потом је уследио и велики број узајамних посета званичника Србије и Кине.⁵⁸ Овим споразумом је предвиђено и да се реализују потенцијални инфраструктурни пројекти у Србији и да се побољша трговинска размена. Србија и Кина тренутно имају око 50 билатералних споразума у области економије, културе, научно-техничке сарадње, туризма, одбране, итд.⁵⁹

5. Однос Србије према осталим кључним чиниоцима савремене међународне заједнице и регионална сарадња

Поред анализе односа Србије према Сједињеним Америчким Државама, Руској Федерацији и Народној Републици Кине, важно је указати и на однос ове земље према другим, веома битним актерима светске политике. У том смислу доста је битно указати на однос Србије према Северноатлантском савезу, глобалним и регионалним међународним организацијама и билатералним односима са водећим државама појединих светских субрегиона. Објективно уочавање међународног положаја земље није могуће и без анализе места и улоге Србије у региону Југоисточне Европе, односно билатералних односа са старим и новим суседима, као и учешћу земље у регионалним међудржавним форумима за сарадњу.

⁵⁷ „Србија и Кина успостављају стратешко партнерство”, Вести, 20. август 2009, Интернет, <http://www.nadlanu.com/pocetna/info/vesti/Srbija-i-Kina-uspostav-ljaju-stratesko-partnerstvo.a-51254.291.html>, 15/01/2012.

⁵⁸ „Билатерални политички односи”, Министарство спољних послова Републике Србије, Београд, мај 2010, Извор: Интернет, http://www.mfa.gov.rs/Srpski/spopol/Bilateral/Kina/basic_s.html, 15/01/2012.

⁵⁹ Ibidem.

а) Србија и НАТО

Ваздушна кампања НАТО на бившу Савезну Републику Југославију током 1999. године је додатно ојачала већ неповољан и негативан однос српске јавности према овом војном савезу. Током постојања социјалистичке Југославије НАТО се сматрао империјалистичким војним савезом, чији је циљ доминација Сједињених Америчких Држава. И данас је подршка грађана чланству Србије у Северноатлантском савезу изразито ниска (поједина истраживања показују да је 25–30% грађана Србије за чланство у НАТО).

Република Србија је постала чланица Партнерства за мир 29. новембра 2006. године.⁶⁰ Међутим, евидентна је неспремност носи-лаца власти у Србији да протеклих неколико година отпочну са јавном дебатом о чланству у НАТО. У оквирима владајуће коалиције у Србији доминантна је опредељеност за „војну неутралност” земље у односу према свим постојећим војним савезима, па и у односу са НАТО.⁶¹

Може се очекивати да ће у наредних неколико година Србија у потпуности бити окружена државама чланицама Северноатлантског савеза, што суштински детерминише и њен безбедносни положај. Наиме, Црна Гора и Босна и Херцеговина су убрзале приступање НАТО, а Македонија ће постати чланица савеза после решавања две деценије дугог сукоба око имена са Грчком.

Народна скупштина Републике Србије је 25. децембра 2007. године усвојила „Резолуцију о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије.”⁶² У тачки 6 наведене резолуције се најпре указује на противправни карактер бомбардовања бивше Савезне Републике Југославије 1999. године, без

⁶⁰ „Партнерство за мир: презентациони документ”, Влада Републике Србије, 27. јул 2007.

⁶¹ Naim Leo Beširi, „Vojna neutralnost Srbije – održiv koncept?”, Centar za evroatlantske studije, Beograd, Internet, http://www.ceas.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=640%3Avojnina-neutralnost-srbije-odriv-koncept&catid=23%3Acentral&Itemid=25&lang=sr, 12/12/2011.

⁶² „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије”, Народна скупштина Републике Србије, Београд, 25. децембар 2007, тачка 6.

претходне одлуке Савета безбедности Уједињених нација. Затим се наводе делови Анекса XI Свеобухватног предлога за решење статуса Косова⁶³ (план Мартија Ахтисарија, специјалног представника Генералног секретара Уједињених нација), у коме се истиче да ће НАТО успоставити Међународно војно присуство на Косову током имплементације овог документа и „надгледане независности” ове српске покрајине. У резолуцији је потом наведено да Народна скупштина Републике Србије проглашава војну неутралност у односу на постојеће војне савезе до расписивања евентуалног референдума на којем би се грађани изјаснили. Уколико пак објективно сагледамо расположење јавног мњења, евентуално расписивање референдума о чланству у НАТО суштински значи *de facto* блокаду будућег чланства Србије у овом војном савезу.

Званичници НАТО на бројним министарским самитима, са друге стране истичу спремност да подрже улазак Србије у овај војни савез. Србији се тако нуди и партнерство у спровођењу реформи сектора одбране. Такође, они подржавају и интензивирање политичког дијалога са властима у Београду без наметања ставова о нужности уласка Србије у НАТО.

Водећи политички чиниоци, како власти, тако и опозиције у Србији и даље не желе да се изјасне о будућности концепта постојеће „војне неутралности” те зато није реално очекивати да до суштинског заокрета земље у односу према НАТО ускоро дође. Међутим, уколико дође до формирања шире коалиције, чији би стожер биле Демократска странка и Српска напредна странка (које би према појединим проценама заједно имале више од 60% укупног бирачког тела), ово питање односа са Северноатлантским савезом би могло ипак бити актуелизовано.

⁶³ „Свеобухватни предлог за решење статуса Косова”, Беч, 26. март 2007, члан 14. и Анекс XI – *Међународно војно присуство*.

б) Учесће Србије у међународним организацијама и форумима

Република Србија је успела да се после готово деценије паузе (1991–2000) интегрише у глобалне и регионалне међународне организације.⁶⁴ У том смислу Србија учествује у раду Уједињених нација и њених бројних специјализованих агенција. Такође, Србија је од 2003. године и чланица Савета Европе и успешно усаглашава своје законодавство са темељним вредностима на којима почива ова организација (владавина права, људска права, развој демократских институција, итд.). Сличан је и положај Републике Србије у Организацији за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) после 2000. године. ОЕБС, са друге стране, пружа подршку реформама у Србији у областима безбедности, економије и људских права.

Србија треба да, као мала држава, започне и интензивнију сарадњу са државама Југоисточне Европе и државама чланицама Европске уније, како би на најадекватнији начин заступала своје интересе у раду бројних међународних организација. Заједнички политички интереси могли би бити координирани кроз стална или повремена партнерства у вези са доношењем одређених одлука међународних организација. Истовремено, међународне организације могу представљати и адекватне оквире за промовисање проактивне улоге Републике Србије и њене спољне политике а у циљу вођења политике мира, добросуседства, поштовања територијалног интегритета и људских права.

в) Јачање билатералних односа са водећим државама у Европи, Азији и Јужној Америци

Током одређивања спољнополитичких приоритета у оквиру билатералних односа Србије треба водити рачуна о политичком, економском и безбедносном утицају појединих држава у одређеним

⁶⁴ Видети зборник радова: Драган Ђукановић и Ивона Лађевац (урс), *Србија и међународне организације*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011. У овом тематском зборнику радова са конференције „Улога и место Србије у међународним организацијама”, која је у заједничкој организацији београдског Института за међународну политику и привреду и минхенске фондације *Hanns Seidel* била одржана 12–13. октобра 2010. године указано је на учешће земље у бројим међународним организацијама.

светским субрегионима.⁶⁵ Зато се у билатералним односима Србије са европским државама мора повести рачуна о сарадњи са државама чланицама Европске уније, а пре свега са Немачком, Француском, Великом Британијом, Италијом и Аустријом. Штавише, важно је и јачање билатералних односа са државама „Нове Европе” (а посебно са Бугарском, Чешком, Мађарском, Словачком, Словенијом и Румунијом) чија су досадашња искуства у току приступања Европској унији веома корисна. Не треба занемарити ни земље крајњег севера Европе – Финске, Данске, Шведске, Исланда и Норвешке.

У Азији, поред Народне Републике Кине, добри билатерални односи са Јапаном и Индијом могу допринети јачању положаја земље у овом делу света. Сарадња са Бразилом треба да буде приоритет у билатералним односима са државама Јужне Америке.⁶⁶ Поред неведеног, требало би тежити и интензивирању билатералних односа Србије са државама чланицама Покрета несврстаних земаља, чији је оснивач била некадашња Социјалистичка Федеративна Република Југославија, са акцентом на Малезију, Индонезију, Јужноафричку Републику и Египат.

Билатерална сарадња са наведеним државама треба да се односи на области безбедности, заштите човекове средине, енергетике, културе, науке и образовања. Она може бити ојачана и у раду међународних организација, чиме би Србија успела додатно да се афирмише као конструктивни фактор у Југоисточној Европи. Србија би, такође, могла да прошири економску сарадњу са водећим државама светских субрегиона и на тај начин поспешити властити економски развој.

*г) Србија и државе југоистока Европе
– нове тенденције*

Ратно наслеђе у односима између држава које су формиране на подручју бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије још увек није превазиђено. Истовремено, успостављање добросуседских односа држава Западног Балкана представља један од предуслова за

⁶⁵ О билатералним односима Републике Србије видети на – <http://mfa.gov.rs/Srpski/Foreinframe.htm>.

⁶⁶ Видети: <http://mfa.gov.rs/Srpski/Foreinframe.htm>.

приступање свих држава регије Европској унији.⁶⁷ Зато је јасно да пуна стабилност Југоисточне Европе може бити конституисана тек након јачања добросуседских односа и решавања нагомиланих преосталих билатералних проблема.⁶⁸

Србија још увек има највише проблема на билатералном нивоу најпре са суседном *Републиком Хрватском*. Односе две земље још увек највише оптерећују тужбе пред Међународним судом правде (хрватска тужба за геноцид и српска тужба за протеривање Срба из Хрватске), статус протераних Срба из Хрватске и разграничење у приобаљу Дунава.⁶⁹ Поједини пословни кругови у Србији, такође, указују на неповољан статус капитала који долази из ове земље у Хрватској.

Односи Србије са властима *Босне и Херцеговине*, за разлику од односа на релацији Република Србија – Република Српска су, може се приметити, захладнели током протеклих неколико година, а посебно после 2005. године. Ове односе додатно оптерећује недефинисана граница двеју држава у Подрињу, али и нерегулисан положај имовине босанскохерцеговачких предузећа у Србији, која су она поседовала до избијања ратних сукоба 1992. године.

Пошто што су *Црна Гора* и *Македонија* признале независност Косова, Влада Републике Србије је отказала гостопримство амбасадорима ових држава. Односе Србије и Црне Горе у овом тренутку додатно оптерећују и дугачки преговори о двојном држављанству, али и предстојеће утврђивање међудржавне границе. Поред наведеног, односе Београда и Подгорице детерминише и положај Срба у Црној Гори и Црногораца у Србији, али и недовршен процес сукцесије некашње СФР Југославије. Са друге стране, економски односи између двеју држава су веома квалитетни. Односи Србије и Македоније су, такође, оптерећени сталним, вишедеценијским, спорењима између Српске православне цркве и

⁶⁷ Видети: Бранко Будимир, Ивана Радић и Весна Кахримановић, *Водич кроз Споразум о стабилизацији и придруживању*, друго допуњено издање, ISAC фонд, Београд, 2008, стр. 51–67.

⁶⁸ Брано Миљуш и Драган Ђукановић, *Добросуседски односи у светлу српско–босанскохерцеговачког питања*, *op. cit.*, стр. 171–186.

⁶⁹ Видети: „Четири проблема Србије и Хрватске”, *Политика*, број 34255, година CVI, Београд, 20. март 2009, стр. 1. и 5.

Македонске православне цркве. Осим овог наведеног питања не постоје значајнија размимоилажења између Србије и Македоније.

Када је реч о „старим” суседима Србије у овом тренутку су несумњиво најбољи односи са Румунијом, док је признање независности Косова од стране Мађарске и Бугарске уздрмало, али не и суштински оптеретило билатералне односе. Односе између Србије и Мађарске повремено угрожавају покретања питања страдања Мађара у Војводини по окончању Другог светског рата и начини реституције имовине сарадницима Хортијевог режима. Румунија неретко у међународним организацијама покреће питање статуса Влаха у Источној Србији.⁷⁰

*д) Мултилатерална сарадња држава
Југоисточне Европе и положај Србије*

У временском раздобљу након 2000. године Србија је, тада још у оквиру СР Југославије и државне заједнице Србија и Црна Гора, успела да надокнади видан заостатак у учешћу у раду мултилатералних видова сарадње у региону Југоисточне Европе. Оптерећена регулисањем статуса Косова, Србија је после 2004. године показивала извесну незаинтересованост за продубљивање бројних мултилатералних облика сарадње у овом делу Европе.

Данас је Република Србија, као и већина држава у региону, спремна да прихвати учешће у регионалном власништву (*regional ownership*) над бројним видовима мултилатералне сарадње држава Југоисточне Европе.⁷¹ Србија тако учествује у раду Процеса сарадње у Југоисточној Европи, Регионалног савета за сарадњу, Централноевропске зоне слободне трговине (аранжман ЦЕФТА 2006), Централноевропској иницијативи, Црноморској економској сарадњи, Јадранско-јонској иницијативи, Дунавској комисији, Међународној комисији за слив реке

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Душко Лопандић и Јасминка Кроња, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Европски покрет у Србији, Fridrich Ebert Stiftung, Београд, 2010, стр. 57–212.

Саве (Савској комисији), Енергетској заједници Југоисточне Европе и другим међудржавним форумима за сарадњу.⁷²

Полазећи од чињенице да је Србија интензивно укључена у рад регионалних иницијатива у Југоисточној Европи које су доминантно ослоњене на Европску унију и представљају својеврсну припрему за успешно инкорпорирање земаља региона у ову међународну организацију, то подразумева да политика „четири стуба” спољне политике дугорочно неће бити одржива. Државе региона Југоисточне Европе управо кроз рад регионалних иницијатива додатно потврђују приврженост европским интеграцијама и кроз њихово деловање се суштински доприноси имплементацији начела и вредности на којима почива Европска унија.⁷³

Треба истаћи да мултилатерална сарадња држава Југоисточне Европе превазилази бројне акутне проблеме у билатералним односима између држава Западног Балкана. Кључни политички актери власти и опозиције у Србији данас, истовремено, не оспоравају ни неопходност побољшања билатералних односа, а ни јачање мултилатералних видова сарадње на југоистоку Европе. Србија се у наредном периоду, а после приступања Хрватске Европској унији (половином 2013), може позиционирати и као својеврсни предводник регионалних и европских интеграционих процеса у преосталом делу Западног Балкана.

Србија је показала да је веома спремна да допринесе интензивирању регионалне сарадње током председавања Процесом сарадње у Југоисточној Европи и Централноевропском иницијативом и Јадранско-јонском иницијативом током протеклих година.⁷⁴ Ово само додатно потврђује чињеницу да се у регионалним размерама може оснажити положај Србије управо кроз нове подстицаје мултилатералним видовима сарадње.

⁷² “Information on Regional Initiatives”, Ministry of Foreign Affairs, Republic of Serbia, Directorate for Regional Initiatives, Belgrade, September 2007.

⁷³ Драган Ђукановић, *Институционални модели и демократизација постјугословенских држава*, Институт за међународну политику и привреду, 2007, стр. 311–324.

⁷⁴ Видети званични Веб Портал Министарства спољних послова Републике Србије – <http://ww.mfa.gov.rs/>.

ђ) Србија и Покрет несврстаних: ка успешнијој сарадњи

Политика несврстаности представљала је кључну одредницу спољне политике некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије од Прве конференције шефова држава и влада несврстаних земаља, која је била одржана у Београду од 1. до 6. септембра 1961. године до Девете конференције Покрета, која је била одржана у главном југословенском граду од 4. до 7. септембра 1989. године.⁷⁵

На Десетом самиту Покрета несврстаних, који је био одржан од 1. до 6. септембра 1992. године у Цакарти из чланства је суспендована тадашња Савезна Република Југославија, сачињена од Републике Србије и Републике Црне Горе, а настала само неколико месеци пре (27. априла 1992). Премда је новоформирана Савезна Република Југославија себе сматрала наследницом претходне СФР Југославије, на захтев великог броја муслиманских земаља суспендована је из чланства у Покрету несврстаних, а због ратних збивања у Босни и Херцеговини и услед раније уведених санкција Савета безбедности Уједињених нација.⁷⁶ Штавише, у Завршном документу са Десетог самита Покрета несврстаних је изражена велика забринутост за прилике у Босни и Херцеговини. У том контексту су државе чланице осудиле етничко чишћење, депортацију становништва, формирање концентрационих логора, итд. Потом се у наведеном акту истиче и неопходност поштовања територијалног интегритета и суверенитета тадашње Републике Босне и Херцеговине и подржани су сви мировни напори да до окончања сукоба што пре дође.

Некадашња Савезна Република Југославија је стекла статус посматрача у Покрету несврстаних 14. новембра 2001. године, готово

⁷⁵ Leo Mates, *Nonalignment: Theory and Current Policy*, The Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York, 1972, pp. 74–92. i Branislav Milinković, „Istorijski razvoj ideje Pokreta nesvrstanosti 1956–1996.”, u: Branislav Milinković (ur.), *Nesvrstanost u posthladnoratovskoj eri*, op. cit., str. 267–281.

⁷⁶ Бранислав Милинковић (ур.), *Несврстаност у постхладноратовској ери*, ИП „Међународна политика”, НИУ „Службени лист”, Правни факултет Универзитета у Београду, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Институт економских наука, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996, стр. 9–240.

годину дана након промене власти у Београду. Од тада званичници Србије учествују на самитима Покрета несврстаних.⁷⁷

До промене власти у Београду октобра 2000. године власти тадашње Савезне Републике Југославије нису показивале велику заинтересованост за евентуални повратак у Покрет несврстаних у својству пуноправног члана. Штавише, дошло је до поступног занемаривања такозваног трећег света и Покрета несврстаних, како на билатералној равни, односно са водећим државама овог покрета, тако и на мултилатералном нивоу. Ипак, нормализација прилика у Босни и Херцеговини и окончање тамошњих сукоба условили су, ипак, да се од 1996. до 2000. године поново успоставе интензивнији односи са овим земљама пре свега на економском плану и да се заобиђе својеврсна незаинтересованост за активности Покрета несврстаних.⁷⁸

Тек је актуелизовање решавања коначног статуса Косова након 2005. године у фокус спољнополитичких активности Републике Србије поново ставило питање односа према Покрету несврстаних. То је посебно показала Петнаеста министарстка конференција Покрета несврстаних која је била одржана у Техерану 30. јула 2008. године. На овом састанку је министар спољних послова Републике Србије, Вук Јеремић, успео да мобилише чланице Покрета несврстаних да подрже иницијативу Србије пред Међународним судом правде уочи отпочињања покретања иницијативе за добијање саветодавног мишљења у вези са једнострано прокламованом независности Косова 17. фебруара 2008. године. То је додатно било потврђено и одлуком Генералне скупштине Уједињених нација 9. октобра 2008. године да се подржи иницијатива Републике Србије, а у чему су значајан допринос имале и државе Покрета несврстаних. На скупу посвећеном обележавању двадесете годишњице IX самита Покрета несврстаних, који је био одржан 7. септембра 2009, министар спољних послова је истекао да ће Србија и поред тежње за чланством у ЕУ јачати и продубљивати односе са државама Покрета

⁷⁷ Dragan Đukanović and Žaklina Novičić, "The Position of the Non-Aligned Movement in the Current Foreign Policy of Serbia", *The Review of International Affairs*, Vol. LXII, No. 1142, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, April–June 2011, pp. 36–42.

⁷⁸ Ранко Петковић, „Предговор”, у: Бранислав Милинковић (ур.), *Несврстаност у постхладноратовској ери*, оп. цит., стр. 3–4.

несврстаних.⁷⁹ Од веома велике важности је, наводи министар Јеремић, и јачање односа између Уније и Покрета несврстаних у циљу реафирмације традиционалног партнерства и пријатељства.

Но, и поред тога, наводећи спољнополитичке приоритете председник Републике Србије, Борис Тадић и министар спољних послова Вук Јеремић у својим изјавама од почетка 2009. године нису истицали да би евентуално чланство у Покрету несврстаних представљало реалну позицију у спољнополитичкој концепцији земље. Узимајући у обзир подршку Републици Србији у вези са статусом Косова и недвосмислену потпору у вези са иницијативом пред Међународним судом правде, Покрет несврстаних је постао својеврсни ресурс гласова у међународним организацијама и форумима који може допринети побољшању међународног положаја земље и њеној реафирмацији.

Република Србија у будућој спољнополитичкој концепцији, дакле, треба да тежи јачању економске сарадње се водећим државама чланицама Покрета несврстаних. Посебан акценат, с тим у вези, треба ставити на економске односе са Индијом, Индонезијом, Ираном, Јужноафричком Републиком, Алжиром, Либијом, Египтом, Боливијом, Перуом и Колумбијом. Такође, могуће је успоставити и интензивне облике сарадње у области образовања (нпр. размена студената), културе, науке (реализација заједничких пројеката) и заштите животне средине.

Стратешки, и поред будућег чланства у Европској унији, Република Србија, али и друге државе настале од Југославије, могу бити својеврстан мост између Уније и трећег света. Штавише, појављује се и реална могућност да државе настале од Југославије појединачно, али и заједнички, наступе на тржиштима држава чланица Покрета несврстаних. Ово је било очигледно и на прослави пола века од оснивања Покрета несврстаних у Београду, која је била одржана почетком септембра 2011. године.⁸⁰ На овом министарском састанку држава чланица Покрета несврстаних било је указано и на потенцијалну улогу Србије у земљама трећег света.

⁷⁹ „Вук Јеремић на конференцији несврстаних”, Радио Телевизија Србије, Београд, 29. јул 2009. Интернет, <http://www.its.rs/page/stories/sr/story/9/Srbija/8245/Vuk+Jeremi%C4%87+na+konferenciji+nesvrstanih.html>, 12/12/2011.

⁸⁰ „Несврстани у Београду”, *РТВ Б92*, Београд, 3. септембар 2011, Интернет, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=09&dd=03&nav_id=539386, 15/12/2011.

III – МЕЂУНАРОДНИ ЕКОНОМСКИ СТАТУС СРБИЈЕ

Србија, као држава још увек недовршене транзиције, има бројне проблеме у сфери економије. Веома низак друштвени производ, висока стопа незапослености, изразито висок дуг, као и други параметри показују да је српска економија у веома лошем стању. Овоме додатно доприноси и чињеница да је светска економска криза (од 2008) захватила и југоисток Европе, што потврђује наводе бројних економских стручњака да ће се и Србија, као и остале мале државе тешко опоравити у наредном периоду.

Динамика економског развоја Србије, међутим, може суштински бити побољшана повећањем обима страних директних инвестиција у наредном временском раздобљу. Србија има тржиште од око 7,5 милиона купаца и имајући у виду веома повољан географски положај може постати атрактивнија за страна улагања.

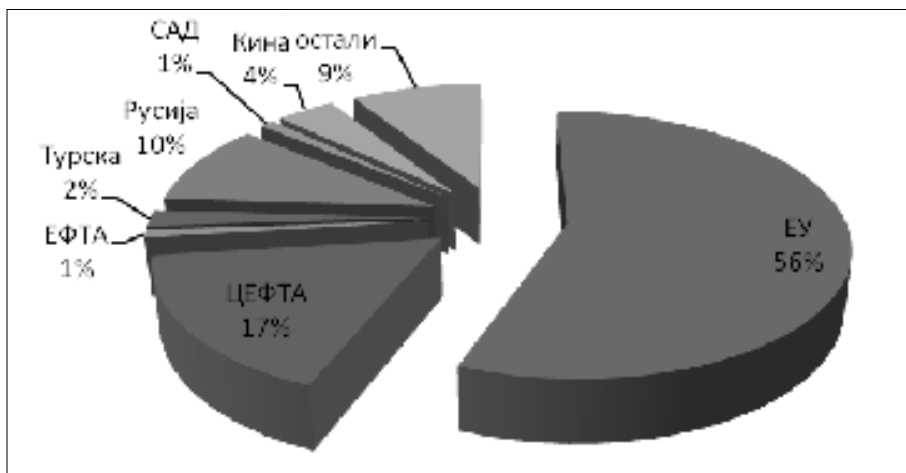
Спољнотрговинску размену Србије карактерише значајан дефицит. Одређени суфицит земља остварује са појединим државама чланицама аранжмана ЦЕФТА 2006, а пре свега са Албанијом, Босном и Херцеговином, Црном Гором и Македонијом.⁸¹ Када се, са друге стране, анализира однос према глобалним актерима, треба нагласити да је Европска унија најзначајнији партнер Србије, са 56% учешћа, а да потом следе државе Западног Балкана, у оквиру аранжмана ЦЕФТА 2006 са 17%.⁸² Русија у том смислу учествује са 10%, Кина са 4%, а САД са 1% (Видети прилог бр. 1).⁸³

⁸¹ „Србија са ЦЕФТА за 11 месеци 1,39 милијарди”, *Тањуг*, Београд, 30. децембар 2011, Интернет, <http://www.tanjug.rs/novosti/28640/-suficit-sa-cefta-za-11-meseци-1-39milijardi-dola.htm>, 15/02/2012.

⁸² „Информација о односима Србије и Европске уније и њихова перспектива у 2012. години”, Канцеларија за европске интеграције Владе Републике Србије, Београд, јануар, 2012, стр. 4.

⁸³ *Ibidem*, стр. 4.

Прилог бр. 1: Трговина Србије са светом током 2011. године

Извор: „Информација о односима Србије и Европске уније и њихова перспектива у 2012. години”, Канцеларија за европске интеграције Владе Републике Србије, Београд, јануар, 2012, стр. 4.

Европска унија и ЦЕФТА 2006. представљају, дакле, најзначајнија тржишта за Србију. Са друге стране, Србија има закључене и билатералне односе о економској сарадњи са Руском Федерацијом, Белорусијом, Казахстаном и Турском.⁸⁴ Такође, постоји и споразум о економској сарадњи између држава чланица Европске зоне слободне трговине – ЕФТА и Србије.

У оквиру Европске уније најзначајнији спољнотрговински партнери Србије су Немачка, Аустрија, Румунија и Словенија.⁸⁵ Уочљиво је да у оквиру пољопривреде долази до значајног суфицита Србије у односу према Европској унији. Србија, такође, највише извози у Италију, Немачку, Румунију и Словенију,⁸⁶ док са друге стране највише извози у Немачку, Италију и Мађарску. Са друге

⁸⁴ Ibidem, стр. 5.

⁸⁵ Ibidem, стр. 8.

⁸⁶ Ibidem, стр. 6.

стране, извоз Србије у Русију, Кину, Турску и Сједињене Америчке Државе је збирно упола мањи у односу на извоз у Европску унију.⁸⁷

У временском раздобљу након 2000. године у Србију је уложено више од 17 милијарди евра.⁸⁸ Требало би с тим у вези истаћи и чињеницу да су државе Европске уније најзначајнији инвеститори у Републику Србију, са око 60% укупних инвестиција. То су Аустрија, Немачка, Грчка, Италија, Холандија, Словенија и Луксембург (видети табелу број 2). Са много мањим учешћем у инвестицијама појављују се Мађарска, Француска и Велика Британија. Од држава нечланица Европске уније, битно је напоменути да су Норвешка и Швајцарска такође значајни инвеститори у српску привреду. Руска Федерација се према наведеним подацима налази на осмом месту, а Сједињене Америчке Државе на шеснаестом. (Табела број 2)

Србија је, током 2010. године постала умногоме атрактивнија за стране инвеститоре. То потврђује и чињеница да је током наведене године обим страних инвестиција износио 1,3 милијарди евра.⁸⁹ Побољшање инвестиционе климе и јачање правне регулативе додатно може оснажити економски положај Србије и у перспективи је учинити конкурентнијом на европском и светском тржишту. Компаније основане страним капиталом у Србији, према статистичким подацима из 2011. године, запошљавају 268.071 грађана, односно око 15% укупног броја запослених.⁹⁰

Најзначајнију економску помоћ Србија је од 2000. године добијала од Европске уније (2,2 милијарди евра), Немачке (1,1 милијарди евра), Сједињених Америчких Држава (800 милиона), Норвешке (182 милиона евра), Шведске (142 милиона евра) и Швајцарске (116 милиона евра).⁹¹ Ово само додатно потврђује тежње политичких елита Србије да убрзају процес придруживања Европској унији. Она је, дакле, у оквиру међународне економске помоћи донирала Србији више од свих осталих неевропских држава.

⁸⁷ Ibidem, стр. 8.

⁸⁸ Ibidem, стр. 15.

⁸⁹ Ibidem, стр. 15.

⁹⁰ Ibidem, стр. 16.

⁹¹ Ibidem, стр. 17.

Табела број 2.

Страна директна улагања, нето, у периоду 2005–2010. по земљама одакле је извршена уплата, у новцу (у хиљадама евра)								
Р. бр.	Држава порекла	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	укупно
1	Аустрија	168,864	409,815	848,627	330,567	234,149	145,850	2,137,872
2	Норвешка	24	1,296,061	2,326	4,025	-526	1,567	1,303,477
3	Грчка	183,137	672,010	237,108	33,338	46,724	24,450	1,196,766
4	Немачка	154,868	645,370	50,516	59,572	40,101	32,921	983,348
5	Италија	14,759	49,087	111,504	333,665	167,386	42,296	718,697
6	Холандија	80,387	-176,560	-24,199	336,711	172,267	200,100	588,707
7	Словенија	149,854	154,529	64,033	70,659	34,290	80,859	554,224
8	Рус. Федерација	11,722	12,713	1,700	7,903	419,751	6,993	460,782
9	Луксембург	88,331	4,839	185,226	48,576	6,002	6,739	339,713
10	Швајцарска	45,922	-4,223	70,458	82,319	62,883	50,643	308,001
11	Мађарска	24,613	179,260	22,901	21,891	17,787	15,488	281,941
12	Француска	34,816	79,087	61,458	53,810	7,150	17,089	253,410
13	Хрватска	30,356	17,446	26,802	100,428	19,938	37,928	232,899
14	В. Британија	51,444	77,977	-21,054	10,122	51,842	53,344	223,675
15	Црна Гора	–	10,466	152,631	54,078	-3,608	-64,947	148,620
16	САД	16,067	-20,593	23,536	35,624	12,583	54,779	121,997
17	Бугарска	651	42,034	34,350	14,605	1,291	9,745	102,676
18	Словачка	21,578	15,959	2,320	935	24,512	32,531	97,835
19	Белгија	10,306	4,160	17,276	12,000	2,366	3,536	49,643
20	Израел	11,588	3,681	19,397	-494	52	1,703	35,926
21	Летонија	5,208	8,178	2,645	482	1,065	80	17,657
22	Лихтенштајн	-32,839	-14,595	-1,916	3,375	174	814	-44,988
23	Кипар	56,697	-300,382	99,901	1,795	26,348	44,953	-70,689
24	Босна и Херцеговина	3,599	-13,582	-622,496	-47,327	340	-22,000	-701,466
25	Остале	30,317	89,571	83,081	21,355	-39,895	53,066	237,495
	УКУПНО	1,162,268	3,242,306	1,448,132	1,590,013	1,304,973	830,525	9,578,216

Извор: Народна банка Србије, подаци доступни на http://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/platni_bilans.html и „Информација о односима Србије и Европске уније и њихова перспектива у 2012. години”, Канцеларија за европске интеграције Владе Републике Србије, Београд, јануар, 2012, стр. 15–16.

Србија у наредном периоду додатно треба да ојача компоненту своје економске дипломатије, како би се превасходно повећао обим страних директних инвестиција, а потом утицало и на смањење спољно-трговинског дефицита земље. При томе треба утицати и на повољан економски имиџ Србије и промоцију њених економских интереса и потенцијала.

Економску дипломатију зато треба ојачати у најважнијим партнерским земљама Европске уније – Немачка, Италија, Словенија и Румунија.⁹² Такође, ово се односи и на земље региона Западног Балкана, а пре свега на Републику Хрватску која би половином наредне године требало да постане нова чланица Европске уније. Такође, Србија би могла ојачати економску размену и са државама чланицама Покрета неврстаних јер захваљујући положају некадашње Југославије у овим земљама постоје веома повољне основе и могућности.⁹³ Истовремено Србија може као чланица бројних међународних економских организација ојачати властити утицај и промовисати своје интересе.

Полазећи од наведених параметара везаних за спољнотрговинску размену и свеукупни економски положај Србије може се закључити да је Европска унија ипак доминантни партнер у односу на друге глобалне актере, односно „четири стуба” српске спољне политике. Економски односи Србије и Сједињених Америчких Држава нису довољно развијени, док са друге стране, захваљујући одређеним билатералним споразумима они могу бити унапређени са Руском Федерацијом и Народном Републиком Кином. Ипак, и поред наведеног не треба очекивати да ће се темељни показатељи спољнотрговинске размене Србије у наредном периоду суштински и драстично изменити. Природно је и да је Србија економски најослоњенија на своје непосредно окружење односно Европску унију и државе Западног Балкана. Европска унија ће тако дугорочно остати најзначајнији економски

⁹² Давид Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник, Београд, 2008.

⁹³ Dragan Đukanović and Žaklina Novičić, „The Position of the Non-Aligned Movement in the Current Foreign Policy of Serbia”, *The Review of International Affairs*, Vol. LXII, No. 1142, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, April–June 2011, pp. 36–42.

инвеститор и донатор у Србију. Убрзавање европских интеграција ће допринети и да Србија из структуралних фондова Европске уније добије значајнију финансијку подршку⁹⁴ и на тај начин допринесе економском развоју.

Србија поседује значајне потенцијале за улагања у области пољопривреде, туризма, трговине и енергетике. Захваљујући развоју инфраструктуре, а пре свега путева и железница, Србија додатно може ојачати и економски положај. Зато би и повећање обима страних директних инвестиција додатно био веома делотворан начин у превладавању постојеће економске нестабилности и кризе. Усаглашавање националног законодавства Србије са правним тековинама Европске уније, предузимање одређених мера које произилазе из Споразума о стабилизацији и придруживању и Прелазног трговинског споразума, као и спречавање монопола на домаћем тржишту само ће додатно оснажити економски положај земље.⁹⁵

⁹⁴ „Делевић: ЕУ највећи инвеститор, донатор и партнер”, *Прес*, Београд, 30. јануар 2012, Интернет, http://pressonline.rs/sr/vesti/vesti_dana/story/200768/Delevi%C4%87%3A+EU+najve%C4%87i+investitor,+donator+i+partner.html, 15/02/2012.

⁹⁵ „Информација о односима Србије и Европске уније и њихова перспектива у 2012. години”, *op. cit.*, стр. 10–14.

IV – СРБИЈА ПРЕД СТАЛНИМ СПОЉНОПОЛИТИЧКИМ ИЗАЗОВИМА

Закључна разматрања

Србија се у својој савременој политичкој историји често налазила пред избором партнерства са великим силама. И актуелне политичке елите земље у периоду након 2000. године се налазе пред сличним избором. Због тога је и спољна политика Србије оптерећена сталним опредељивањем у одабиру стратешких партнера. Ово је ставило земљу у позицију спољнополитички непредвидљивог актера. Покушај балансирања односа између водећих светских актера на релацији Сједињене Америчке Државе-Европска унија-Руска Федерација-НР Кина, оставља Србију и даље у веома неповољном спољнополитичком положају. Један од разлога за овакву позицију су свакако супротстављени геополитички циљеви и национални интереси наведених држава. Такође, Србија као мала балканска и европска држава, са смањеним геостратешким значајем није у позицији да се наметне као релевантнији чинилац у глобалним размерама.

Полазећи од чињенице да се посхладноратовска политичка мапа Европе суштински изменила престанком подељености континента на Исток и Запад, као и уласком свих држава некадашњег Источног Блока у Европску унију и Северноатлантски савез, Србија се суочила са новом геостратешком реалношћу. Такође, ојачан утицај Сједињених Америчких Држава на југоистоку Европе, који је очигледан од друге половине 90-их година XX века, створио је нову геополитичку ситуацију да је и Северноатлантски савез интегрисао већину држава региона. Босна и Херцеговина, Црна Гора и Македонија су, такође, интензивирале процес прикључења Северноатлантском савезу, што Србију са прокламованом „војном неутралношћу” оставља заправо изван мреже постојеће евроатлантске мреже безбедности. Наведени концепт око којег постоји суштински консензус политичких чинилаца власти и опозиције неће у перспективи бити преиспитан.

Стратешка оријентација Србије у вези са приступањем Европској унији подразумева испуњавање низа техничких услова и решавање отворених питања у односу земље према регионалним проблемима, а пре свега у вези са нестабилношћу на северу Косова. Од решавања проблема у овом делу Косова, као и од наставка преговора између власти у Београду и Приштини ће зависити и доношење позитивне одлуке Европског савета о кандидатури Србије за чланство у Европској унији. И поред евидентне кризе у Европској унији Србија треба да настави процес придруживања, најпре путем добијања статуса кандидата а потом и након одређивања датума почетка преговора о приступању. Овај процес ће сигурно бити дуготрајан и не оставља могућност за значајније одступање у вези са испуњавањем бројних услова који ће бити постављени пред Србију. Значајно је зато придобити подршку власти у СР Немачкој, као засигурно најутицајнијој земљи у Европској унији. Реално увиђање међународног окружења Србије и њеног односа према најутицајнијим државама Европске уније подразумевало би и јачање односа са Француском.

Дефинисање спољнополитичких циљева и приоритета треба да укључи што шири број владиних и невладиних актера и експерата. Оно мора на првом месту уважавати глобалне политичке и економске процесе и трендове, али и објективно сагледавање међународног (регионалног и европског) окружења земље. У том смислу треба сагледати могућности за успостављање партнерства са водећим силама света, али на бази економских, политичких и безбедносних параметара. Такође, битно је да сви актери спровођења спољнополитичких одредница земље буду координирани у својим активностима и активни у њиховој имплементацији.

Опредељеност политичких елита Србије за чланство у Европској унији, ипак, не подразумева да се из сваког вида сарадње искључе други актери. Напротив, у складу са оквирима Европске уније постоје могућности за квалитетном сарадњом са Кином, Русијом и државама чланицама Покрета несврстаних. Доминантно ослањање Србије на Европску унију, као један од „четири стуба спољне политике” у потпуности би допринело и сређивању унутрашњих прилика у земљи кроз изградњу капацитета владавине права, демократије, демократских институција и економије. Оно би ојачало и спољнополитички положај Србије кроз постепено усаглашавање националне спољне политике са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ.

Наведени аргументи стога оспоравају дугорочну могућност одрживости политике „четири стуба”. То поступно увиђају и најзначајнији актери у земљи, али се због доминантног става политичке јавности и даље повремено позивају на њене принципе. Реликти политике баланса између некадашњег глобалног Запада и Истока, што представља на известан начин континуитет хладноратовске спољне политике бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, уочљиви су и у спољнополитичким активностима и концепцијама већине парламентарних политичких партија у Србији. Стални покушај балансирања између водећих чинилаца савремене међународне заједнице уз претходно неуважавање реалног међународног положаја земље могу допринети да Србија и даље остане изван одређених регионалних и европских процеса.

Библиографија

1. Будимир, Бранко, Радић, Ивана и Кахримановић, Весна, *Водич кроз Споразум о стабилизацији и придруживању*, друго допуњено издање, ISAC фонд, Београд, 2008.
2. Драгојловић, Наташа, Сретеновић, Станислав, Ђукановић Драган, и Живојиновић, Драган, (урс), *Спољна политика Србије: стратегије и документа*, Европски покрет у Србији, БТД, Београд, 2011.
3. „Делевић: ЕУ највећи инвеститор, донатор и партнер”, *Пресс*, Београд, 30. јануар 2012, Интернет, http://pressonline.rs/sr/vesti/vesti_dana/story/200768/Delevi%C4%87%3A+EU+najve%C4%87i+investitor,+donator+i+partner.html, 15/02/2012.
4. Душко Лопандић и Јасминка Кроња, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Европски покрет у Србији, Fridrich Ebert Stiftung, Београд, 2010, стр. 57–212.
5. Ђукановић, Драган and Гајић, Дејан, ”Determining the Status of Kosovo within the Post-Yugoslav Context”, *Review of International Affairs*, Vol. LVII, No. 1127–1128, Belgrade, July–December 2007, pp. 21–25.
6. Ђукановић, Драган and Жаклина, Новичић, “The Position of the Non-Aligned Movement in the Current Foreign Policy of Serbia”, *The Review of International Affairs*, Vol. LXII, No. 1142, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, April–June 2011, pp. 36–42.
7. Ђукановић, Драган и Гајић, Дејан, „Европска унија и проширење на Западни Балкан”, у: Драган Ђукановић и Сандро Кнезовић (урс), *Србија и регионална сарадња*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010, стр. 49–62.
8. Ђукановић, Драган и Лађевац, Ивона (урс), *Србија и међународне организације*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011.

9. Ђукановић, Драган и Лађевац, Ивона, „Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије”, *Међународни проблеми*, година LXI, број 3, Београд, 2009, стр. 343–364.
10. Ђукановић, Драган и Живојиновић, Драган, „Стратешка партнерства Србије”, *Годишњак ФПН*, број 6, Београд, децембар 2011, стр. 299–312.
11. Đukanović, Dragan, “Political Context of the European Integration Process in Serbia: Analysis of the Most Important Political Issues”, in: Ivan Knežević (ed.), *The Current Status Quo and Prospects for Serbias European Integration*, Studies of International Issues, В 07, Slovak Foreign Policy Association, Bratislava 2008, pp. 6–17.,
12. Ђукановић, Драган, „Спољнополитичке оријентације држава Западног Балкана: упоредна анализа”, *Годишњак ФПН*, број 4, година IV, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2010, стр. 215–314.
13. Ђукановић, Драган. *Институционални модели и демократизација постјугословенских држава*, Институт за међународну политику и привреду, 2007.
14. Гавранов, Велибор и Стојковић, Момир *Међународни односи и спољна политика Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1972.
15. Guérot, Ulrike, “Germany and Europe: New Deal or Déjà Vu?”, *Notre Europe*, Studies and Reswearch No. 55, 2006, pp. 1–26.
16. Holbruk, Ričard, *Put u Dejton: od Sarajeva do Dejtona i posle*, DANGRAF, Београд, 1998.
17. Јанковић, Слободан и Гајић, Саша, „Четири стуба српске спољне политике или шта ту не ваља”, *Нови Стандард*, Београд, 12. јануар 2012, Интернет: <http://www.standard.rs/sasa-gajic-slobodan-jankovic-cetiri-stuba-srske-spoljne-politike-ili-sta-tu-ne-valja.html>.
18. Јоксимовић, Александра, „Односи Србије и САД у процесу једностраног проглашења независности Косова”, у: Драган Ђукановић, *Савремени међународни изазови*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 119–52.

19. Јоксимовић, Александра, *Србија и САД: билатерални односи у транзицији*, Чигоја, Београд, 2007.
20. Ковачевић, Живорад, *Америка и распад Југославије*, Филип Вишњић, Факултет политичких наука, Београд 2007.
21. Lees, Lorraine M. *Keeping Tito Afloat*, The Pennsylvania State University, 1997, pp. 45–236.
22. Little, Allan and Silber, Laura, *Yugoslavia: The Death of Nation*, TV Books, New York, 1996.
23. Лопандић, Душко, „Еврокриза’ и будућност Европске уније”, *Међународна политика*, број 1144, год. LXII, Београд, 2012, стр. 5–18.
24. Лопандић, Душко, *Послужити своме драгом отечеству: из историје дипломатије Србије 1804–1914*, Службени гласник, Београд, 2010.
25. Лопандић, Душко, „Колико је озбиљна садашња криза Европске уније?: у потрази за новим ‘великим пројектом’ за Европу”, *Изазови европских интеграција*, број 15, Београд, стр. 57–69.
26. Mates, Leo, *Nonalignment: Theory and Current Policy*, The Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York, 1972.
27. Милинковић, Бранислав, „Историјски развој идеје Покрета несврстаности 1956–1996.”, у: Бранислав Милинковић (ур.), *Несврстаност у постхладноратовској ери*, ИП „Међународна политика”, НИУ „Службени лист”, Правни факултет Универзитета у Београду, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Институт економских наука, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996, стр. 9–240.
28. Миљуш, Брано и Ђукановић, Драган, *Добросуседски односи у светлу српско-босанскохерцеговачког питања*, Институт за међународну политику и привреду, 2011.
29. Beširi, Naim Leo, „Vojna neutralnost Srbije – održiv koncept?”, Centar za evroatlantske studije, Beograd, Internet, http://www.ceas.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=640%3Avojna-neutralnost

- srbije-odriv-koncept&catid=23%3Acentral&Itemid=25&lang=sr, 12/12/2011.
30. Петровић, Жарко, „Русија – чист рачун”, у: Боривој Ердeљан (уредник), *Свет и Србија*, Форум за међународне односе Европског покрета у Србији, Београд, 2010, стр. 35–38.
 31. Петровић, Жарко, „Руско-српско партнерство: садржина и домашај”, ISAC фонд, Београд, Интернет, http://www.isac-fund.org/download/Zarko_Petrovic-Rusko-srpsko_stratesko_partnerstvo-sadrzina_i_domasaj.pdf, 15/01/2011.
 32. Прибићевић, Огњен, „Немачка – Дунав и покрајине”, у: Боривој Ердeљан (ур.), *Србија и свет*, оп. цит., стр. 29–34.
 33. Симурдић, Милан, „Руска енергетска политика и Балкан”, ИСАЦ фонд, Београд, 14.07.2006, стр. 1–6, Извор: Интернет, <http://www.isac-fund.org/download/06-Milan%20Simurdic%20-%20Ruska%20energetska%20politika%20i%20Balkan.pdf>.
 34. Стојковић, Момир, *Балкански уговорни односи*, И књига, Службени лист СРЈ, ИП „Међународна политика”, 1998.
 35. Валтнер, Л., „Гадић ни речи о ‘четири стуба’”, Данас, Београд, 16. јануар 2012, Интернет, http://www.danas.rs/danasrs/politika/tadic_ni_reci_o_cetiri_stuba.56.html?news_id=232099, 14/01/2012.
 36. Векарић, Вагрослав, „Да ли је одржива војна неутралност Србије”, *Европске свеске*, мај 2009, број 6, година ИИ, Београд, стр. 8–9.
 37. З. М., „ЕУ највећи економски партнер и донатор”, *Нови магазин*, Београд, Интернет, <http://www.novimagazin.rs/ekonomija/eu-najvesci-ekonomski-partner-i-donator>, 15/01/2012.
 38. Zejneli, Amra, „Самоопредељење обећава мир, Таџи позива на дијалог”, Radio Slobodna Европа, Balkanski servis, Prag, 18. јануар/сјећанј 2012, Internet, http://www.slobodnaevropa.org/content/smoopredeljenje_ne_odusaje_thaqi_poziva_na_dijalog/24455988.html, 15/02/2012.
 39. „Србија у НАТО претња Русији”, *Данас*, Београд, 28. март 2011, Интернет: http://www.danas.rs/danasrs/politika/srbija_u_nato_pretnja_rusiji.56.html?news_id=212512, 15/01/2012.
-

40. "Germany and France 'discuss plans for EU overhaul'", The Telegraph, November 10, 2011, <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/8880555/Germany-and-France-discuss-plans-for-EU-overhaul.html>.
 41. „Информација о односима Србије и Европске уније и њихова перспектива у 2012. години”, Канцеларија за европске интеграције Владе Републике Србије, Београд, јануар, 2012.
 42. "Information on Regional Initiatives", Ministry of Foreign Affairs, Republic of Serbia, Directorate for Regional Initiatives, Belgrade, September 2007.
 43. „Излагање Вука Јеремића, министра спољних послова Републике Србије на Првој конференцији амбасадора Републике Србије”, Београд, 16. децембар 2007. у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић и Драган Живојиновић (урс), *Спољна политика Србије: стратегије и документа*, оп. цит., стр. 320–328.
 44. „Тајна конвенција између Србије и Аустро-Угарске”, 28. јун 1881, у: Момир Стојковић, *Балкански уговорни односи*, И књига, Службени лист СРЈ, ИП „Међународна политика”, 1998, стр. 177–179.
 45. „Бајден: Развој билатералних односа”, РТВ Б92, 20. мај 2009, Интернет: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=05&dd=20&nav_category=11&nav_id=361529, 20/01/2012.
 46. „Билатерални политички односи”, Министарство спољних послова Републике Србије, Београд, мај 2010, Извор: Интернет, http://www.mfa.gov.rs/Srpski/spopol/Bilateral/Kina/basic_s.html, 15/01/2012.
 47. „Експозе савезног министра за иностране послове Горана Свилановића у Савезној скупштини СРЈ”, Београд, 24. октобар 2001, Интернет://http://www.mfa.gov.yu/Srpski/spopol/Ministar/Govori/241001_s.html, 20/01/2012.
 48. „Експозе Вука Драшковића, министра спољних послова у Скупштини Србије и Црне Горе”, Београд, 21. децембар 2004.
 49. „Јанош Бугајски: Бугарска и Србија су пиони помоћу којих ће Газпром завладати Европом !?”, *Energyobserver*, Internet: <http://www.energyobserver.com/vesti.php?lang=1&ID=16000>, 15/12/2011.
-

50. „Национални програм за интеграцију Републике Србије у Европску унију”, Влада Републике Србије, Београд, 14. октобар 2008.
51. „Несврстани у Београду”, *РТВ Б92*, Београд, 3. септембар 2011, Интернет, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yuuu=2011&mm=09&dd=03&nav_id=539386, 15/12/2011.
52. „Норвешка уложила 1,5 милиона евра”, *24 сата*, 21. фебруар 2011, <http://www.naslovi.net/2011-02-22/24sata/norveska-ulozila-1-5-milijardi-evra/2352209>, 15/01/2012.
53. „Одломци из Саветодавног мишљења Међународног суда правде”, РТВ Б92, 22. јул 2010. године, http://f1.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=347781&start=40, 15/01/2012.
54. „Основни програмски циљеви деловања Српске напредне странке”, Српска напредна странка, Београд, 10. октобар 2008.
55. „Партнерство за мир: презентациони документ”, Влада Републике Србије, 27. јул 2007.
56. „Потпора приступу Србије Европској унији и даље у паду”, *Национал*, Загреб, 13. јануар/сијечањ 2012, Интернет, <http://www.nacional.hr/clanak/123291/potpora-pristupu-srbije-eu-i-dalje-u-padu>, 17/01/2012.
57. „Резолуција Информационог бироа комунистичких партија о стању у Комунистичкој партији Југославије”, Москва, 28. јуна 1948, *Борба*, Београд, 30. јун 1948.
58. „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије”, Народна скупштина Републике Србије, Београд, 25. децембар 2007.
59. „Резолуција о придруживању Европској унији”, *Службени гласник Републике Србије*, Београд, број 112/04.
60. „Споразум о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране”, 29. април 2008, Интернет, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/ssp_prevod_sa_anexima.pdf, 20/01/2012.

61. „Србија и Кина успостављају стратешко партнерство”, *Вести*, 20. август 2009, Интернет, <http://www.nadlanu.com/pocetna/info/vesti/Srbija-i-Kina-uspostavljaju-stratesko-partnerstvo.a-51254.291.html>, 15/01/2012.
 62. „Свеобухватни предлог за решење статуса Косова”, Беч, 26. март 2007.
 63. „Тадић примио Хилари Клинтон”, *Вести*, 12. октобар 2011, Интернет: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/88561/DolaziHilari-Beograd-opet-u-blokadi>, 12/01/2012.
 64. „Вук Јеремић на конференцији несврстаних”, Радио Телевизија Србије, Београд, 29. јул 2009. Интернет, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Srbija/8245/Vuk+Jeremi%C4%87+na+konferenciji+nesvrstanih.html>, 12/12/2011.
 65. „Захтеви Срба са севера Косова”, РТВ Б92, 30. август 2011, Интернет, http://f1.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=347781&start=10, 15/01/2012.
 66. „Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране”, *Службени гласник Републике Србије*, Београд, број 83/08.
 67. „Закон о потврђивању Прелазног споразума о трговини и трговинским питањима између Европске заједнице, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране”, *Службени гласник Републике Србије*, Београд, број 83/08.
 68. „Здравко Понош: ‘Четири стуба’ су реалност, а не наш избор”, Тањуг, Београд, 6. фебруар 2011, Интернет, <http://www.tanjug.rs/novosti/7709/ponos--cetiri-stuba-su-realnost--a-ne-nas-izbor.htm>, 20/01/2012.
-

Белешка о аутору

Др Драган Ђукановић (1974) је научни сарадник у Институту за међународну политику и привреду у Београду и уредник часописа *Међународна политика*. Члан је Форума за међународне односе Европског покрета у Србији. Његова интересовања обухватају балканске студије, локалну самоуправу, међународне односе, спољну политику и савремене политичке системе.

Објавио је више од педесет чланака у домаћим часописима (*Међународни проблеми*, *Годишњак ФПН*, *Међународна политика*, итд.) и зборницима радова у земљи и иностранству. Публиковао је монографије *Институционални модели и демократизација постјугословенских држава* (2007), *Јавна управа и европске интеграције Србије* (коаутори Ана С. Трбовић и Борисав Кнежевић – 2010), *Добросуседски односи у светлу српско – босанскохерцеговачког питања* (коаутор Брано Миљуш – 2011), и приређивач је више тематских зборника (*Међудржавни форуми за сарадњу у Европи: упоредни модели* – 2007; *Савремени међународни изазови* – 2008. године; *Србија и регионална сарадња* – 2010, *Србија и међународне организације* – 2011).

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327(497.11)"20"

ПЕТРОВИЋ, Драган, 1964-

Стубови спољне политике Србије - ЕУ,
Русија, САД и Кина / Драган Петровић, Драган
Ђукановић. - Београд : Институт за
међународну политику и привреду, 2012
(Београд : Желнид). - 236 стр. ; 24 cm

Тираж 300. - Белешка о аутору [Драган
Петровић]: стр. 169-171. - Белешка о аутору
[Драган Ђукановић]: стр. 235. - Напомене и
библиографске референце уз текст. -
Библиографија: стр. 159-168, 228-234. -
Summary. - Регистар. - Садржи: Стубови
спољне политике Србије - ЕУ, Русија, САД и
Кина / Драган Петровић. "Четири стуба"
спољне политике Србије - једно виђење /
Драган Ђукановић.

ISBN 978-86-7067-165-2

1. Ђукановић, Драган, 1974- [аутор]

а) Србија - Спољна политика - 21в

COBISS.SR-ID 190131724

ISBN 978-86-7067-165-2

9 788670 671652